

Oikeutta vai kunniaa?

Oikeus ja kunnia oikeudellisissa kaksintaisteluissa
Saksan Frankenissa 1400-luvulla

Pro Gradu -tutkielma
Joonas Heikki Juhani Nivala
14.4.2014
Yleinen historia
Filosofian, historian, kulttuurin
ja taiteidentutkimuksen laitos

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuksen lähtökohdat	1
1.2. Tutkimuksen aihe ja aiheen rajausta	3
1.3. Tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet	5
1.4. Aikaisempi tutkimus	10
1.5. Tutkimuksen kulku ja käytetyt lähteet.....	14
2. Kaksintaistelut kaksintaistelusäädösten valossa	18
2.1. Oikeudellisen kaksintaistelun säädökset ja ohjeistukset	18
2.2. Kaksintaistelujen käytännöt.....	22
2.3. Kuka sai käydä oikeudellisia kaksintaisteluja?	23
2.4. Oikeusistuimien ja ruhtinain rooli säädösten perusteella	25
2.5. Kaksintaisteluiden syyt ja oikeusprosessi.....	28
2.6. Kaksintaistelun seuraamukset oikeuslähteissä	32
2.7. Yhteenveto	35
3. Oikeudellisten kaksintaisteluiden syyt	37
3.1. Kaksintaistelutapaukset oikeuslähteissä ja kronikoissa	38
3.2. Ryöstöt ja varkaudet.....	40
3.3. Oikeudelliset kaksintaistelut opetustaidon näytteenä	44
3.4. Aateliston kaksintaistelut kunniaa	47
3.5. Porvariston kunnianloukkaukset.....	51
3.6. Ritari, kreivi ja ruhtinas – sovittelusta kaksintaisteluun	54
3.7. Kaksintaistelut, joiden syytä ei tunneta.....	59
3.8. Yhteenveto	61
4. Oikeudellisten kaksintaisteluiden seuraukset	63
4.1. Kunnian menettäminen ja kunnian palauttaminen	64
4.2. Kunnialliset syyt – taloudelliset seuraukset	67
4.3. Ruhtinaat oikeudellisen kaksintaistelun sovittelijoina ja ratkaisijoina	70
4.4. Kaksintaistelun seuraukset alemmille säädyille	72
4.5. Yhteenveto	75
5. Kaksintaisteluiden harvinaisuus ja katoaminen	77
5.1. Lakiuudistukset ja porvariston kaksintaisteluiden häviäminen	78
5.2. Yksityiset kaksintaistelut	82
5.3. Oikeudelliset kaksintaistelut ja sukuvihat	84
5.4. Oikeudelliset kaksintaistelut ja turnajaiset.....	86
5.5. Yhteenveto	90
6. Johtopäätökset	91
Lähteet ja kirjallisuus	96
Liitteet	108
Liite 1:	108

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat

“Jorg tarttui Simonia kurkusta ja kaatoi hänet alleen ja Jorg jäi hänen päälleen pistäen miekkansa Simonin kypärän ja kaulasuojuksen väliin ja käski hänen antaa periksi tai hän pistäisi miekan hänen kurkkuunsa. Silloin Simon huusi: ‘Jumalan äiti Maria auta!’ Kehävahdit tulivat hänen vierelleen ja kuulivat mitä hän sanoi, vahvistivat Jorgin kunnian ja työnsivät hänet etäälle ja kun rajakreivi kuuli, mitä Simon oli pyytänyt hän huusi: ‘Erottakaa! Erottakaa!’ Ja kehävahdit johdattivat Simonin pois kehästä.”¹

Minkä takia kaksi aatelmistä kohtasivat kuolettavassa konfliktissa Ansbachissa vuonna 1478? Kunnian vai oikeuden vuoksi? Pureudun tutkielmassani kysymykseen, miksi aateliset ja porvarit kävivät oikeudellisia kaksintaisteluita Saksan Frankenin alueella 1400-luvulla. Aikaisemman tutkimuksen mukaan oikeudellinen kaksintaistelu oli tuolloin häviävä oikeuskäytäntö, joka kuului keskiaikaiseen kulttuuriin eikä selviytynyt uudelle ajalle. Oikeudellisia kaksintaisteluita on tutkittu Saksan alueella paljon 1800-luvun lopulla, mutta ne on aina käsitelty suhteessa 1800-luvun omaan kaksintaisteluperinteeseen, kunniakaksintaisteluun. Kaksintaisteluista on tehty valitettavan vähän nykyaikaista tai kattavaa tutkimusta Saksan ja eritoten Frankenin alueelta. Vaikka oikeudelliset kaksintaistelut olivat 1400-luvulla äärimmäisen harvinainen traditio, ne tarjoavat meille kurkistusikkunan moniin aiheisiin. Ne välittävät osaltaan tietoa siitä, miten aatelisto ja porvaristo suhtautuivat kunniaan ja oikeuteen ja miten viranomaiset kontrolloivat väkivaltaista konfliktia.

Tulen tutkimuksessani osoittamaan, että oikeudellinen kaksintaistelu oli 1400-luvulla alussa todella harvinainen tapa ratkaista oikeus- ja kunniakysymyksiä; tutkitulla ajanjaksolla käytiin ainoastaan kymmenkunta oikeudellista kaksintaistelu. Oikeudellinen kaksintaistelu oli harvinainen, sillä kaupunkien oikeuskäytännöt uudistuivat vuosisadan saatossa ja aatelistolla oli muita tapoja ratkaista oikeuskysymyksiä. Oikeudellinen kaksintaistelu ei ollut enää 1400-luvulla tavanomainen tapa käydä oikeutta, vaan monessa määrin vanhentunut ja

---

¹ Herttua Wilhelmin kirje vaaliruhtinas Albrechtille 14.1.1478, 541. „... Da gegreiff Jorge Symon mit dem rechtin arme under dem Isenhute dy dem halse und ym under sich und Jorg bleib stehin und stach ym mit dem swert zcwuschen dem Isenhute und dem barte yn uff den backen und schrey yn an, er solt sich geben, aber er wolt Im den halß abestechenn, da schrey symon maria gotis mutter kom mir zcu hulfe, ich sichere, da hiltten die grißwarter die kopffe nahe hinzcu und horten das er gesichert, ehr dann Jorge, und stiffen da Jorgen dann, da der marcgrauwe gehortt das sich Symon gebin hett, da schrei furten scheyt scheyt, da hulffen die grißwartter symon uff ...“

poikkeuksellinen tapa. Valtaapitävien omat intressit saattoivat liittyä haluun kontrolloida kaksintaisteluita. Oikeudellisia kaksintaisteluita käytiin 1400-luvulla omaisuusrikoksista, viroista ja kunniakysymyksistä. Omaisuusrikokset olivat pääasiassa ryöstöjä, joissa oikeudellinen kaksintaistelu oli ainoa tapa osoittaa omaisuusrikoksen tapahtuneen. Viran puolesta käydyt kaksintaistelut olivat puolestaan miekkailuopettajien käymiä kamppailuja miekkailutaidon osoittamisesta. Kaksintaisteluita saatettiin perustella kunniakysymyksillä, mutta niiden käytännön seuraukset eivät välttämättä liittyneet kunniaan. Oikeudellinen kaksintaistelu ei ollut varattu ainoastaan aatelistolle; niin porvari kuin aatelinen saattoivat haastaa samaa luokkaa edustavan henkilön oikeudelliseen kaksintaisteluun. Oikeudellisen kaksintaisteluiden seuraamukset eivät myöskään olleet niin vakavia kuin lakitekstit antavat ymmärtää. Häviäminen ei merkinnyt automaattisesti kuolemaa. Kaksintaistelua valvoneet ruhtinaat ja kehävahdit pyrkivät varmistamaan, että kiistan osapuolet selviäisivät konfliktista hengissä. Kehävahdeilla oli myös mahdollisuus vaikuttaa kaksintaistelun lopputuloksiin. Oikeudellisen kaksintaistelun voittaja saattoi saada rahapalkkion, ja häviöjä menettää kunniansa, muttei läheskään aina.

Tutkimukseni liittyy vastikään avattuun tieteelliseen keskusteluun, joka korostaa oikeudellisen kaksintaistelun moniulotteisuutta ja epälineaarista kehitysmallia. Sarah Neumann kritisoi käsitystä, että oikeudellinen kaksintaistelu oli vain pelkkä etappi matkalla kunniakaksintaisteluun.² Hänen mukaansa oikeudellisissa kaksintaisteluissa oli nähtävillä kunnia-asioiden lisäksi selkeästi hengellisiä arvoja sekä poliittisia ja hallinnollisia tavoitteita. Aikaisemmassa tutkimuksessa on käytetty pääosin vain oikeudellista aineistoa, eikä tutkimuksessa ole juurikaan hyödynnetty kaunokirjallisuutta tai kronikoiden kuvauksia.³

Neumann päätyi tutkimuksissaan siihen lopputulokseen, että keskiaikaisiin oikeudellisiin kaksintaisteluihin kuuluivat erottamattomana osina väkivaltaisuus, jumalallinen oikeus ja henkilökohtaiset oikeusvaatimukset, joista yksikään osa-alue ei korostu ylitse muiden.⁴ Oikeudelliset kaksintaistelut olivat 1400-luvulle tultaessa muuttuneet tästä Neumannin esittämästä kolmikannasta rajustikin. Oikeudellinen kaksintaistelu oli maallistunut ja sai oikeutuksensa maallisilta ruhtinailta, henkilökohtaisten oikeusvaatimusten lisäksi kaksintaisteluissa ratkottiin kunnia-

---

² Neumann 2010, 16.

³ Neumann 2012, 95.

⁴ *Ibid.*, 94–95.

kysymyksiä ja väkivaltaisuutta pyrittiin kontrolloimaan. Neumann käytti pääosin lähdeaineistonaan kaunokirjallisia lähteitä ja oikeusaineistoa, josta erityisesti hän tarkasteli oikeudellisen kaksintaistelun kehitystä Ranskassa, Englannissa ja Saksassa. Neumannin työ on kuitenkin enemmän läpileikkaus oikeudellisen kaksintaistelun perinteestä kuin kuvaus tietyn alueen oikeudellisen kaksintaistelun käytännöistä. Neumannin tutkimustyö on ansiokas, mutta se keskittyy pääosin vanhempiin aikoihin 1000–1300-luvulle ja nähdäkseni tämä työ tarvitsee jatkoa.

1.2. Tutkimuksen aihe ja aiheen rajaus

Tarkastelen lähteitani seuraavanlaisten tutkimuskysymysten kautta: Mitä kunnian ja oikeuden elementtejä oikeudellisissa kaksintaisteluissa oli? Miten porvarien ja ritarien kaksintaistelut erosivat toisistaan? Miten ruhtinaat tai viranomaiset pyrkivät kontrolloimaan oikeudellisia kaksintaisteluja? Tutkin myös, miksi traditio oli niin harvinainen ja muuttuivatko oikeudelliset kaksintaistelut olennaisesti 1400-luvulla ja 1500-luvun alussa.

Olen käyttänyt alueellisena rajaukseni Frankenin *Reichskreis*ia ja sen lähialueita vuodelta 1500. Franken oli 1400-luvulla poliittinen tilkkutäkki, jolla ei ollut yhtä hallitsevaa ruhtinasta, jolla olisi ollut riittävästi valtaa vaatia herttuan arvonimeä itselleen, vaan alue koostui useista pienemmistä valtakeskittymistä. Frankenin tärkein ja voimakkain aluekokonaisuus oli Würzburgin hiippakunta, joka piti hallussaan suurta osaa Frankenin maa-alueesta. Tom Scottin mukaan piispa käytti merkittävää maallista valtaa, sillä poikkeuksena muihin länsieurooppalaisiin hallintoihin, Saksassa piispa oli maallinen hallitsija.⁵ Würzburgin hiippakuntaa ympäröi oli lukuisia pieniä kreivikuntia. Jürgen Petersohn kertoo, että Würzburgista länteen toinen vahva hallinnollinen kokonaisuus oli Bambergin hiippakunta, joka oli saavuttanut mittavien keisarillisten maalahjoitusten vuoksi merkittävän aseman alueen hallinnossa.⁶ Hilly Zmora mukaan Frankenissa oli myös voimakkaita maallisia ruhtinaita, joista Brandenburg-Ansbachin rajakreivi ja Baijerin herttua pitivät hallussaan merkittäviä maa-alueita Frankenin itä- ja kaakkoisosista. 1400-luvulla niin hengelliset kuin maalliset ruhtinaat pyrkivät kukin vahvistamaan valtaansa alueillaan ja laajentamaan vaikutusvaltaansa muiden kustannuksella.⁷

---

⁵ Scott 2002, 28.

⁶ Petersohn 2008, 248–250.

⁷ Zmora 2011, 113–118.

Käsittelen tutkimuksessani Frankenin alueella olevia keisarillisia vapaakaupunkeja. François Billacois rajaa merkittävät oikeudellisen kaksintaistelun kaupungit Saksan Würzburgiin, Onspachiin lähellä Nürnbergiä ja Schwäbisch-Halliin, joista kaikki sijaitsevat Frankenin alueella.⁸ Saksan ylä- ja ala-aateliin nojaavan keisarikunnan ainoa vastapaino olivat keisarilliset ja vapaat kaupungit. Kaupungit olivat osittain poliittisia itsenäisiä kokonaisuuksia, jotka tosin kalpenivat sveitsiläisten ja italialaisten esikuviansa rinnalla. Kaupunkien patriisit eivät myöskään luoneet omaa porvarillista kulttuuriaan, vaan heidän arvonsa ja ideaalinsa säilyivät tiiviisti yhteydessä feodaali-aristokraattiseen yhteiskuntaan.⁹

Käsittelen tutkimuksessani yksinomaan ritariston ja porvariston käymiä oikeudellisia kaksintaisteluita. Papistolta oli poistettu oikeus käydä kaksintaisteluita jo 1200-luvulla.¹⁰ Talonpoikien käymistä oikeudellisista kaksintaisteluista ei puolestaan ole lähteissä mainintoja, sillä tapaukset käsiteltiin oikeusasteissa, joista ei ole jäänyt kirjanpitoa. Porvariston käymistä kaksintaisteluista on sen sijaan säilynyt kuvauksia maa-oikeuksien pöytäkirjoissa ja kaupunginkronikoissa. Ritaristo on taas hyvin edustettuna oikeudellisia kaksintaisteluita koskeneissa säädöksissä, kaupunginkronikoissa ja aateliston käymässä kirjeenvaihdossa. Ritariston ja porvariston käymien oikeudellisten kaksintaisteluiden vertailu tarjoaa mahdollisuuden tarkastella lähemmin, mitä kunnian ja oikeuden elementtejä kaksintaisteluissa oli.

Olen pitänyt tutkimuksessa pääpainon 1400-luvulla, sillä yksistään 1400-luvulta lähdemateriaalin määrä on valtaisa. Haasteeksi muodostui myös oikeudellisen kaksintaisteluiden määrittelemisen suhteessa aatelismiesten tai porvarismiesten muihin nujakoihin. Olenkin tarkastellut oikeudellisina kaksintaisteluina ainoastaan sellaisia tapauksia, jotka käytiin formaalilla tavalla ja niihin liittyi tuomioistuimen päätös tai anomus paikalliselta ruhtinaalta. Oikeudellisia kaksintaisteluita ei useimmiten kuvattu erityisen systemaattisesti lähdeaineistossa, jonka takia olen käyttänyt suhteessa enemmän lähdemateriaalia. Olen kuitenkin tyytyväinen tutkimuksen tarjoamaan tietoon. Tarjoan tietävästi ensimmäistä kertaa tietoa siitä, miten harvinaisia oikeudelliset kaksintaistelut Frankenin alueella olivat,

---

⁸ Billacois 1990, 22.

⁹ Scott 2002, 20–22.

¹⁰ Pihlajamäki, Mäkinen & Varkemaa 2007, 230–231. Neljännen lateraalikonsiilin päätöksellä papistolta poistettiin oikeus käydä oikeudellisia kaksintaisteluita. Käyttämässäni lähteissä ei ole myöskään ainoatakaan mainintaa papiston käymistä oikeudellisista kaksintaisteluista.

vaikkakin on mahdollista, että kaksintaisteluita on voinut olla enemmänkin. Samoin porvariston rooli oikeudellisissa kaksintaisteluissa jäi aiottua vähäisemmälle tarkastelulle, mutta tämä aiheutui lähdemateriaalin niukkuudesta ja tutkimuskirjallisuuden painotuksesta aateliston tarkasteluun. Huomioin lisäksi aiottua laajemmin ruhtinaiden roolin kaksintaistelujen sääntelyssä.

1.3. Tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet

Tutkimuksen kannalta keskeisimpiä käsitteitä ovat oikeus ja kunnia sekä miten aikalaiset ne hahmottivat. Kunnia on kulttuurisidonnainen käsite, jonka merkitys ja sisältö vaihtelevat kulttuurista toiseen. Kaikilla kulttuurin jäsenillä on mahdollisuus määrittellä kunnia omien lähtökohtiensa kautta. Kunniakäsitettä on analysoitu erityisen paljon Saksan alueella, sillä kunnian käsite on varhain esillä saksankielisessä kirjoitusperinteessä. Käsiteanalyysin määrään on vaikuttanut varmasti myös kunniakaksintaistelun asema Saksassa, koska moderneille kunniakäsityksille on pyritty luomaan aktiivisesti myyttisiä juuria. Frank Stewartin mukaan saksan sana kunnia (*ehr*) ilmenee saksankielisissä ritariromantiikassa jo sydänkeskiajalta lähtien. Tuolloin kunnia yhdistettiin maineeseen, prestiisiin, tunnettavuuteen, asemaan tai arvokkuuteen muiden silmissä. Voitto taistelussa oli yksi kunnian määrittävimmistä tekijöistä. Vasta renessanssin aikana syntyi idea siitä, että kunnian saattoi säilyttää, vaikka taistelun hävisi. Keskiajalla kunniaan viitattiin objektina. Kunnia oli konkreettinen oikeus, jonka saattoi antaa vakuudeksi, ja jos epäonnistui velvollisuuksissaan, menetti sen. Kunnia saattoi viitata myös oikeuteen ja on syytä uskoa että kunnialla oli tällainen merkitys jo 1300-luvun lopulla.¹¹

Stewart ei juurikaan analysoi oikeuden ja oikeuksien keskiaikaista luonnetta. Oikeus on pitkälti hänen käsiteanalyysissään vakio, johon kunnia vertautuu. Käsitteily on ongelmallinen sen takia, ettei oikeuskaan ole pysyvä ominaisuus ja keskiaikainen oikeuskäsitys erosi vahvasti nykyisestä oikeusajattelustamme. Frank Nicholaksen mukaan suurin osa rikoksista oli rangaistavissa teloituksella tai silpomisella. Armahdukset ja uudelleenkäsitteilyt oli mahdollista hoitaa maksua vastaan, eivätkä kaikki olleet oikeuden edessä tasa-arvoisia. Mikäli joku tuomittiin, rangaistukset olivat vahvasti symbolisia, julkisia nähtävyyksiä aina oikeussalista mestauspaikalle. Julmat tuomiot olivat esimerkinomaisia ja kaupungin portit ja torit koristeltiin oikeuden amputoimilla ruumiinosilla muistutukseksi mahdollisille

---

¹¹ Stewart 1994, 34–35, 95.

rikoksentekijöille.¹² Oikeus ja oikeudenmukaisuus ovat kulttuurisidonnaisia termejä, jotka muokkautuvat yhtä paljon kuin kunniakäsityksetkin.

Maria Dobozy'n mukaan oikeus (*recht*) tarkoitti keskiaikaisessa kontekstissa paljon muutakin kuin pelkkää lakia. Se tarkoitti aikalaisille oikeutta, oikeudenmukaisuutta ja rehtiyyttä.¹³ Kunnia- ja oikeuskäsitykset koostuivat pitkälti samankaltaisista arvoista. Keskiaikainen oikeus oli pitkälti suullista ja tukeutui silminnäkijöiden lausuntoihin, takaajiin ja valoihin. Oikeustekstejä ei luettu sanantarkasti, vaan niissä oli tulkinnanvaraa. Lakikirjat olivat kirjureiden ja heidän suojelijoidensa silmissä joustavia oppaita, joita saatettiin muovata omien tarpeiden mukaiseksi.¹⁸ Moderni oikeus on tyypillisesti jaettu ohjaaviin normeihin ja tosiasioihin, mutta keskiaikaisessa tapaoikeudessa ne sulautuivat toisiinsa. Jos suullisesti syntynyt oikeus kirjoitettiin myöhemmin ylös, oikeus ei menettänyt suullista luonnettaan, vaan traditio todennäköisemmin jatkui.¹⁶

Oikeudellista kaksintaistelua käytettiin näyttökeinona haastavissa oikeustapauksissa, joihin ei perinteisillä valamenettelyillä saatu ratkaisua. Valamenettelyt olivat oikeustapausten perusta, joka käytännössä toimi siten, että joko asianomistaja tai vastaaja vannoi valan oman oikeusasiansa puolesta. Vala oli pyhä, joten sitä vastaan ei voitu vannoa ja uskottiin, että Jumala rankaisisi väärästä valasta. Vakavimmissa tapauksissa vaadittiin myötävannoja eli valanvahvistajia, jotka pitivät huolen valan uskottavuudesta. Koska vala ei saanut käydä valaa vastaan, tarvittiin jumalantuomioita selvittämään oikeustapauksia, joita ei voinut selkeästi ratkoa jommankumman hyväksi. Tällöin vaadittiin asiaa ratkaistavaksi esimerkiksi oikeudellisella kaksintaistelulla, jonka voittajan katsottiin voittaneen oikeusjutun, sillä uskottiin, että Jumala ratkaisi voittajan. Kaksintaistelu ei siis ollut tuomio, vaan keino selvittää kumpi oikeuskysymyksessä oli oikeassa. Tuloksen perusteella oli mahdollista langettaa tuomio. Jos vastaaja antautui kaksintaistelun aikana, hänen katsottiin hävinneen ja tuomio pantiin toteen. Jos taas asianomistaja hävisi, vastaaja vapautui sakolla ja hyvitysmaksulla. Oikeudellinen kaksintaistelu suoritettiin ruhtinaan tai kuninkaan valvovan katseen alla ja hän myös julisti voittajan. Niiden legitimitetin katsottiin perustuvan tuomion julkisuuteen, jolloin kaksintaistelua seuranneiden ihmisten oli mahdollista todistaa näyttö omin silmin. Tämän vuoksi

---

¹² Nicholas 1997, 305, 309.

¹³ Dobozy 1999, 10.

oikeudelliset kaksintaistelut olivat yleisötapauksia, jotka vetivät puoleensa valtavia väkijoukkoja.¹⁴

1400-luvun Saksassa oikeudellinen kaksintaistelu oli yhä osa oikeusjärjestelmää, vaikka sen merkitys olikin vähentynyt merkittävästi. 1400-luvulle tultaessa usko oikeudelliseen kaksintaisteluun jumalantuomiona oli jo mennyt. Kirkko oli kieltänyt jumalantuomiot vuonna 1215 neljännessä lateraalikonsiilissaan. Jo 800-luvulla monet teologit vastustivat käytäntöä, sillä heistä oli väärin vaatia Jumalaa toimimaan tuomarina ratkaisemassa ihmisten arkipäiväisiä oikeuskysymyksiä. Vaikka oikeudellinen kaksintaistelu tuomittiin kirkollisessa maailmassa, se oli edelleen tapaoikeuden piirissä sallittu käytäntö. Saksan alueella käytännön poistumista hidasti tapaoikeuden vahva asema. Muualla läntisessä Euroopassa sydänkeskialjalta lähtien partikulaarioikeudet, kuten tapaoikeus, joutuivat roomalaisen oikeuden piiriin ja oikeudenkäytöstä tuli yliopisto-oppineiden alaa. Yliopistokoulutettujen juristien esiinmarssi oli kuitenkin pitkän tien takana erityisesti Saksassa, sillä esimerkiksi kuninkaallisissa valitustuomioistuimissa oikeustieteen ammattilaiset yleistyivät vasta 1400-luvun lopulla.¹⁵

Oikeudelliset kaksintaistelut olivat monessa määrin samankaltaisia kuin huomattavasti yleisemmät sukuvihat (*fehde*) Saksassa 1400–1500-luvulla. Hillay Zmoran mukaan sukuvihot ja kaksintaisteluita on hankala erottaa toisistaan. Zmoran tutkimalla ajanjaksolla, vuosien 1440–1567 välillä, sukuvihot käytettiin todella vaihtelevaa sanastoa. Puhuttiin kiistasta, riidasta, vihollisuudesta ja vastaavista. Zmoran mukaan toisinaan on mahdotonta erottaa, että onko kyseessä sukuviha vai kaksintaistelu.¹⁶ Sukuvihat olivat huomattavasti oikeudellisia kaksintaisteluita yleisempiä. Kun oikeudellisia kaksintaisteluita löytyy 1400-luvulta vähän yli kymmenen tapausta, sukuvihot käytiin 1400-luvun puolestavälistä 1500-luvun puoleenväliin vähän alle 300.¹⁷ Sukuvihat olivat tapa saada oikeutta vastaavanlaisiin oikeus- ja kunniakysymyksiin kuin oikeudellisissa kaksintaisteluissa. Käytännössä sukuvihot toteutettiin pienimuotoisella sodankäynnillä, joka kohdistui vastustajan palkollisväkeen, karjaan ja omaisuuteen. Sukuvihat olivat aatelisten silmissä laillisia toimia ja he käyttäytyivät niissä tarkasti määrättyjen laillisten periaatteiden

---

¹⁴ Billacois 1990, 5–6; Kiernan 1988, 34; Pihlajamäki, Mäkinen & Varkemaa 2007, 229–231; *Sachsenspiegel*, 96, 1. Kirja §63, 87–88.

¹⁵ Pihlajamäki, Mäkinen & Varkemaa 2007, 37, 230–231, 247.

¹⁶ Zmora 1997, 14.

¹⁷ Zmora 2011, 188.

mukaisesti. Sukuvihaa edelsi aina virallinen sodanjulistus, jota ilman sukuviha ei ollut laillinen.¹⁸

Sukuvihojen syinä olivat useimmiten maksamattomat velat. Lainat eivät olleet ainoastaan taloudellisia toimenpiteitä, vaan ne koostuivat poliittisista, sosiaalisista ja taloudellisista tekijöistä. Kunniaa käytettiin perustelemaan aateliston taloudellisia vaateita toista kohtaan. Sukuvihan aloittajalle kyse ei ollut pelkästään taloudellisesta kompensatiosta, vaan myös siitä, että vastapuoli oli tehnyt hänelle vääryyttä ja loukannut hänen kunniaansa. Sukuvihoissa ei pyritty saamaan pelkästään taloudellista kompensatiota. Christopher Fuchs von Bimbach aloitti sukuvihan Bambergin piispaa vastaan laidunmaasta, jonka vuotuinen tulo oli ainoastaan 3 guldenia, ja konflikti eskaloitui nopeasti monta kertaa kalliimmaksi sodaksi. Sukuvihoissa oli tärkeää osoittaa olevansa arvossa pidettävä lainanantaja ja valmis puolustamaan aseellisesti oikeuksiaan ja luoda sillä tavalla tiettyä kuvaa itsestään.¹⁹

Kunniakaksintaistelu oli yksityinen konflikti tai kunnian vuoksi suoritettu kaksintaistelu, jossa ei ollut tarkkailijoita tai tuomareita muuten kuin he itse.²⁰ 1500-luvulta alken kaksintaisteluissa voitolla ei ollut merkitystä, vaan molempien osapuolten kunnia eheytyi kaksintaistelun kautta. Jos A loukkasi B:n kunniaa, B:n kunnia väheni tai tuhoutui, ellei hän vastannut A:lle sopivalla vastahyökkäyksellä.²¹ Sopiva vastahyökkäys määräytyi molempien seuraamien kunniakoodistojen mukaisesti ja sopivaksi vastatoimeksi edellytettiin lievemmissä tapauksissa joko vastaloukkausta ja vakavammissa tapauksissa kaksintaistelua.

1500-luvulla kunniateoreetikot italiassa yrittivät selvittää kunnian merkitystä ja sisältöä, jotka loivat pohjan myöhemmille kunniakaksintaistelusäännöstoille, jotka levisivät ympäri läntistä Eurooppaa. Muzio ja Patrizi olivat ensimmäisiä, jotka omien sanojensa mukaan yrittivät luoda kunnialle määritelmiä. Suurin osa kunniateoreetikoista oli sitä mieltä, että hyveellisyys oli kunnian perusta Aristoteleen kunniakäsitysten perusteella. Kunniateoreetikoiden mielestä ainoastaan aatelilla oli kunniaa. Tämä aiheutui siitä, että aatelista syntyperää olevan henkilön sanottiin olevan sellainen, joka olisi syytä tuntea. Yläaatelin kunnian katsottiin perustuvan joko ruhtinaan antamaan aatelistarvoon, kykyyn sotia tai perittyyn omaisuuteen. Suurinta rohkeutta osoittivat kuitenkin ne, jotka olivat valmiita käymään

---

¹⁸ Zmora 2011, 37.

¹⁹ Zmora 1997, 57–71.

²⁰ Billacois 1990, 6.

²¹ Stewart 1994, 18–19.

kunniakaksintaisteluja. Ritarien kunnian katsottiin perustuvat siihen, että he käyttivät sotataitojaan jaloihin tarkoitusperiin, siinä missä sotilas käytti niitä sotimiseen. Kunniattomiksi puolestaan katsottiin ihmiset, jotka olivat aviottomia, majatalon pitäjiä, näyttelijöitä ja koronkiskojia. Kunnia seurasi tiivistä aatelista syntyperää, sillä sen katsottiin olevan heihin sisäänrakennettu ominaisuus.²²

Kunniakaksintaistelu käytiin kunnianloukkauksen takia. Ainoastaan kunniallista ihmistä saattoi loukata. Kunnianloukkaus oli 1500-luvulla tarkkaan sosiaalisissa säännöissä määritelty prosessi. Italialaiset teoreetikot jakoivat kunnianloukkauksen Aristoteleen oppien mukaisesti kaunaan, pahansuopuuteen ja röyhkeyteen. Italialaiset teoreetikot pitivät mainetta keskeisenä osana ritarillista kunniaa ja loukkauksen tarkoitus oli paljastaa kolmannelle osapuolelle loukkauksen kohteesta vikoja. Loukkaus saattoi olla joko fyysinen tai sanallinen. Loukkaukseen tuli vastata ”antamalla valhe” (*giving the lie* ital. *Mendita*), joka käytännössä tarkoitti väitteen kieltämistä sanomalla ”Tuo on valhe.” Valehtelijaksi kutsuminen oli kaikista verisin syytös, joka vaati välitöntä vastausta. Teoreetikot kiistelivät kiivaasti siitä, mikä muoto on oikea valheen antamiseen. Erityistapauksiakin toki oli. Oikea muoto kiistää olevansa roisto tapahtui sanomalla ”Minä olen kunnian mies.” Mikäli loukkaukseen vastattiin antamalla valhe, loukkauksen antanut henkilö saattoi haastaa loukatun kaksintaisteluun. Valehtelijaksi väittäminen oli verisin syytöksistä, mutta muutkin riittivät syyksi kaksintaistelulle. Kunniakaksintaisteluita taisteltiin niin aviorikoksista, vihollisuuksista, virantäytöistä ja oikeusasioista syntyneiden kunniakysymysten vuoksi.²³

1500-luvulla Ranskassa, Englannissa, Italiassa ja Saksassa kunniakaksintaistelu käytiin todella muodollisin perustein, ja ne olivat muodoltaan hyvin samankaltaisia kuin oikeudelliset kaksintaistelut. Lupa oikeudellisiin kaksintaisteluihin pyydettiin oikeudellisten kaksintaisteluiden tapaan ruhtinaalta, joka myönsi kaksintaistelijoille ajan ja paikan.²⁴ Kunniakaksintaistelut olivat alkujaan tavaltaan samanlaisia kuin oikeudelliset kaksintaistelut, mutta myöhemmin niistä muotoutui toisenlainen perinne. Viralliset kuninkaan valvomat kaksintaistelut ja kunniakaksintaistelut erkanivat ilmiönä vasta 1500–1600-luvuilla. Kunnianloukkauksen ja kaksintaistelun välinen aika laskettiin nyt minuuteissa, ei

---

²² Bryson 1935 (2007), 1–10.

²³ Bryson 1935 (2007), 11, 15, 22; Billacois 1990, 77–79.

²⁴ Billacois 1990, 6.

kuukausissa.²⁵ Kunniakaksintaistelu oli tiiviisti yhteydessä aateliston identiteetin luomiseen, yhteiskunnallisen ja taloudellisen aseman heikkenemiseen 1500-luvun aikana ja kaksintaistelu muotoutui yhdistäväksi tekijäksi koko aateliston välille.²⁶ Oikeudellisen kaksintaistelun ja kunniakaksintaistelun yksi käytännön ero olikin se, että kunniakaksintaistelun katsottiin olevan aateliston etuoikeus, kun taas kuka tahansa saattoi vedota oikeudelliseen kaksintaisteluun.

1.4. Aikaisempi tutkimus

Tutkimuskysymykseni nousevat aikaisemmasta tutkimuksesta. Pysin tutkimuksellani tarkistamaan, pitääkö François Billacoisin väite oikeudellisen kaksintaistelun kunnia-asiaksi muuttumisesta ja lopulta häviämisestä paikkaansa Saksan Frankenin alueella. Tämän vuoksi kaksintaisteluiden syiden ja seurausten tarkastelu nousee tutkimuksessani keskeiseen rooliin, kun selvitan oikeudellisissa kaksintaisteluissa ilmenneitä kunnian ja oikeuden elementtejä. Lisäksi osa tutkijoista pitää oikeudellista kaksintaistelua ensisijaisesti aateliston omana tapana ratkaista asioita, mutta, kuten Frevert toteaa, myös porvarit kävivät kaksintaisteluja. Rachel Kellett analysoi tutkimuksensa johdannossa jonkin verran oikeudellisen kaksintaistelun luonnetta aateliston ja porvariston osalta ja erottaa nämä toisistaan vahvasti erilleen.²⁷ Pyrinkin tarkastelemaan, olivatko aatelisten ja porvareiden käymät kaksintaistelut erilaisia keskenään. Malcolm Vale puolestaan tarkastelee oikeudellista kaksintaistelua tapaustutkimuksen kautta 1300–1500-luvulla, mutta rajaa käsittelyn koskemaan Ranskaa, Englantia ja Italiaa.²⁸ Oikeudellista kaksintaistelua 1400–1500-luvun Saksassa ei ole tutkittu tapaustutkimuksen kautta tai tarkastelleet näitä suhteessa kunniakaksintaisteluihin, jonka tulisi olla ensimmäinen toimi perustellessa ilmiön jatkuvuutta uudelle ajalle.

Oikeudellinen kaksintaistelu tutkimuskohteena ei ole ollut yhtä vetovoimainen tutkimuskohde kuin sen siniverinen jälkeläinen. Oikeudellisen kaksintaistelun tutkimusta on koko sen historian ajan määrittänyt kysymys kunniakaksintaistelujen alkuperästä. Oikeudellisia kaksintaisteluista on tutkittu varhaisempien aikojen osalta jumalantuomiona ja oikeushistoriallisissa tutkimuksissa varsin yleisellä tasolla.²⁹ En tunne ainuttakaan tutkimusta, joka olisi tutkinut laajemmin 1400–1500-lukujen

---

²⁵ *Ibid.*, 61.

²⁶ Kiernan 1988, 52.

²⁷ Kellett 2008, 14.

²⁸ Vale 2000.

²⁹ Kellett 2008, 11.

oikeudellista kaksintaistelua Saksassa, mikä on sinällään outoa, jos halutaan tarkastella ilmiön jatkuvuutta uudelle ajalle.

Oikeudellisen kaksintaistelun loppu ja kunniakaksintaistelun alku on sen sijaan kiehtonut useita tutkijoita. Saksalaiset tutkijat pyrkivät 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa saamaan selville, mikä suhde oikeudellisella kaksintaistelulla ja heidän oman aikansa kunniakaksintaistelulla oli. Germanistit ja kaksintaistelutradition kannattajat pyrkivät osoittamaan, että traditio oli ”saksalaisesta hengestä syntynyt”. Vastapuoli puolestaan tuomitsi kunniakaksintaistelun ”likaisen ja rikollisen” yhteiskunnan tuotteeksi, tarkoittaen erityisesti Ranskaa.³⁰ Hans Cymorekin mukaan historioitsijan auktoriteetilla yritettiin osoittaa, että 1800-luvun pahatapainen kaksintaistelukulttuuri oli alun perin ”romanttista” keksintöä. Kaksintaistelun pyrittiin osoittamaan olevan tuontituote, etteivät ihmiset mukautuisi niin vahvasti kaksintaisteleviin preussilaisiin esikuviin, joita pidettiin sivistyneen valtio- ja oikeusajattelun pilaajina.³¹

Hans Fehr on tutkimuksessaan 1900-luvun alussa hyödyntänyt niin aatelisten elämäkertoja, kronikoita kuin tapaoikeuden lainsäädäntöjäkin saadakseen kattavan kuvan oikeudellisen kaksintaistelun kehityksestä kunniakaksintaisteluiksi. Fehr näki kunniakaksintaistelun juuret Schwäbisch-Hallissa, jossa kunniaa korostettiin oikeudellisissa kaksintaisteluissa ylitse muiden.³² Fehr näkee, että kunnia-asioista käydyt kaksintaistelut eivät olleet ainoastaan aatelin etuoikeus, vaan ne olivat myös porvariston ja talonpoikien oikeus.³³ Hän kritisoi käsitystä, jonka mukaan kaksintaistelut olisivat tulleet Ranskasta tai Espanjasta, vaan näki saksalaiset oikeudelliset kaksintaistelut suorana jatkumona uuteen kunniakaksintaisteluun.³⁴ Fehr pyrki tutkimuksellaan osin todistamaan, että Saksassa oli vahva kaksintaisteluperinne, joka sujuvasti siirtyi oikeudellisista lähtökohdista kunnialliseen perinteeseen ja synnytti omaleimaisen kunniakaksintaistelun. Saksan kaksintaistelukulttuurin tutkimuksen alkuaikaa väritti siis nationalistinen pohjaväri, jossa ideologinen painoarvo oli suurempi kuin historialliset ansiot. Kaksintaisteluiden tutkimus painui unholaan 1900-luvun alun jälkeen, samoihin aikoihin kuin kunniakaksintaistelut hiipuivat pois yhteiskunnasta.³⁵

---

³⁰ Neumann 2010, 15–16. Frevert 1991, 20.

³¹ Cymorek 1998, 46.

³² Fehr 1908, 18.

³³ *Ibid.*, 25.

³⁴ *Ibid.*, 1.

³⁵ Frevert 1995, 5.

Tutkimus on sittemmin elpynyt 1980-luvulta lähtien, erityisesti kunniakaksintaistelujen osalta. Epäilemättä taustalla on vaikuttanut Norbert Eliaksen sivilisaatioteorian paikkaansa pitävyydestä aiheutunut keskustelu. Hän käsitteli tutkimuksessaan väkivaltakäytäntöjen ulkoisia ja sisäisiä pakotteita, valtion väkivaltamonopolin kasvua ja siirtymistä ulkoisista rajoituksista itsekontrolliin. Pohjimmiltaan ihmisten keskinäinen väkivalta on vähentynyt keskiajalta nykypäivään ja valtion väkivaltamonopoli on sisäistetty hallitsijoiden vallan vankentumisen myötä. Kaksintaistelut tulivat luontevasti mukaan tieteelliseen keskusteluun Eliaksen teorian paikkaansa pitävyydestä sivilisaatioteorian katkoksina tai sen vahvistajana.³⁶

1980-luvun lopulla ilmestyi Victor Kiernanin ja François Billacoisin tutkimukset kunniakaksintaistelusta.³⁷ Billacois keskittyi tutkimuksessaan enemmän Ranskan 1500–1600-lukuihin ja Kiernan pyrki tarjoamaan syväluotaavan katsauksen koko ilmiöön historian alkuhämäristä nykypäivään. Teosten vastaanotto oli akateemisissa piireissä osin varautunutta.³⁸ Russell Major puolestaan esittää, että Kiernanin tutkimus on imenyt vahvasti vaikutteita marxilaisesta luokkatietoisuudesta, jonka mukaan kaksintaistelu oli ensisijaisesti aateliston yhtenäisyyden luoja ja Billacois keskittyy enemmän symboliseen historiaan.³⁹ Billacois pitää kaksintaistelua Marcel Maussin määrittelemänä *fait social total* eli totaalisenä sosiaalisena ilmiönä, joka kosketti kaikkia elämän osa-alueita. Kunniakaksintaistelu oli oikeutta, sosiaalisen erottautumista, poliittinen kannanotto, taiteenlaji ja uskonnollinen rituaali.⁴⁰

Monet nykytutkijoista ovat suosineet jatkuvuusteoriaa, joissa oikeudellisista kaksintaisteluista on katsottu siirtyneen saumattomasti kunniakaksintaisteluihin.⁴¹ Ute Frevertin mukaan suurin osa nykytutkijoista suosii jatkuvuusteoriaa ja esittää, että kunniakaksintaistelu pohjautui geneettisesti kolmeen instituutioon: sukuvihaan,

---

³⁶ Ludwig, Schwerhoff & Krug-Richter 2012, 12.

³⁷ Kiernan 1988 ja Billacois 1986.

³⁸ Manning 1991, 804. Roger Manning ei nielenyt Billacoisin selitystä Englannin, Italian ja Espanjan kulttuurin stereotyyppioinnista, joiden perusteella kaksintaistelu ei saavuttanut niissä suosiota kulttuuristen erityispiirteiden takia. Manning kiteyttää Billacoisin väitteet, että englantilaiset olivat liian lainkuuliaisista, espanjalaiset turvautuivat mieluummin salamurhiin ja italialaiset taas väittelivät liikaa kaksintaistelun luonteesta.

³⁹ Major 1991, 332.

⁴⁰ Billacois 1986, 7. Billacois 1990, 1.

⁴¹ Billacois 1990, 6; Holland 2003, 11,15; Vale 2000, 163–164; Kiernan 1998, 40–41, 45–46.

oikeudelliseen kaksintaisteluun ja turnajaisiin.⁴² Ute Frevertin tutkimus vastasi Billacoisin ja Kiernanin tekemiin väitteisiin siitä, että kaksintaistelun kulta-ajat olisivat olleet 1500–1600-luvuilla ja korostaa 1800–1900-luvun merkitystä kunniakaksintaistelun suhteen. Tämän vuoksi hänen tutkimuksensa nojaa pääosin uudempiin aikoihin ja niputtaa nopeasti 1500–1600-luvun tiiviiseen pakettiin. Osa tutkijoista puhuu jopa välivaiheesta kunniakaksintaistelun välillä, mikä erotetaan rituaalinen kunniakaksintaistelu (*duel by honour*) ja myöhempi kunniakaksintaistelu (*duel*) toisistaan.⁴³

Jatkuvuuden katsotaan kuitenkin toteutuvan kaikkialla muualla paitsi Saksassa. Italia kehitti kunniakoodiston ja kunniakaksintaistelun siinä missä Ranskan aateli jalosti siitä oman taiteenmuotonsa ja levitti sen kaikkialle Eurooppaan valtaapitävien harmiksi. Billacois kiistää, että ilmiö olisi kehittynyt itsenäisesti Saksassa. Saksassa kunniakaksintaistelu oli maahantuontituote, ei traditio, joka olisi voinut kehittyä olemassa olevasta kaksintaistelukulttuurista. Billacois perustelee tätä esimerkiksi siten, että vaikka Saksassa oikeudellisia kaksintaisteluja käytiin pääasiassa kunniakysymysten vuoksi, ne hävisivät ennen kuin yksityisestä kunniakaksintaisteluista tuli yhteiskunnallisesti tiedostettu ilmiö.⁴⁴

Billacois tukeutuu päätelmässään osittain 1800-luvun lopun saksalaiseen tutkimussuuntaan, joka pyrki osoittamaan, että oikeudellinen kaksintaistelu ei ollut saksalaisen kunniakaksintaisteluinstituution isä. Billacois lainaa osin tulkintansa Georg von Belowilta, jonka mukaan oikeudellinen kaksintaistelu ratkaisi ainoastaan rikosasioita, sillä säädöksissä ei ole mainintaa, että kaksintaisteluja olisi käyty kunnia-asioista. Von Below ei kuitenkaan tarkastele lakisäädöksiä pidemmälle kuin 1300-luvulle eikä kommentoinut varsinaisia käytyjä kaksintaistelutapauksia.⁴⁵ Toisessa tutkimuksessaan saksalaisen kunniakaksintaistelun alkuperästä hän aloittaa käsittelyn suoraan 1500-luvun lopusta, eikä kommentoi aikaisempia käytäntöjä.⁴⁶

Oikeudellisia kaksintaisteluja on tarkasteltu 2000-luvun puolella enemmänkin kaunokirjallisten lähteiden valossa. Sarah Neumann nojaa tutkimuksessaan sekä aikalaiskuvauksiin, että kaunokirjallisiin lähteisiin. Rachel Kellett puolestaan tarkastelee ilmiötä kahden kaunokirjallisen tekstin kautta ja tekee kattavaa analyysiä

---

⁴² Frevert 1995, 9.

⁴³ Esimerkiksi Kiernan 1998, 45–46.

⁴⁴ Billacois 1990, 17.

⁴⁵ von Below 1896A, 6–12.

⁴⁶ von Below 1896B.

oikeudellisten kaksintaisteluiden rakenteesta ja luonteesta keskiaikaisissa ritarirromansseissa Kaarle Suuresta ja *Daniel von blühenden Talista*.⁴⁷ Nykykeskustelussa ei ole enää painotettu kysymystä Saksan *sonderwegistä* kaksintaistelukulttuurin suhteen, vaan sitä on analysoitu sukupuolentutkimuksessa kunnia- ja väkivaltakulttuurin miehisenä ilmentymänä.⁴⁸

Eniten tutkimustyöhöni on vaikuttanut Hilly Zmoran tutkimus sukuvihoista 1400–1500-luvun Frankenin alueella.⁴⁹ Oikeudellisia kaksintaisteluita on osin verrattu muihin aateliston konfliktinratkaisun muotoihin, mutta ei ole juurikaan tarkasteltu ilmiöiden samankaltaisuuksia. Nähdäkseni oikeudellisilla kaksintaisteluilla oli paljolti yhteistä 1400–1500-luvulla erityisesti sukuvihojen kanssa, sillä ne pohjimmiltaan ratkaisivat samankaltaisia oikeus- ja kunnia-kysymyksiä. Myös Frevert huomioi tämän tutkimuksessaan pikaisesti ja toteaa samalla, että oikeudellinen kaksintaistelu, sukuvihot ja turnajaiset olivat osa keskiaikaista kulttuuria ja hävisivät keskiajan loputtua.⁵⁰

1.5. Tutkimuksen kulku ja käytetyt lähteet

Tulen aluksi käsittelemään tutkimuksessani oikeudellisia kaksintaisteluita yksinomaan oikeuslähteiden perusteella. Pohdin, miten oikeudellisia kaksintaisteluita käytiin oikeussäädösten perusteella, millaisia oikeuden ja kunnian käsityksiä oikeustekstit välittävät ja millaisena hallitsijoiden asema näyttäytyi prosessissa. Luvussa kolme käsitelen käytyjä oikeudellisia kaksintaisteluita kaupunginkronikoiden ja muiden lähteiden perusteella. Luvussa pääpaino on oikeudellisten kaksintaisteluiden syiden kunnia- ja oikeusaspektien analysoinnissa. Peilaan myös käytyjä oikeudellisia kaksintaisteluita kaksintaistelusäädöksiin ja tarkastelen kuinka hyvin säädösten antama kuva vastasi käytyjen kaksintaisteluiden syitä. Neljännessä luvussa keskityn tarkastelemaan eroja säätyjen välillä, pohdin valtaapitävien asemaa oikeudellisissa kaksintaisteluissa ja pohdin oikeuden ja kunnian toteutumista käydyissä kaksintaisteluissa. Viidennessä luvussa tukeudun pääosin aateliston elämänkerroista ja kronikoista saamiini aineistoihin tarkastellessani oikeudellisen kaksintaistelun harvinaisuutta ja katoamista.

---

⁴⁷ Kellett 2008, 14.

⁴⁸ Ludwig, Schwerhoff & Krug-Richter 2012, 13.

⁴⁹ Zmora 2011.

⁵⁰ Frevert 1995, 10.

Olen käyttänyt tutkimuksessani neljää keskiaikaista lakikokoelmaa ja säädöstä oikeudellisista kaksintaisteluista. Käytän oikeuslähteitä pääosin vain luvussa kaksi, jotta pystyn luomaan lukijalle selkeämmin kuvan siitä, millaisia säädökset olivat ja miten ne erosivat toisistaan kunnian ja oikeuden käsitysten suhteen. Lähteistä varhaisin on ollut käytössä 1300-luvulla ja kolme muuta ovat 1400-luvulta. Käytän varhaisinta lähdettä taustoittamaan oikeudellisen kaksintaistelun tapoja ennen 1400-lukua osoittaakseni eroja ja yhtäläisyyksiä varhaisemman lainsäädännön ja myöhempien säädösten välillä. On mahdollista, että säädökset kirjoitetussa muodossaan edustavat vain tiettyä otosta paikallisesta lainsäädännöstä, mutta en tunne käytettyjen säädösten lisäksi muita kaksintaisteluja koskevia säädöksiä 1400-luvulta.

Käytän työssäni myös 1400-luvun lopulla eläneen miekkailumestari Hans Talhofferin miekkailumanuaalia. Analysoin Talhofferin esittämiä näkökulmia oikeudelliseen kaksintaisteluun luvuissa kaksi ja kolme. Miekkailumanuaaleja ei ole käytetty oikeudellisten kaksintaisteluiden tutkimuksessa, sillä ne painottuvat pääasiassa kuvaamaan käytettyjä tekniikoita. Miekkailumestareita oli useita ja heidän taidoistaan on jäänyt jälkeen useita värikkäästi kuvitettuja manuaaleja, jotka ovat joko omistettu heille itselleen opetuskäyttöön tai ruhtinaalleen opaskirjaksi mahdollisia kaksintaisteluja varten.

Kaupunginkronikoita käytän pääasiassa käsittelyluvuissa kolme ja neljä, joissa käsittelen laajemmin tapaustutkimuksen kautta kaksintaisteluiden syitä ja seurauksia. Olen käyttänyt tutkimuksessani kaiken kaikkiaan 11 kaupunginkronikkaa Frankenin alueelta. Valikoin kaupunginkronikat siten, että ne kattaisivat mahdollisimman laajasti 1400-luvun ja osan 1500-luvun alusta. Tutkimukseni painottuu Würzburgin, Nürnbergin ja Schwäbisch-Hallin kaupunginkronikoiden tarkasteluun, koska näitä kaupunkeja on pidetty aikaisemmassa tutkimuksessa kaksintaistelun pääpaikkoina. Lähteiden suuren määrän vuoksi esittelen lähteet yksitellen käsittelyluvuissa, jotta lukijan on helpompi hahmottaa lähteen ja kuvauksen välinen yhteys. Esittelen tässä luvussa lähteiden yleispiirteitä, jotka ovat yhteisiä kaikille lähteille.

Kaupunkikronikat olivat useimmiten porvareiden kirjoittamia kuvauksia kaupungin keskeisistä tapahtumista. Monet kirjoittajista kuuluivat kaupungin raatiin, minkä takia kronikoissa on usein paljon kuvauksia oikeustapauksista, lähialueen sodista, politiikasta, arvovieraista ja kauppaan liittyvistä asioista. Kaupunkikronikat ovat kuitenkin lähdeaineistona ongelmallisia, sillä ne usein vastaavat vain kirjoittajan

välitöntä kokemuspäiriä ja rajallista lähdeaineistoa, joka henkilöllä oli saatavissa. On siis mahdollista, että kaksintaisteluita on jäänyt mainitsematta. Olen huomionut ongelman siten, että useimmat käyttämistäni kronikoista leikkaavat ajallisesti toistensa kanssa. Sama kaksintaistelu on yleensä kuvattu useammassa kuin yhdessä lähteessä. Kaupunginkronikoissa harvemmin kuvataan myöskään käytyä kaksintaistelua muuta kuin kaksi, kolme riviä, joten olen täydentänyt tulkintojani löytämieni kaksintaistelutapausten syistä ja seurauksista kaksintaistelijoiden kirjeenvaihdon ja oikeuspöytäkirjoista saamieni tietojen avulla.

Runsain kaksintaisteluja kuvaava aineistoni tulee Carl Ferdinand von Jungin (1699–1772) *Miscellanae* -teossarjan ensimmäisestä osasta. Hän kirjoitti teokset 1739–1748 välisenä aikana ja koosti niihin useita alkuperäislähteitä Ansbachin ja lähialueen historiasta.⁵¹ Kirjoittaja on koostanut teokseen Brandenburgin ja Ansbachin ruhtinashovin ja -hallinnon, kirkkohallinnon ja salaisten arkistojen (*geheime Archivarii*) mielenkiintoisena pitämänsä kaksintaistelutapaukset, eikä ole tietoa, millä perusteella von Jung on kuvatut tapaukset valinnut. Von Jung on myös jättänyt mainitsematta mistä lähdekokoelmasta hänen keräämänsä aineisto on peräisin. Von Jungin esittelemät kaksintaistelutapaukset olivat oletettavasti Nürnbergin maa-oikeuden tuomioistuimen käsittelemiä oikeustapauksia, sillä tekstit on päivätty aina tuomioistuimen järjestymisen mukaan. Toisaalta, hänen kuvaamansa tapaukset ovat laajin yksittäinen otos oikeudellisista kaksintaisteluista. Muissa lähteissä on kuvattu yhteensä 10 tapausta, kun taas *Miscellanae*hen on kerätty yli 30 tapausta, joista ainoastaan yksi on mainittu muissa lähteissä, joten sitä ei voi aineiston runsauden vuoksi ohittaa.

Käytän työssäni kolmannessa ja neljännessä luvussa myös *Regesta Imperii* -lähdesarjasta löytyviä mainintoja ja säädöksiä oikeudellisista kaksintaisteluista. *Regesta Imperii* on lähdesarja, johon on kerätty kuninkaiden, ruhtinaiden, piispojen ja keisareiden oikeudellisia päätöksiä hallintoalueiltaan. 1900-luvun alusta lähtien projekti on ollut osa Itävallan Akademie der Wissenschaftenia.⁵² Käytän *Regesta Imperii* -kokoelmaa täydentääkseni aukkoja, joita kronikoiden kertomuksiin on jäänyt. *Regesta Imperii*ssä olevat tapaukset kertovat myös, miten esivalta suhtautui oikeudelliseen kaksintaisteluun ja miten he pyrkivät kontrolloimaan sitä.

---

⁵¹ ADB: Jung, Karl Ferdinand 1882.

⁵² *Die geschichte des Unternehmens.*

Näiden lisäksi olen käyttänyt tutkimukseni lähteinä frankenilaisten ritarien elämäkertoja, joista olen saanut kuvan siitä, miten aatelisto suhtautui kaksintaisteluihin ja varsinkin sukuvihoihin. Käytän tutkimuksessani muiden muassa Ludwig von Eyb vanhemman (1417–1502)⁵³ ja nuoremman (n.1450–1521)⁵⁴ elämäkertoja. Von Eyb vanhempi kirjoitti omasta elämästään teoksen *Denkwürdigkeiten*, joka on kokoelma erilaisia tapahtumia hänen elämänsä varrelta. Lisäksi hän laati teoksen *Mein Buch*, johon hän on kirjoittanut useita kiinnostuksensa kohteita turnajaisista lainsäädäntöön.

Tutkimuksen elämäkerrallinen lähdeaineisto tarjoaa kuitenkin useita haasteita. 1500-luvun ensimmäisinä vuosina kirjoitettu *Geschichten und Taten* on Ludwig von Eyb nuoremman kynäilemä teos sukulaismiehensä ritari Wilwolt von Schaumbergin (k.1510)⁵⁵ elämästä, joka oli menestyksekkäs palkkasotilaskapteeni ja turnajaistaistelija. *Geschichten und Tatenin* merkittävin ongelma on se, ettei se ole Wilwolt von Schaumbergin itsensä kirjoittama vaan Ludwig von Eyb nuoremman tulkinta hänen elämästään. Kirjan on tarkoitus olla oppikirjakuvaus siitä, millainen on hyvä ja valveutunut ritari. Teoksen kertomat tarinat ovat todennäköisesti kaunisteltuja kuvauksia tapahtumista. Vaikka osa von Schaumbergin elämän varrella kuvatuista teoista vaikuttaa saaneen sukulaismiehen ihailun lisää, kirjoittaja omien sanojensa mukaan pyrkii kertomaan mitä on itse nähnyt, kuullut ja todistanut.⁵⁶

Täydennän kaupunginkronikoista saamaani tietoa sekä *Miscellanaen* että *Regesta Imperiin* saamieni tietojen avulla. Vertailen lähteistä saamaani tietoa toisiinsa, jotta voin varmistaa, että kuvatut henkilöt ja tapaukset ovat samoja keskenään. Aateliston kirjeenvaihdon avulla minun on ollut parissa tapauksessa mahdollista täydentää merkittävästi tutkimuskirjallisuudesta ja kaupunkikronikoista saamiani tietoja. *Miscellanaen* avulla olen pystynyt myös taustoittamaan oikeudellisen kaksintaistelun syytä. Olen koonnut lähdeaineiston avulla tuntemani kaksintaistelutapaukset ja kaksintaisteluhaasteet kaavioon, joka löytyy tutkimuksen lopuksi liitteenä. Kaaviossa näkyy erillisinä käyrinä kaksintaisteluhaasteet ja käydyt kaksintaistelut.

---

⁵³ ADB: Eyb, Ludwig der Ältere, von.

⁵⁴ Zmora 2011, 50.

⁵⁵ Rabeler 2006, 15.

⁵⁶ *Geschichten und Taten*, 5.

2. Kaksintaistelut kaksintaistelusäädösten valossa

Oikeudelliset kaksintaistelut ovat käsitteellisestikin määriteltynä ensisijaisesti oikeuden ilmentymä. Niitä kommentoidaan keskiaikaisissa lakiteksteissä ja niitä säädeltiin samaan tapaan kuin muitakin oikeudenkäynnin periaatteita. Yleisimmin oikeudellisia kaksintaisteluja puitiin Frankenin alueella maa-oikeuksissa, jotka olivat alueen ruhtinaan yleisiä tuomioistuimia. Niin Bambergin ja Würzburgin piispoilla kuin Nürnbergin kaupunginkreivillä oli omat tuomioistuimensa. Maa-oikeuden toimivalta kaupungeissa oli osin rajattua, sillä esimerkiksi Nürnbergin linnakreivin maa-oikeus oli lainvaltainen ainoastaan kaupunkia ympäröivillä maa-alueilla.⁵⁷ Maa-oikeudet kuitenkin eivät olleet ainoa oikeusaste kaksintaisteluille, vaan kaksintaistelu-oikeutta saatettiin anoa myös kaupunginraadilta.

2.1. Oikeudellisen kaksintaistelun säädökset ja ohjeistukset

Vanhin oikeudellisia kaksintaisteluja määrittelevä lakiteksti löytyy Eike Reggowilaisen *Sachsenspiegel*istä, joka on yksi merkittävimmistä lakiteksteistä myöhäiskeskiajan Keski-Euroopasta. Se ei ainoastaan käsittänyt Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan saksaa puhuvien alueiden tapaoikeutta, vaan se vaikutti lakijärjestelmien kehitykseen Preussissa, Sleesiassa, Puolassa, Ukrainassa, Unkarissa ja Böömissä. Käytän työssäni Dobozy'n käännöstä, joka pohjautuu *Sachsenspiegelin* vuosina 1358–1362 valmistuneeseen kuvitettuun manuskriptiin, jota säilytetään nykyään Wolfenbüttelin kirjastossa Saksassa. Lakikokoelma ei siis käsittele ainoastaan oikeudellisia kaksintaisteluja, vaan se on kokonaisvaltainen kuvaus käytössä olleesta lainsäädännöstä. Eike Reggowilainen laati teoksen todennäköisimmin vuosien 1225–1235 välisenä aikana, mutta alkuperäinen teos on sittemmin hävinnyt. Teoksesta tehtiin kuitenkin lukuisia kopioita myöhempinä vuosikymmeninä. Lakikirjan tarkoituksena oli koostaa kirjavaa tapaoikeutta yksiin kansiin ja säilöä aikaisemmin perityt lait työkaluiksi tuleville lakimiespolvelle. Lakikokoelma oli käytössä pitkälle 1300-luvulla ja esimerkiksi Preussissa säädös kumottiin vasta 1700-luvulla.⁵⁸

Sachsenspiegel ei kuitenkaan ollut ainoa oikeudellisia kaksintaisteluja määrittelevä teksti. 1400-luvulla oikeudellista kaksintaistelua kommentoitiin useissa oikeudellisen kaksintaistelun säädöksissä, joita ruhtinaat ja kaupungit säätivät

---

⁵⁷ Lins 1911.

⁵⁸ Dobozy 1999, 1–2.

alueillaan. Ludwig von Eyb vanhemman *Mein Buch*issa kerrotaan oikeudellisten kaksintaisteluiden oikeudenkäyntimenettelyistä. Ludwig von Eyb vanhempi on pidetty merkittävänä valtiomiehenä ja historiankirjoittajana 1400-luvun Frankenissa. Hän toimi niin ruhtinaansa hovioikeudessa kuin Nürnbergin maa-oikeudessa lisäjäseneä. *Mein buch* on laadittu vuoteen 1492 mennessä. Teos on nimensä mukaisesti von Eyb vanhemman kirja, johon hän koosti itselleen merkittäviä tekstejä. Teos on kokoelma erilaisia kuvauksia oikeustapauksista maa-oikeustuimesta, sotasuunnitelmista ja siinä on myös pitkä kuvaus oikeudellisten kaksintaisteluiden järjestämisestä Nürnbergissä.⁵⁹

Von Eyb on otsikoinut säädöksen Nürnbergin linnakreivikunnan taistelutuomioistuimen⁶⁰ järjestykseksi. Kuvauksen lopuksi ilmoitetaan, että säädökset olivat käytössä Nürnbergin kreivikunnan alueella ja taistelut käytiin maa-oikeuden tuomarin valvomina.⁶¹ Ei ole täysin varmaa tietoa milloin järjestys on alun perin tehty, mutta se voi olla säädetty vuoden 1447 maa-oikeutta varten.⁶² Teoksessa on myös kaksi kuvausta maa-oikeuden uudistuksista, joista ensimmäinen on vuodelta 1447, missä kommentoidaan myös oikeudellista kaksintaistelua.

Myöhäisempi kuvaus taistelutuomioistuimesta on saatavilla Johann Heroltin (1490–1562)⁶³ laatimasta Schwäbisch-Hallin kronikasta. Herolt oli koulutukseltaan pappi ja työskenteli kirkkoherrana Reinsbergin seurakunnassa lähellä Schwäbisch-Hallia.⁶⁴ Teos on kirjoitettu vasta vuonna 1541⁶⁵, joten kuvatessaan oikeudellisen kaksintaistelun tapoja Herolt tekee sen myöhempien aikojen näkökulmasta. Kuvauksessa on myös oikeudellisia kaksintaisteluita, joista useimmat käytiin 1400-luvun alkupuolella.⁶⁶ Herolt kertoo kirjoittaneensa teoksen siksi, että halusi lisätä ihmisten tietämystä isänmaastaan ja alkuperästään ja mainitsee lähteikseen vuosikirjat ja kronikat, kirjeet ja heraldiset vaakunat.⁶⁷

Nähdäkseni lähde on siitä ongelmallinen, että se on kirjoitettu suhteellisen myöhään, joten emme voi olla varmoja, millä ajanjaksolla oikeudellisia

---

⁵⁹ Thumser 2002, 11, 27–28; *ADB*: Eyb, Ludwig der Ältere, von.

⁶⁰ *DRW*: Kampfgericht. Taistelutuomioistuin eli *kampfgericht* merkitsi sanantarkasti kaksintaisteluista vastaavaa tuomioistuinta, jonka yksittäiset ruhtinaat, kaupungit tai tuomioistuimet järjestivät hallintoalueillaan.

⁶¹ *Mein buch*, 333.

⁶² *Ibid.*, 321.

⁶³ Kolb 1894A, 2, 9.

⁶⁴ Kolb 1894A, 2–3.

⁶⁵ *Chronica*, 38.

⁶⁶ *Ibid.*, 96–97.

⁶⁷ *Ibid.*, 37.

kaksintaisteluita on säädöksen perusteella käyty vai ovatko ne uutta tulkintaa oikeudellisen kaksintaistelun sisällöstä. Christian Kolbin mukaan Herolt on mitä todennäköisimmin kopioinut oikeudellisten kaksintaisteluiden säädökset kaupungin kirjuri Maternus Wurzelmannin kirjoituksista. Wurzelmann puolestaan kopioi vuonna 1537 kaksintaistelusäädöksen kaupungin ”eräästä vanhasta liuskasta”.⁶⁸ Kyseinen kaksintaisteluita kuvaava teksti oli suhteellisen tunnettu, sillä se on myös Sebastian Münsterin *Cosmographiassa* vuodelta 1550.⁶⁹

Ordnung des Kampfrechts am Landgericht zu Franken on aikaisemmassa tutkimuksessa mainittu nuorimmaksi kaksintaistelusäädökseksi, joka on ohjeistus oikeudellisten kaksintaistelujen taistelemisesta Frankenin alueella. Kaksintaistelusäädös löytyy Melchior Goldastin *Rechtssatzungenista*. Melchior ”Goldast” von Haiminsfeldillä (1578–1635) oli aintulaatuinen tuntemus keskiaikaisista käsikirjoituksista ja hän koosti laajan teoksen keskiaikaisesta lainsäädännöstä.⁷⁰ Tekstin ajoittaminen on ollut aikaisemmissä tutkimuksissa vaihtelevaa. Esimerkiksi Billacois mukaan tekstiä ei ole päivätty ja säädös on tehty mahdollisesti vuosien 1495–1517 välillä.⁷¹ Melchior Goldastin tekstissä säädös on sijoitettu kahden päivätyn säädöksen väliin siten, että varhaisempi on päivätty vuonna 1495 ja toinen vuonna 1517.⁷²

Nähdäkseni säädös voi olla kuitenkin paljon vanhempi. Säädöksen alussa lukee, että säädös on tuotu vanhoilta ajoilta ja roomalaisen keisarin ja kuninkaan asettamina sekä uudistettuina ja vahvistettuina.⁷³ Lisäksi kuvauksen alussa kerrotaan, että taistelutuomioistuin pitää ensimmäisen istuntonsa Osternachissa, jossa tekstissä kuvatun kamreerin herra Johann von Tunfeld istuu.⁷⁴ Kirkkohistoriaa tutkinut J.J Ausseur toteaa, että Osternachissa oli 1300-luvulta lähtien tuomioherranhoveja, joissa kokoontui myös Frankenin maa-oikeuksia ja Johann Jakob von Tunfeld nimitettiin tuomioherraksi vuonna 1399.⁷⁵ Seuraava tuomioherra nimitettiin vuonna 1440, joten kaksintaistelusäädös todennäköisesti tehtiin näiden vuosien välillä.

---

⁶⁸ Kolb 1894B, 94.

⁶⁹ *Cosmographia*, dcxcvi–dcxcvii.

⁷⁰ *NDB*: von Haiminsfeld, Melchior.

⁷¹ Billacois 1986, 43.

⁷² Ennen varsinaista tekstiä *Ordnung des Kampfrechts am Landgericht zu Francken*, 236 ja seuraava säädös alkaen sivulta 238.

⁷³ *Ordnung des Kampfrechts am Landgericht zu Francken*, 236.

⁷⁴ *Ibid.*, 236 §1.

⁷⁵ Ausseur 1863, 196–197.

Säädös oli todennäköisimmin laadittu Würzburgin lähellä tai Würzburgin maa- oikeutta varten. Oikeusistunnon toinen kokoontuminen järjestettiin tekstin mukaan Kropfshausenin hovissa, joka sijaitsee myös Würzburgin lähellä.⁷⁶ Kaksintaistelut käytiin Schottenangerissa, joka puolestaan sijaitsee Würzburgin vanhankaupungin vieressä.⁷⁷ Koska oikeudenkäynnit järjestettiin Würzburgissa tai välittömästi sen läheisyydessä, on oletettavaa, että säädöstä on todennäköisesti käytetty pääasiassa tällä alueella.

Tarkastelen myös yhden miekkailumanuaalin kuvaamia kaksintaistelun keskeisiä laillisia ja käytännön periaatteita. Hans Talhoffer (n.1420–n.1490) oli swabialaisen Leutold von Königseggin asemestari.⁷⁸ Hän on ilmeisemmin ansainnut elantonsa opettamalla ihmisille miekkailua ja valmentamalla aatelisia oikeudellisia kaksintaisteluja varten. Talhofferin teos on siitä poikkeuksellinen, että se on ainoa miekkailumanuaali, jossa on kuvattu oikeudellisen kaksintaistelun käytännön periaatteita. Käytän Talhofferia lähteenäni siksi, koska hänellä oli todennäköisesti käytännön kokemusta oikeudellisista kaksintaisteluista. Miekkailuopettaja tuskin olisi voinut valmentaa oppilaitaan tai ansaita elantoaan ilman ajantasaisia tietoja kaksintaistelun säädöksistä ja toimintatavoista. Talhofferin miekkailumanuaaleja on olemassa yhteensä kymmenkunta, mutta tämä oli varattu hänen omaan käyttöönsä. Hän on kirjoittanut teoksen itselleen vuonna 1459 ja teoksen kerrotaan kuuluvan Hans Talhofferille eikä siinä ole omistustekstejä muille herroille.⁷⁹ Talhoffer on mahdollisesti käyttänyt teosta opetustarkoituksissa ja omien taitojensa hiomiseen. Koska teoksesta ei ole saatavilla editiota, käytän alkuperäistä käsikirjoitusta, jota säilytetään Kööpenhaminan Det Konglige Bibliothekissa.

Oikeudellisen kaksintaistelun säädöksiä ei löydy enää 1500-luvulta, vaan nuorimmat on tehty 1400-luvun puolivälissä. Tämä yksinkertaisesti voi johtua siitä, että traditio oli katoamassa 1500-luvun aikana, eikä sitä ollut tarpeellista uudistaa. Billacois toteaa, että Sebastian Münsterin *Cosmographian* kuvaukset ovat kirjoitettu menneessä aikamuodossa ja säädösten jälkeen kuvatuista kaksintaisteluista varhaisin on ajoitettu vuodelle 1005, joten kaksintaistelut olivat 1500-luvulla jo

---

⁷⁶ Ordnung des Kampfrechts am Landgericht zu Francken, 237 §9.

⁷⁷ *Ibid.*, 237–8 §11.

⁷⁸ Rector 2000, 9.

⁷⁹ Kööpenhamina, Det Konlige Bibliotek, Thott 290 2°, fol. 103v. Foliosta löytyy pitkä omistusteksti, jossa todetaan, että kirja kuuluu Hans Talhofferille ja teos on kuvitettu hänen mieltymystensä mukaisesti vuonna 1459 ja sen on kirjoittanut Michel Rotwyler.

muinaishistoriaa.⁸⁰ Heroltin että *Cosmographian* kuvaukset ovat todennäköisimmin samasta lähteestä, eli Billacoisin käyttämästä Wurzelmannin kopioimasta säädöksestä, sillä kuvaukset ovat lähes identtiset. Herolt puolestaan ei käytä omassa tekstissään mennyttä aikamuotoa, vaan kuvaa asiaa olemassa olevana käytäntönä. *Cosmographiassa* kuvatut kaksintaistelut ovat ajoitettu todennäköisesti väärin, vuodesta 1005 eteenpäin, sillä Heroltin teoksen käsikirjoituksista on onnistuttu ajoittamaan kaksintaistelut vuosien 1405–1470 välille.⁸¹ Tässä suhteessa Heroltin käyttämä kieli kaksintaisteluista tuntuu tilanteeseen sopivalta.

2.2. Kaksintaistelujen käytännöt

Mikä oli oikeudellisen kaksintaistelun päämäärä ja millaisia ne käytännössä olivat säädösten perusteella? Vielä 1300-luvulla ohjaavana periaatteena oli taata molemmille kaksintaistelijoille mahdollisimman tasavertaiset mahdollisuudet voittoon, mikä periytyi ajatuksesta, että Jumala oli kaksintaistelun lopullinen tuomari. Sarah Neumannin mukaan oikeudellisessa kaksintaistelusta pyrittiin määräämään mahdollisimman tarkat säännöt, jotka tekisivät ottelusta reilun molemmille osapuolille. Jos kaksintaistelija menetti kaikki aseensa, lensi ulos rajatulta alueelta tai saapui paikalle liian myöhään tai ei ollenkaan, tilanne tulkittiin asianomistajan voitoksi. Kaksintaistelu oli myös käytävä loppuun yhden päivän aikana, muutoin asianomistaja voitti tuolloinkin.⁸²

Ennen kaksintaistelua ja kaksintaistelun aikana tapahtuvia toimia säädeltiin myös tarkoin. Tehtävään palkatut ammattilaiset ottivat taistelijoiden aseet ja haarniskat haltuunsa ennen kaksintaistelua, jotta kaksintaistelijat eivät voisi tehdä niihin muutoksia. Tiukat säännöt koskivat myös yleisöä. Kaksintaistelijoina ei saanut häiritä millään tavalla ankarien rangaistusten uhalla. Kaksintaistelijoina oli lisäksi nimetyt kehävahdit (*Grieswartt*), jotka saattoivat tuomarin luvalla keskeyttää kaksintaistelun, mikäli toinen taistelijoista kaatui. Lisäksi molemmilla taistelijoilla oli vahti (*Lusner*), jotka pitivät varomiehen (*Warner*) kartalla siitä mitä kaksintaistelussa tapahtui. Vahdit antoivat kukin herralleen ohjeita siitä, miten taistelussa tulisi kulloinkin toimia. Varomies puolestaan antoi herralleen vara-aseen, mikäli hänen aseensa katosi tai hajosi.⁸³

---

⁸⁰ Billacois 1990, 22.

⁸¹ Kolb 1894B, 96–97.

⁸² Neumann 2010, 88–89.

⁸³ *Ibid.*, 90–91.

Oikeudellisen kaksintaistelun oikeusprosessi oli monivaiheinen. Halutessaan haastaa vertaisensa oikeudelliseen kaksintaisteluun, siihen tuli pyytää lupa tuomarilta. Jos lupa myönnettiin, asianomistaja saattoi napata vastaajan säädyllisellä tavalla niskasta kiinni. Kun hän oli napannut vastaajan, hänen tuli ilmoittaa syytetylle syytöksensä. Tämän jälkeen asianomistajan oli tuotava tuomioistuimen tietoon virallisilla syytöksillä, miten vastaaja oli loukannut asianomistajan koskemattomuutta kuninkaantiellä tai kylässään. Mikäli vastaaja ei tunnustanut rikosta, asianomistajan oli mahdollista tuomarin luvalla käydä kaksintaistelu. Asianomistajan oli myös mahdollista halutessaan vetää haasteensa pois. Jos taas haaste pysyi, vastaaja vannoi syyttömyydenvalan. Kuka tahansa saattoi kieltäytyä kaksintaisteluhaasteesta, mikäli asianomistaja oli alhaisemmasta säädystä. Tapauksissa joissa asianomistaja oli korkeammasta säädystä, vastaajalla ei ollut mahdollisuutta kieltäytyä. Asianomistajan oli toimittava myös rauhallisesti ja harkitsevaisesti, sillä impulsiivisena huutona tullutta kaksintaisteluvaatimusta ei huomioitu.⁸⁴

2.3. Kuka sai käydä oikeudellisia kaksintaisteluja?

1200–1300-luvulla kaksintaisteluun osallistuvan henkilön ei tarvinnut edustaa tiettyä säätyä, vaan kaikkien täysi-ikäisten oli mahdollista osallistua. Kaksintaisteluhaasteesta saattoi kuitenkin kieltäytyä, mikäli asianomistaja oli alhaisemmasta säädystä.⁸⁵ Kuitenkin ritaristo ja muut säädyt olivat eri lähtöviivalla. Oikeudelliseen kaksintaisteluun annettiin ritaristolle kuusi viikkoa ja kolme päivää aikaa valmistautua ja alemmille säädyille kaksi viikkoa.⁸⁶

Oikeudellinen kaksintaistelu oli sydänkeskijalla yksi täysivaltaisen yksilön velvollisuuksista ja oikeuksista yhteisössä. Täysi-ikäistyessään miehestä tuli oikeuden silmissä yhteisön täysivaltaisen jäsen. Hänen tuli olla sekä vaimonsa että mahdollisesti holhouksen alaisen lähisukulaisensa edustaja oikeudellisissa kaksintaisteluissa.⁸⁷ Holhoojaan ei kuitenkaan voitu vedota sellaisessa tilanteessa, jossa henkilö saatiin kiinni verekseltään esimerkiksi varastetun omaisuuden kanssa.⁸⁸

Billacoisin ja Kiernanin mukaan oikeudellinen kaksintaistelu oli 1400-luvulla turnajaisten ja esitaistelijoitten käymien taisteluiden tapaan ensisijaisesti aatelineen

⁸⁴ *Sachsenspiegel*, 96, 1. Kirja §63, 87–88.

⁸⁵ *Ibid.*, 87–88, 1. Kirja §63

⁸⁶ *Ibid.*, 93, 2. Kirja §3.

⁸⁷ *Ibid.*, 81, 1. Kirja §42.

⁸⁸ *Ibid.*, 123, 3. Kirja §34.

ilmiö. ⁸⁹ 1400-luvun kuluessa ainakin säädösten perusteella oikeudellinen kaksintaistelu oli osassa kaupungeista muuttunut säätyrajaukseltaan tiukemmaksi. Schwäbisch-Hallin kaksintaistelusäädös kuvaa, kuinka kaksi ritarisyntyistä aatelismiestä voi käydä kunniallisen ja oikeutetun taistelun todistaakseen syyttömyytensä. ⁹⁰ Talhoffer puolestaan kertoo oikeudellisen kaksintaistelun kuvauksensa aluksi, että dekreetit ovat kieltäneet kaksintaistelun ja oikeudellisesta kaksintaistelusta on tullut kuninkaiden, ruhtinaiden ja herrojen tapa. ⁹¹ Talhoffer kuvaa käytäntöä, joka oli voimassa viimeistään 1460-luvulla, joten on mahdollista, että oikeudellisen kaksintaistelun katsottiin olevan ensisijaisesti aatelinen ilmiö jo 1400-luvun lopulla.

Vaikka oikeudellinen kaksintaistelu oli ilmeisemmin aatelinen ilmiö säädösten perusteilla, porvaristolta ei suoranaisesti kielletty oikeudellisten kaksintaistelujen harjoittamista. Oikeudellisen kaksintaistelun Frankenin ja Nürnbergin säädöksessä ei ole suoraan sanottu, että kenelle säädös on tarkoitettu, mutta esimerkkitapauksissa kaksintaistelijat olivat oletettavasti ritaristosta. Nürnbergin esimerkkitapauksessa toiseksi kaksintaistelijaksi oli nimetty Hans von Seckendorff, jonka suku oli tuolloin vielä ritarisukua. ⁹² Hans von Seckendorff (k.1490) on mainittu myös nimeltä vuoden 1490 Nürnbergissä järjestyssä maa-oikeudessa, jossa häntä käytettiin vastaavalla tavalla esimerkkinä parissa oikeustapauksessa. ⁹³ Kun Nürnbergin maa-oikeutta muutettiin 28.3.1447, Brandenburgin rajakreivit ja Nürnbergin linnakreivit Johann ja Albrecht kielsivät naisilta ”esi-aikaisen” oikeuden taistella kaksintaisteluita. ⁹⁴ Uudistuksen myötä myös kaksintaisteluiden alaikäraja muutettiin 22 ikävuoteen ja yläikäraja 60 vuoteen. ⁹⁵ Uudistuksilla ei pyritty luomaan säätyrajausta, vaan luomaan muita rajoitteita kaksintaistelu-oikeuden suhteen.

Olisi uskottavaa, että vastaavissa uudistuksissa olisi mainittu säätyrajauksesta, mikäli sellainen olisi ollut läsnä. Vastaavasti Frankenin säädöksessä kaksintaistelun osapuolia herroitellaan, mutta tekstissä ei myöskään rajata kaksintaistelu-oikeutta ainoastaan aatelistolle. On kuitenkin mahdollista, ettei tätä tarvinnut määritellä erikseen, sillä aikalaisille oli huomattavasti selvempää, ketkä kaksintaisteluita saivat

---

⁸⁹ Billacois 1990, 17; Kiernan 1988, 34.

⁹⁰ Chronica, 94–95.

⁹¹ Kööpenhamina, Det Konlige Bibliotek, Thott 290 2°, fol. 8r.

⁹² *NDB*: Seckendorff, von Freiherren.

⁹³ Thumser 2002B, 335.

⁹⁴ Mein buch, 277.

⁹⁵ *Ibid.*, 277.

käydä ja ketkä eivät. Säädösten perusteella kaksintaistelijat olivat suurella todennäköisyydellä pääasiassa ritaristoa, mutta on myös mahdollista, että säädökset olivat sovellettavissa muihinkin säätyihin.

2.4. Oikeusistuimien ja ruhtinaiden rooli säädöksen perusteella

1400-luvun säädösten perusteella oikeudellinen kaksintaistelu ei saanut enää legitimitettiin Jumalalta, vaan maallisten hallitsijoiden laatimista säädöksistä. Frankenin säädöksessä asianomistajat vetoavat taisteluoikeuteen ja Frankenin oikeuteen kaksintaisteluluvan saamiseksi.⁹⁶ Lisäksi tekstin alussa todetaan säädöksen olevan keisarin ja kuninkaan asettama.⁹⁷ Schwäbisch-Hallissa oikeudellisuuden katsottiin pohjautuvan kaupungille annettuihin keisarillisiin vapauksiin.⁹⁸ Nürnbergin maoikeudessa vedottiin myös keisarilliseen oikeuteen.⁹⁹

On huomioitava, ettei oikeudellinen kaksintaistelu ollut täysin vailla hengellisiä piirteitä. Schwäbisch-Hallissa kaksintaistelun valvojana toimi rippi-isä, joka kielsi ihmisiä puuttumasta kaksintaistelun kulkuun silpomisrangaistuksen uhalla ja valvoi, ettei paikalla ollut lapsia tai vaimoja.¹⁰⁰ Nürnbergissä vahdit, kehävahdit ja varomiehet vannoiivat Jumalalle valan, jossa lupasivat toimia oikeudenmukaisesti.¹⁰¹ Frankenin säädöksessä oikeusistuin ja yleisö lauloivat hengellistä laulua niin taistelijoiden saavuttua taistelupaikalle, kuin herttuan esitellessä vuorotellen molemmat taistelijat.¹⁰² Talhofferin kuvauksessa molemmat kaksintaistelijat käyvät messussa ja anovat apua Jumalalta voittaakseen kaksintaistelun.¹⁰³ Hengellisiä piirteitä kaksintaisteluissa toki oli, mutta ne olivat enemmänkin osa kaksintaistelun ritualistista luonnetta kuin kaksintaistelun legitimisoiva elementti.

Säädösten perusteella ruhtinailla oli keskeinen rooli oikeudellisten kaksintaistelujen säätelyssä. Frankenin maoikeuden säädöksessä herttua yhdessä 9 tai 11 ritarin olivat tuomaristona oikeusistuimen käsittelyissä ja valvoivat oikeudellista kaksintaistelua.¹⁰⁴ Asianomistajan tuli aluksi lähettää puolestapuhuja

---

⁹⁶ Ordnung des Kampfrechts am Landgericht zu Francken, 236 §1.

⁹⁷ *Ibid.*, 236.

⁹⁸ Chronica, 94.

⁹⁹ Mein buch, 329.

¹⁰⁰ Chronica, 95.

¹⁰¹ Mein buch, 332.

¹⁰² Ordnung des Kampfrechts am Landgericht zu Francken, 237 §9, 238 §12.

¹⁰³ Kööpenhamina, Det Konlige Bibliotek, Thott 290 2°, fol. 10r–10v.

¹⁰⁴ Ordnung des Kampfrechts am Landgericht zu Francken, 236 §1.

tuomioistuimen eteen, jonka ruhtinas hyväksyi.¹⁰⁵ Vaikka herttua toimi tuomarina, hän ei silti yksin päättänyt kaksintaistelusta, vaan ilmeisesti jakoi päätösvaltansa raadin kanssa. Esimerkiksi asianomistajan kysyttyä oikeutta saada asia oikeusistuimen käsittelyyn, herttua vahvisti asian aluksi ritareilta, joiden hyväksytyä pyynnön hänen oli mahdollista vahvistaa oikeuden päätös.¹⁰⁶ Ritarit eivät kuitenkaan olleet ruhtinaan kanssa tasa-arvoisia arvovallassa. Kaksintaistelupäivänä olleessa oikeuskäsittelyssä ruhtinaan tuli haarniskassaan istua säätyveljiään korkeammalla.¹⁰⁷ Oikeustekstistä saa kuvan, että pääroolissa ei suinkaan ollut asianomistaja tai vastaaja, vaan arvovaltainen ruhtinas. Ruhtinas oli arvovallassaan Frankenin maa-oikeudessa muita korkeammalla, mutta joutui silti ottamaan ritareiden kannat huomioon oikeuskäsittelyssä.

Ruhtinaan aseman korostamisella on ollut todennäköisesti poliittisia päämääriä. Yhtäkään Frankenin ruhtinaista ei tunnustettu herttuaksi.¹⁰⁸ Frankenin kaksintaistelusäädöksessä korostetaan herttuan titteliiä aina tuomioistuimen järjestäytymisen yhteydessä ja annetaan tarkkoja kuvauksia siitä kuinka herttua istuu, miten hän istuu suhteessa muihin ja miten hän on varustautunut.¹⁰⁹ Herttuan tittelin korostaminen, mikä tulee esille taistelutuomioistuinten sanavarastosta, oli osa ruhtinaiden keskinäistä kamppailua Frankenin herttuan tittelistä. Oli siis mahdollista, että ruhtinaat tekivät taistelutuomioistuimen säädöksiä kilpaillakseen ritariston suosiosta. Hillay Zmoran mukaan Brandenburgin rajakreivi yritti mahdollisesti taistelutuomioistuinta koskevilla säädöksillään houkutella ritaristoa pois Würzburgin piispan riveistä.¹¹⁰ Ruhtinaat painottelivat kaksintaisteluluvan myöntämisellä siis kahteen suuntaan. Toisaalta he pyrkivät osoittamaan olevansa ritareiden yläpuolella, mutta samalla pitämään ritarit virkavaltaisena tuomaristona.

Schwäbisch-Hallissa kaupunginraati antoi kaksintaisteluille luvat, ei ruhtinas.¹¹¹ Raati ei kuitenkaan koostunut pelkästään porvaristosta. Schwäbisch-Hallissa oli Widmanin mukaan alkujaan kaksi erillistä raatia, joista toinen järjesti oikeusistunnot aatelisväelle ja toinen oikeus porvaristolle, mutta ne yhdistettiin siten,

---

¹⁰⁵ *Ibid.*, 236 §2.

¹⁰⁶ *Ibid.*, 237 §9.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 237–8 §11.

¹⁰⁸ Zmora 1995, 99.

¹⁰⁹ Ordnung des Kampfrechts am Landgericht zu Francken, 236 §1, 237 § 9, 237–8 §11.

¹¹⁰ Zmora 1995, 98–9.

¹¹¹ Chronica, 95.

että aatelistosta oli 26 edustajaa.¹¹² Schwäbisch-Hallissa toimi aikanaan vastaavalla tavalla myös kaksi eri raatia, joita kuvattiin Heroltin aikalaisen, Georg Widmanin (1486–1560), kaupunginkronikassa. Widman tunsi Heroltin isänsä kautta ja heidän kronikkansa ovat häkellyttävän samanlaisia. Esimerkiksi kaksintaistelusäädöstä kuvaava osio eroaa ainoastaan siten, että Widman kertoo kuvauksen lopuksi Würzburgin avioparien kaksintaistelukäytännöstä.¹¹³ On arvioitu, että Widman kirjoitti kronikan vuosien 1544–1550 välillä.¹¹⁴ Todennäköisesti Heroltinkin kuvaamat ritarien kaksintaistelut oli käsitelty toimielimessä, jossa aateliston edustajia oli myöntämässä lupaa oikeudelliseen kaksintaisteluun.

Nürnbergissäkin toimittiin myös eri säädöistä koostuvan oikeusistuimen turvin. Nürnbergissä tuomarin tuli nauttia vertaistensa luottamuksesta ja oikeusistuin koostui ainakin kolmesta tuomarista. Säädöksessä mainitaan, että tuomarin tulee nauttia kahdentoista vaakunan suosiosta.¹¹⁵ Ludwig von Eyb itse toimi yhtenä tuomarina Nürnbergin maa-oikeudessa ennen vuotta 1490, ja kaksi muuta tuomaria olivat Hans von Egloffstein ja Hans von Seckendorff.¹¹⁶ Nürnbergissä ruhtinaat vaativat vuoden 1447 maa-oikeuden uudistuksen yhteydessä, että kaksintaistelutapaukset tulee tuoda heidän tietoonsa lyhentämättöminä.¹¹⁷ Nähtävästi ruhtinaat delegoivat maa-oikeuden järjestämisvelvollisuudet ritaristolle. Ennen vuotta 1490 järjestyn maa-oikeuden muistion perusteella maatuomarin tuli tulla ritaristosta, kuten myös kirjurin ja kaksi tuomion täytäntöönpanijaa, ja lisäksi Nürnbergin varakkaista porvarissuvuista oli kaksi edustajaa, mutta he eivät saaneet päättää kaksintaisteluasioista.¹¹⁸ Ruhtinas siis antoi raamit tuomioistuimen järjestämiseen, mutta varsinainen tuomioistuin muodostui ritareista ja porvaristosta.

Ruhtinain rooli oli säädösten valossa vaihteleva. Kaksintaistelun legitimitetti nojasi maallisten hallitsijoiden säädöksiin. Vaikka kaksintaisteluilla oli osin hengellisiä elementtejä, ne olivat luonteeltaan enemmän rituaalisia. Maallinen ruhtinas oli oikeudellisen kaksintaistelun valvoja ja antoi lupansa oikeudellisten

---

¹¹² *Widmans Chronica*, 92–93.

¹¹³ *Ibid.*, 95. Würzburgissa oli kamppailupaikka, jossa vaimot ja miehet taistelivat siten, että mies kaivaa itselleen napaan asti ulottuvan kuopan ja vaimo piirtää itselleen ympyrän, josta hän ei saa poistua taistelun häviämisen uhalla. Naiselle annettiin nahkaisessa lingossa oleva kivi ja miehelle nuija, joilla osapuolet pyrkivät nujertamaan toisensa.

¹¹⁴ Kolb 1904, 14*–33*.

¹¹⁵ Mein buch, 322. Vaakunalla tässä yhteydessä tarkoitettiin mahdollisesti aatelissukua, eli käytännössä tuomarin tuli nauttia 12 aatelissuvun luottamuksesta.

¹¹⁶ *Ibid.*, 334–5.

¹¹⁷ *Ibid.*, 278.

¹¹⁸ *Ibid.*, 336–7.

kaksintaisteluiden järjestämiseen. Ritaristo oli kuitenkin osa oikeusistuimien toimintaa ja ruhtinas joutui osin jakamaan päätösvaltaansa heidän kanssaan. Oikeusistuimien säädöksistä näkee kuitenkin 1400-luvulla sen, että vaikka oletettavasti oikeudelliset kaksintaistelut olivat harvinainen ilmiö, ne otettiin edelleen huomioon oikeusistuimien käsittelyissä.

2.5. Kaksintaisteluiden syyt ja oikeusprosessi

*Sachsenspiegel*issä oli esitetty lukuisia oikeusasioita, joihin oikeudellinen kaksintaistelu oli sovellettavissa. Asianomistajan oli kaksintaisteluun päästäkseen mahdollista syyttää vastaajaa pahoinpitelystä tai haavoittamisesta, mutta hänen oli esitettävä vamma tai, mikäli haava oli jo parantunut, arpi todisteeksi. Oikeudellista kaksintaistelua saattoi vaatia myös siinä tilanteessa, jos asianomistajalta oli varastettu.¹¹⁹

Useimmissa 1400-luvun oikeusistuimien säädöksissä esitetyt mahdolliset syyt kaksintaistelulle eivät ole niin tarkkoja kuin *Sachsenspiegel*issä. Nürnbergin taistelutuomioistuimen esimerkkitapauksessa kerrotaan syyksi, että asianomistajalle oltiin valehdeltu jostain asiasta.¹²⁰ Oikeuskäsittelyssä asianomistaja lisää, että hän on nähnyt vastaajan Pyhän keisarikunnan kaduilla pää peitettynä ase vedettynä ryöstelemässä.¹²¹ Schwäbisch-Hallin kaksintaistelu-oikeusistuimen järjestyksessä ei kerrota millaisissa tapauksissa kaksintaistelu-oikeuteen saattoi vedota. Sama tilanne oli myös Frankenin kaksintaistelusäädöksessä. Oikeusasiaa ei ilmeisemmin ollut tarpeellista määritellä sen tarkemmin, vaan oikeusistuin päätti mikäli asia oli ratkaistavissa oikeudellisella kaksintaistelulla.

Tarkimmin ehdot on kuvattu Talhofferin miekkailumanuaalissa:

“Asioita ja artikloita on seitsemän, joiden velvoittamina on taisteltava. Ensimmäinen on murha. Toinen on petturuus. Kolmas on harhaoppisuus. Neljäs on pettää herrasi luottamus. Viides on pettää sodassa tai muuten. Kuudes on valheellisuus. Seitsemäs on käyttää hyväkseen neitoa tai vaimoa.”¹²²

¹¹⁹ *Sachsenspiegel*, 87–88. 1. Kirja §63.

¹²⁰ *Mein buch*, 322.

¹²¹ *Ibid.*, 327.

¹²² Kööpenhamina, Det Konlige Bibliotek, Thott 290 2°, fol. 8r. „Item der sachen und verdickelen sind siben. Dar umb man noch pfligt zu kempften Item daz erst ist mortt. Daz ander ver rätternuß. Daz dritt ketzerÿ. Daz vier wohher an sinem herrn trulos wirt. Daz fünfft um fancknuß in striten od[er] sunsst. Daz sechst um valsch. Daz sibent da ain[er] junckfrowen od[er] frowen benotzot.“ Käännös & transkriptio ovat omiani.

Verrattaessa Talhofferin kaksintaistelun ehtoja muihin, huomataan välittömästi, että Talhofferin perusteella kaksintaistelut olivat huomattavasti tiukemmin rajattuja kuin varsinaisissa säädöksissä. Kaksintaisteluita ei Talhofferin kuvaileman kaksintaisteluohjeistuksen perusteella voitu käydä mistä tahansa oikeuskysymyksestä. Talhofferin kuvaamat artikkelit ovat mielenkiintoisia siksi, että ne kertovat mitä tuon ajan aatelin piti oikeudenmukaisena. Hän ei vetoa artikloissaan maan oikeuteen. Todennäköisesti Talhoffer siis kuvasi omasta mielestään tyypillisimpiä syitä oikeudelliselle kaksintaistelulle tai mitkä olivat lainvoipia syitä. Suurin osa Talhofferin esittelemistä kohdista perustuvat siihen, että asianomistajan luottamus on petetty. Petturuus, luottamuksen pettäminen, sodassa pettäminen ja valheellisuus palautuvat kaikki luottamukseen.

Oikeudellisen kaksintaistelun syissä petokset painottuivat juuri siksi, koska aateliston välisessä kanssakäymisessä luottamus oli kaikki kaikessa. Ilman luottamusta ja liittolaisuuksia aatelin ei ollut mitään. 1400-luvun lopulla aateliset olivat riippuvaisia toisistaan saadakseen hyviä avioliittojärjestelyitä, lainaa ja hyviä virkoja.¹²³ Jos luottamuksen rikkoi, olivat seurauksetkin sen mukaisia, sillä aatelin vaaransi myös oman nahkansa mikäli salli loukkaukset luotettavuudelleen. Jos ei ollut luotettava ja kunniallinen henkilö, sillä oli seurauksensa.

Talhoffer ottaa myös kantaa kunnian ja oikeudellisen kaksintaistelun suhteesta:

“Kuitenkin ensimmäiseksi, kukaan ei ole iloinen siitä että joku hänen tovereistaan loukkaa hänen kunniaansa kovin sanoin. Hän joka haluaa taistella tällaisen toverin kanssa, on todellakin oikeutettu siihen ja voi hyvinkin taistella hänen kanssaan mikäli haluaa. Tällöin näin [kaksin]taistelu pahankurista.”¹²⁴

Talhoffer samalla oikeuttaa kaksintaistelun käytäväksi kunnianloukkauksen takia, mutta samalla tuomitsee tämäläisen toiminnan pahatapaiseksi käyttäytymiseksi.

Huolimatta siitä, että oikeusasioita ei ollut säädöksissä tarkkaan määritelty, se ei tarkoittanut, että kaksintaistelua pystyi käymään mistä tahansa asiasta. Nürnbergin kaksintaistelusäädöksessä tuomari yritti vedota molempiin kiistan osapuoliin, jotta muu ratkaisu löydettäisiin. Tuomari kysyi oikeuskäsittelyn ensimmäisenä päivänä olisiko asia ratkaistavissa jollain muulla tavalla kirkollisessa tai maallisessa

---

¹²³ Zmora 2011, 53–54.

¹²⁴ Kööpenhamina, Det Konlige Bibliotek, Thott 290 2°, fol. 8r. „Item zu dem ersten maul daz im nymant gern sin Eer laut ab schniden, mit wortten. ainen der sin genoß ist Er wolte Er liebet mit im kempfn. wie wol et doch mit recht wol wi im kem ob, er wolte und darumb so ist kämpfen ain muotwill.“ Käännös & transkriptio ovat omiani.

tuomioistuimessa tai sukuvihan, vihollisuuden, väkivallan tai muun tavan kautta, jos kuitenkin asianomistajan pyyntö oli oikeutettu, ei oikeuskäsittelyä tulisi viivytellä.¹²⁵ Vastaavasti Schwäbisch-Hallissa raati pyrkii vetoamaan kaksintaistelijoihin, että kaksintaistelijoiden olisiko asia mahdollista ratkaista jollain muulla kunniakkaalla tavalla.¹²⁶ Jos kaksintaistelijat eivät tähän suostuneet, raati tai tuomioistuin nimitti oikeudelliselle kaksintaistelulle ajan ja paikan. Sääöksistä on siis nähtävissä, että oikeudelliseen kaksintaisteluun turvaututtiin kaikkien muiden vaihtoehtojen jälkeen. Nürnbergissä oltiin valmiita ehdottamaan kaksintaistelun sijaan sotilaallisia keinoja, kuten sukuvihaa, ennen kaksintaistelua.

Sarah Neumannin mukaan Eike Repgowilaisen *Sachsenspiegel* tekee selväksi yhden asian; tiukkoja muodollisuuksia täynnä oleva kaksintaistelun oikeusprosessi tähtäsi todennäköisesti siihen, että se esti harkitsemattomia vaatimuksia tai mahdollisti kiistapuolten sopia oikeuskysymys jollain muulla tavalla. Sopimus oikeudellisesta kaksintaistelusta oli pohjimmaltaan kiistakumppaneiden ratkaisemattomien neuvotteluiden lopputulos, joka sinetöi kaksintaistelupyynnön ja sen hyväksymisen. Tuomioistuimet toivoivat, että osapuolet sopisivat asian.¹²⁷

Neumannin määritelmä 1300-luvun oikeudellisista kaksintaisteluista on osuva tarkasteltaessa myös 1400-luvun säädöksiä. Kaksintaistelutapaukset käsiteltiin Nürnbergin ja Frankenin säädösten perusteella kolmessa erillisessä oikeusistunnossa. Säädökset säätelivät tarkkaan milloin asianomistajan tuli saapua paikalle, miten hänen olisi esiteltävä oikeusasia, kuinka hänen tulisi ottaa vastaaja kiinni ja niin edelleen. Kaksintaistelijoilta edellytettiin myös säädösten mukaan tietynlaista varustusta, jotta haaste oli ylipäänsä mahdollinen. Nürnbergissä ensimmäisessä oikeuskäsittelyssä kaksintaistelijoiden tuli olla pukeutuneita harmaisiin villaisiin hameisiin, huppuun ja housuihin, joihin oli ommeltu nahkaiset ristit.¹²⁸ Sama periaate oli käytössä myös Frankenin säädöksen mukaan.¹²⁹ Sääöksistä saa sellaisen kuvan, että kaksintaistelijoilta odotettiin varustautumisen ja oikeuskäsittelyn ritualistista varustautumista oikeudelliseen kaksintaisteluun.

Nähdäkseni oikeudellisen kaksintaistelun säädöksiä kuvattiin tarkoin kahdesta syystä. Ensinnäkin tällä tavoin pyrittiin takaamaan mahdollisimman

---

¹²⁵ Mein buch, 323.

¹²⁶ Chronica, 94.

¹²⁷ Neumann 2010, 86.

¹²⁸ Mein buch, 323.

¹²⁹ Ordnung des Kampffrechts am Landgericht zu Francken, 236 §2.

oikeudenmukainen käsittely molemmille osapuolille. Toisekseen on hyvin mahdollista, että oikeudelliset kaksintaistelut olivat 1400-luvulla niin harvinaisen ja muinainen perinne, että niiden kuvaaminen oli tarpeellista sen takia, etteivät ne kuuluneet päivittäisiin oikeuskäsittelyihin. Oikeudellisen kaksintaistelun käsittelyyn on varattu useita sivuja, kun taas esimerkiksi murhaoikeudenkäyntiin liittyvään käsittelyyn vain sivu.¹³⁰ Maa-oikeusistuimissa toimivat tuomarit todennäköisesti tunsivat käytössä olevat säädökset suhteellisen tarkkaan, ettei erillisiä muistiinpanoja tarvittu.

Oikeudellisella kaksintaistelulla oli säädösten perusteella osapuolille selkeästi taloudellisia vaikutuksia. Oikeudellinen kaksintaistelu oli pitkä prosessi, joka vielä maksoi molemmille osapuolille oikeusprosessin joka asteella. Molempien osapuolten tuli aluksi luovuttaa virallinen takuu (*Wadiation*), että he kävisivät oikeudellisen kaksintaistelun, mikä sinetöi asian. Tämän lisäksi kaksintaistelijoilta vaadittiin takaaja. Matkalla kaksintaisteluun kiistan osapuolten tuli tasapainotella kärsimiensä epäkohtien ja mahdollisesti takaajalle aiheuttamansa taloudellisen menetyksen välillä. Se, joka luovutti aikaisemmin, säästi rahaa. Välttääkseen mahdollisen konfliktin oikeus yritti vedota useita kertoja taistelijoihin ja he vastavuoroisesti toisiinsa, jotta kaksintaistelulta vältyttäisiin.¹³¹

Nürnbergissä oikeuskäsittelyllä oli myös taloudellisia vaikutuksia. Molemmilta edellytettiin oikeuskäsittelystä 30 vanhan Pfundhellerin¹³² maksu.¹³³ Mikäli kaksintaisteluun ei tullut määrätynä päivänä eikä toimittanut aiheesta käypää syytä, joutui maksamaan linnakreivikunnalle sakkoja kymmenen vanhan Pfundhellerin edestä.¹³⁴ Sakosta maksettiin palkkiot väelle, joka oli auttanut suojaamaan kaksintaistelua.¹³⁵ Kaksintaistelun järjestäminen ei ollut oikeusistuimelle selkeästi pienimuotoinen tapaus. Kaksintaistelupaikalle odotettiin saapuvaksi väkeä niin aatelistosta kuin muista säädyistä. Oikeusistuntojen lisäksi kaksintaistelupaikka oli rajattava, valvottava ja estettävä väkijoukkoja puuttumasta kaksintaistelun kulkuun.

Maksut eivät olleet nimellisiä, sillä esimerkiksi nürnbergiläiset käsityöläismestarit ja kauppiat ansaitsivat noin 10 helleriä päivässä.¹³⁶ Yhdestä

---

¹³⁰ Mein buch, 277.

¹³¹ Neumann 2010, 86–87.

¹³² Hegel 1863, 531–532. 1 vanha Pfundheller oli noin 60 Helleriä Nürnbergissä 1400-luvun alussa.

¹³³ Mein buch, 328.

¹³⁴ *Ibid.*, 333.

¹³⁵ *Ibid.*, 333.

¹³⁶ Nicholas 1997, 58.

kaksintaistelusta sai siis maksaa puolen vuoden palkan, 1800 helleriä. Ritaristolle puolestaan hinnasto oli huomattavasti siedettävämpi. Esimerkiksi Sven Rabelerin mukaan häihin saatettiin kuluttaa 86 000–220 000 helleriä.¹³⁷ Vaikka häät olivat kulutusjuhlaa, niihin edellytettiin käytettävän vähintään 86 000 helleriä, johon verrattuna oikeuskäsittely oli taskuraha. Maksu oli myös moninkertainen suhteessa muihin oikeudenkäyntimaksuihin. Maa-oikeuden uudistuksessa vuonna 1447 Nürnbergissä mainitaan eri oikeudenkäyntiaiheista määrätyt maksut, joissa esimerkiksi tappoa selvittelystä oikeuskäsittelystä veloitettiin 2 guldenin eli 920 hellerin maksu.¹³⁸

Jos oikeusasioita saattoi ratkaista muilla tavoilla, mikä teki oikeusasialla sellaisen, että se tuli käydä kaksintaistelulla? Kunnia nousee käsitteenä esiin säädöksissä, mutta sitä ei ole suoraan liitetty kaksintaistelun syyksi, vaan se kuvailee enemmän kaksintaistelun luonnetta. Nürnbergissä oikeutettu kaksintaistelu käytiin joko kunnian tai oikeuden vuoksi.¹³⁹ Schwäbisch-Hallissa taisteltiin kunnian ja maineen puolesta.¹⁴⁰ Frankenin säädöksessä vastaaja vastaa kunniansa puolesta.¹⁴¹ Kunnian ja maineen puolustaminen antoivat osin kaksintaistelijoille syyn taistella ja siihen vedottiin kuin mihin tahansa oikeusasiaan.

Säädösten valossa oikeudellisten kaksintaisteluiden syyt olivat 1400-luvulla vaihtelevia. Oikeusasiat ja kunnia-asiat punoutuivat tiiviisti yhteen ja niille ei tehty juurikaan eroa. Oikeusistuinten oli todettava, että kaksintaistelu oli ainoa vaihtoehto. Lisäksi oikeudellinen kaksintaistelu edellytti kaksintaistelijoilta taloudellista sitoutumista. Oikeusistuimet tai säädökset eivät vaatineet oikeudellisia kaksintaisteluita vaan sen tekivät kiistan osapuolet.

2.6. Kaksintaistelun seuraamukset oikeuslähteissä

Säädökset eroavat toisistaan eniten kaksintaisteluiden seurausten suhteen. Nürnbergin säädöksessä asiaa on hädin tuskin edes kommentoitu, Schwäbisch-Hallissa on kuvattu tarkasti kaksintaistelun seuraamuksia kuten myös Frankenin säädöksessä. Schwäbisch-Hallin säädös kuvaa kuitenkin sitä, mitä tapahtuu, mikäli kaksintaistelija häviää tai kuolee, kun taas Frankenin säädös tilannetta jossa vastapuoli ei saavu paikalle ja häviää sen takia oikeustapauksen.

---

¹³⁷ Rabeler 2006, 62–63.

¹³⁸ Mein buch, 333.

¹³⁹ *Ibid.*, 327.

¹⁴⁰ Chronica, 95.

¹⁴¹ Ordnung des Kampffrechts am Landgericht zu Francken, 238 §12.

Suurin muutos mitä oikeudellisissa kaksintaisteluissa on tapahtunut 1400-luvulle tultaessa *Sachsenspiegel*iin verrattuna on vastaajan ja asianomistajan tasa-arvoistuminen oikeudellisessa kaksintaistelussa. Aikaisemmin asianomistajan hävitessä todettiin vain, että vastaajaa kohtaan nostetut syytteet raukesivat.¹⁴² Oikeudellisella kaksintaistelulla oli vaikutuksia osallistujien kunniaan Schwäbisch-Hallin säädöksen perusteella, oli hävinnyt asianomistaja tai vastaaja:

“Ja se joka hävinnyt – joka silloin ei ole toiminut ritarillisesti tai taisteli rahan vuoksi – täytyy tulla tehdyksi kunnianttomaksi. Hän ei voi enää hevosella ratsastaa, ei partaansa ajaa ja varusteita kantaa. [Jos] hän kuolee, täytyy hänet haudata maahan ja voittajan syyttömyys tunnustettava ja hänen kunniansa osoitettava.”¹⁴³

Oikeudellinen kaksintaistelu Schwäbisch-Hallissa satoi kunnian ja oikeuden toisiinsa. Kunniaan viitataan von Eybin taisteluoikeusistuimen järjestyksessä todella minimalistisesti. Tekstissä kunniaa käytetään sanaparina oikeuden kanssa.¹⁴⁴ Vastaavanlainen käytäntö oli *Sachsenspiegel*issä, jossa kunnia rinnastettiin oikeuteen.¹⁴⁵ Schwäbisch-Hallin oikeusjärjestyksessä katsottiin, että molemmat laittoivat oikeudellisissa kaksintaistelussa paitsi henkensä myös kunniansa peliin.

Mikäli toinen osapuolista jäi henkiin, sillä oli säädösten perusteella välittömiä sosiaalisia seurauksia. Hävinnyt menetti osan sosiaalisen ryhmänsä identiteetin osista, sillä hänen katsottiin rikkoneen yhteisönsä kunniasäännöstöä. Ritaristo seurasi tiettyä kunniasäännöstöä, jonka mukaan häviö oikeudellisessa kaksintaistelussa aiheutti kunnian menetyksen. Yksilö menetti häviämisen myötä oikeuden tulla tunnustetuksi kunniairyhmänsä täysivaltaisena jäsenenä, minkä takia hänen tuli luopua yhteisön ulkoisista symboleista: ratsusta, parrattomuudesta, haarniskasta ja miekasta.¹⁴⁶

Vaikka Schwäbisch-Hallin kaksintaistelusäädöksessä kunnia otetaan huomioon, se ei ole samankaltaista kuin myöhemmissä kunniakaksintaisteluissa säädelleissä säännöstoissa. Schwäbisch-Hallin säädöksen mukaan häviö johti kunnian menettämiseen. Kunniakaksintaisteluissa puolestaan voitolla tai häviöllä ei

---

¹⁴² *Sachsenspiegel*, 96, 1. Kirja §63, 88.

¹⁴³ Chronica, 96. „... und welcher unden leit – wo dann nit umb ein ritterliche gefengnus oder ein summa gelts gekempfft – der soll ehrlosz geacht werden, uff kein pferd mehr sitzen, kein bart mehr scheren und kein wehr tragen. Pleibt er todt, soll er zu der erden bestetter werden und der obligendt sein unschuldt bewiszen unnd sein ehr geredt haben.“ Käännös on omani.

¹⁴⁴ Mein buch, 327. *Im eren und rechts*

¹⁴⁵ Stewart 1994. 38–39 *Sachsenspiegel*issä näkyy ensimmäistä kertaa sanapari *ehrlos und rechtlos*, kunniaton ja oikeudeton. Kunniaa on todennäköisemmin käytetty 1300-luvun loppuun mennessä oikeuden synonyyminä.

¹⁴⁶ Stewart 1994, 54.

ollut väliä. Kun kunnianloukkauksesta kärsinyt mies haastoi toisen kaksintaisteluun, hänen kunniansa eheytyi taistelun lopputuloksesta huolimatta. Pelkkä kaksintaistelu riitti todistamaan, että hän oli kunniallinen mies. Schwäbisch-Hallissa näin ei ollut asian laita, vaan kunnia saatettiin menettää tai säilyttää kaksintaistelun lopputuloksesta riippuen.

Frankenin säädös ottaa tiukimman kannan oikeudellisen kaksintaistelun hävinnyttä osapuolta vastaan. Herttua julisti oikeuskäsittelykuvauksen lopuksi tuomion vastaajalle, joka oli suvainnut olla saapumatta paikalle, seuraavanlaisesti:

“Kuten hän on N:än taistelu-oikeuden ja Frankenin oikeuden mukaan kutsunut ja vaatinut, ja me olemme sinulle siitä syystä laatineet ja oikeuspäivän asettaneet, siten kun tuomion asetimme, sillä sinä olet kaikkea halveksinut ja jäänyt pois tällaisen vaatimuksen tieltä, ja meidän päätöksemme mukaan sinut tunnetaan kapinallisena ja tottelemattomana ja niin olet, jonka me tuomitsemme ja määräämme, ja otamme sinulta kaikki oikeutesi, ja asettamme sinut kaikkeen epäoikeuteen, ja jaamme sinun omaisuutesi leskellesi, ja osoitamme sinun lapsesi estyneiksi omaisuuteesi, sinun läänityksesi, lastesi perinnön, herrallesi, jolta olet sen saanut, elämäsi ja ruumiisi erämaan eläimille, taivaan linnuille ja järvien kaloille. Missä kaikilla on ilo ja rauha, sinulla ei tule sellaista oleman, me tunnemme sinut neljässä ilmansuunnassa paholaisen nimessä anovan asiaasi.”¹⁴⁷

Frankenin säädöksen tuomio kuulostaa siltä, että kaksintaistelijan olisi ollut parempi kuolla taistelussa. Hänen oikeutensa ja maansa ovat mennyttä. Leski sai omansa, mutta lapset tehtiin perinnöttömäksi. Toisin kuin Schwäbisch-Hallin säädöksessä, voittaneeseen osapuoleen ei juuri kiinnitetä tuomion lausumisessa huomiota. Hän on voittanut oikeusjutun, siinä se. Oikeudellinen kaksintaistelu oli lopulta tapa todeta, kumpi kiistan osapuolista oli syyllinen. Oliko vastaaja syyllistynyt siihen rikokseen, josta asianomistaja häntä syytti, vai oliko asianomistaja syyllistynyt väärään valaan? Voittajalla oli merkitystä ainoastaan siten, että hänen asiansa katsottiin voittaneen, mutta kaksintaistelun häviö oli menettänyt pelin joka suhteessa.

---

¹⁴⁷ Ordnung des Kampfrechts am Landgericht zu Francken, 238 §14. „N. als dich N. nach kampf recht und Franckhenrecht geheischen und gefordert hat, vnd wir dir darumb geschriben und rechtstage gesetzt haben, alsdann mit urtheil ertheilt ward, das du alles verschmehet hast und vff solche forderung aussen blieben, und vnserm geboth widersessig und vnghorsam gewesen vnd noch bist, des urtheiln wir vnd achten dich, vnd nehmen dich von und aus allen rechten, und setzen dich in alles vnrecht, vnd wir theiln deine wirthin zu einer wissnerhaftigen witwen, vnd deine kinder zu ehehaftigen weisen, deine lehen dem herrn, von dem sie zu lehen rüren, dein erb eygen deinen kindern, deinen leib und dein fleisch den thiern in wälden, den vögeln in den lufften und den fischen in dem wage. Wir erlauben dich auch menniglichen uff allen Graffen, und wo ein jeglich man fried und gleid hat, da soltu keins haben, und wir weisen dich in die 4. strassen der welt, in dem nahmen des teuffels bei den eyden in der sach.“ Käännös on omani.

Oikeudellisen kaksintaistelun säädöksen tuomiota on myös voitu käyttää hallitsijan toimesta pelotteena tai vallankäytön välineenä. Ruhtinaat tähtäsivät siihen, etteivät ihmiset kävisi oikeudellisia kaksintaisteluita, joten oli luontevaa säätää oikeudellisesta kaksintaistelusta niin kova rangaistus, että se pelotti mahdolliset kaksintaistelijat pois. Säädöksen perusteella ainoastaan kaksintaistelijan oma henki ei ollut vaakalaudalla, vaan myös omaisuus ja suvun maine, mikä mahdollisti mahdollisten sukulaisten intervention kaksintaisteluhaasteen kumoamiseksi ja sopimiseksi muilla tavoin. Toisekseen kova rangaistus on voinut olla vallankäytön osoitus. Teksti on täynnä kuvauksia siitä, kuinka Frankenin herttua on mahtava ja voimakas ruhtinas. Kova tuomio oli osaltaan myös osoitus siitä, kuinka hallitsijalla oli valtaa antaa tarvittaessa kovia rangaistuksia.

2.7. Yhteenveto

Kaksintaistelusäädösten perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että kaksintaistelujärjestykset erosivat 1400-luvulla paitsi aikaisemmista säädöksistä myös alueellisesti toisistaan. Schwäbisch-Hallissa kaksintaisteluoikeus oli varattu ainoastaan ritaristolle. Talhoffer puolestaan kertoi kaksintaisteluoikeuden koskevan koko aatelistoa ritarista kuninkaaseen. Kun Nürnbergissä säädettiin tarkoin vastaajan taloudelliset velvollisuudet, Schwäbisch-Hallissa siihen ei ole viitattu millään tavoin. Schwäbisch-Hallissa oli otettu myös mukaan kunnian ja kunniattomuuden käsitys kaksintaistelujärjestykseen, kun taas Nürnbergissä kaksintaistelun hävinneen tai voittaneen osapuolen sosiaalisen aseman muutoksesta ei ole mainintaa. Myös kaksintaistelun syiden perusta on nähdäkseni laajentunut 1300-luvulta. Aikaisemmin syyt oli määritelty tarkemmin, mutta 1400-luvun säädöksissä syistä on vain muutamia esimerkkejä.

Suurin muutos mitä oikeudellisissa kaksintaisteluissa on tapahtunut 1400-luvulle tultaessa aikaisempiin säädöksiin verrattuna, on vastaajan ja asianomistajan tasa-arvoistuminen oikeudellisessa kaksintaistelun seuraamuksissa. Aikaisemmin asianomistajan hävitessä todettiin vain, että vastaajaa kohtaan nostetut syytteet raukesivat. Schwäbisch-Hallin oikeusjärjestyksessä katsottiin, että molemmat laittoivat oikeudellisissa kaksintaistelussa paitsi henkensä myös kunniansa peliin. Mikäli toinen osapuolista jäi henkiin, sillä oli säädösten perusteella välittömiä sosiaalisia seurauksia.

Nykytutkimuksessa on ollut joitain ongelmia kaksintaistelusäädösten ajoituksen suhteen, mitkä olen pyrkinyt tuomaan tässä luvussa tarkemmin esiin. Näistä merkittävin ajoituksellinen virhe liittyy *Cosmographian* käyttämiseen siten, että kaksintaisteluita kuvataan lähes antiikkisena ilmiönä, vaikka *Cosmographiassa* kuvatut kaksintaistelut on ajoitettu toisessa lähteessä vuosien 1405–1470 välille. Toinen ajoituksellinen ongelma liittyi Frankenin kaksintaistelusäädösten ajoittamiseen vuosien 1495–1517 välille, mutta säädös on todennäköisemmin huomattavasti tätä vanhempi.

Kaksintaistelusäädöksiä käytettiin myös ruhtinaiden keskinäisiin valtakamppailuihin. Oli mahdollista, että ruhtinaat tekivät taistelutuomioistuimen säädöksiä kilpaillakseen ritariston suosiosta. Toisaalta he pyrkivät osoittamaan olevansa ritareiden yläpuolella, mutta samalla pitämään ritarit virkavaltaisena tuomaristona. Ritaristosta oli edustajia oikeusistuimissa ja ruhtinas joutui osin jakamaan päätösvaltaansa heidän kanssaan. Ruhtinaat käyttivät mahdollisesti oikeudellisista kaksintaisteluista langetettuna tuomioita vallankäytön välineenä ja pelotteena mahdollisille kaksintaistelijoille.

Oikeudellinen kaksintaistelu oli 1400-luvulle tultaessa säädösten perusteella maallistunut osittain. Hengellisiä piirteitä kaksintaisteluissa toki oli, mutta ne olivat enemmänkin osa kaksintaistelun ritualistista luonnetta kuin kaksintaistelun legitimisoiva elementti. 1400-luvun säädösten perusteella oikeudellinen kaksintaistelu ei saanut enää legitimizeettään Jumalalta, vaan maallisten hallitsijoiden laatimista säädöksistä. Hengellisten elementtien osuus tuntuu olevan osa ritualistisia piirteitä.

Oikeudellinen kaksintaistelu oli tiukan ritualistinen toimi. Säädösten perusteella kaksintaistelijoilta edellytettiin vahvaa taloudellista sitoutumista kaksintaisteluun, myös omaa tahtoa. Oikeusjärjestykset tekevät selväksi, että oikeudelliseen kaksintaisteluun ei ollut mahdollista päätyä, elleivät molemmat osapuolet sitä ehdottomasti vaatineet. Nürnbergin maoikeudessa kaksintaisteluun annettiin vasta lupa sen jälkeen, kun kaikki mahdolliset vaihtoehdot oli kartoitettu. Schwäbisch-Hallissa kartoitettiin myös kaikki muut mahdolliset vaihtoehdot. Syyn tuli olla äärimmäisen henkilökohtainen, koska oikeudesta tuli olla valmis maksamaan. Syiden kuitenkin tuli olla sellaisia, että ne tyydyttivät paitsi taistelijoita myös tuomareita, sillä seuraukset saattoivat olla kuolettavia molemmille osallistujille – niin sosiaalisesti kuin fyysisestikin.

3. Oikeudellisten kaksintaisteluiden syyt

“Asioita ja artikloita on seitsemän, joiden velvoittamina on taisteltava. Ensimmäinen on murha. Toinen on petturuus. Kolmas on harhaoppisuus. Neljäs on pettää herrasi luottamus. Viides on pettää sodassa tai muuten. Kuudes on valheellisuus. Seitsemäs on käyttää hyväkseen neitoa tai vaimoa.”¹⁴⁸

Miekkailuopettaja Talhofferin kuvaamat syyt oikeudellisille kaksintaisteluille eivät kuvanneet tasapuolisesti varsinaisten käytyjen kaksintaisteluiden syitä 1400-luvulla. Oikeudellisia kaksintaisteluja ei käyty 1400-luvulla Frankenissa tapausten perusteella petoksesta, henkirikoksista tai harhaoppisuudesta. Sarah Neumann erottelee teoksessaan 1200–1300-luvulta tutkimiensa tapausten perusteella kaksintaisteluille kolme erilaista päätyyppiä; omistusasioista, henkirikoksista ja luottamuksen pettämisestä käytävät kaksintaistelut.¹⁴⁹ Rachel Kellettin mukaan kaksintaisteluja käytiin murhan, todistuksen ristiriitatilanteissa ja petoksen selvittämiseen.¹⁵⁰ Kellett korostaa myös teoksessaan, että vaikka oikeudellinen kaksintaistelu oli käytössä sekä aatelistolla että tavallisilla kansalaisilla, käytännöt erosivat toisistaan. Kellettin mukaan rahvaan kaksintaistelut käytiin 1300-luvulla yleisemmin omaisuusrikosten, ryöstöjen, murhien tai haureustapausten takia. Vastaavasti oikeudellinen kaksintaistelu oli aatelistolla varattu valtiopetokseen ja haureustapauksiin.¹⁵¹

1400-luvulle tultaessa oikeudellisilla kaksintaisteluilla oli kuitenkin syiden puolesta enemmän yhteistä kunniakaksintaistelujen kuin edellä mainittujen oikeuskysymysten kanssa. Kunniakaksintaisteluja taisteltiin niin aviorikoksista, vihollisuuksista, virantäytöistä ja oikeusasioista syntyneiden kunniakysymysten vuoksi.¹⁵² Sitä vastoin 1400-luvulla oikeudellisia kaksintaisteluja taisteltiin omaisuus-kysymysten, sukuvihojen, virkojen ja kunnianloukkausten vuoksi. Tutkimani aineiston perusteella oikeudelliset kaksintaistelut eivät olleet 1400-luvulla jaottuneet vahvasti Frankenissa säätyjen perusteella aateliston ja porvariston tapauksiin, vaan molemmat olivat edustettuina kaikissa rikostyypeissä.

¹⁴⁸ Kööpenhamina, Det Konlige Bibliotek, Thott 290 2°, fol. 8r. Item der sachen und verdickelen sind siben. Dar umb man noch pfligt zu kempften Item daz erst ist mortt. Daz ander ver rätternuß. Daz dritt ketzerÿ. Daz vier wohher an sinem herrn trulos wirt. Daz fünfft um fancknuß in striten od[er] sunsst. Daz sechst um valsch. Daz sibent da ain[er] junckfrowen od[er] frowen benotzot. Käännös & transkriptio ovat omiani.

¹⁴⁹ Neumann 2010, 112.

¹⁵⁰ Kellett 2008, 14.

¹⁵¹ *Ibid.*, 15.

¹⁵² Billacois 1990, 77–79.

3.1. Kaksintaistelutapaukset oikeuslähteissä ja kronikoissa

Laajin kaksintaisteluja kuvaava aineistoni tulee Carl Ferdinand von Jungin (1699–1772) *Miscellanae* -teossarjan ensimmäisestä osasta. Hän kirjoitti teokset 1739–1748 välisenä aikana ja koosti siihen useita alkuperäislähteitä Ansbachin ja lähialueen historiasta.¹⁵³ Lähdettä voidaan pitää kuitenkin siinä mielessä luotettavana, sillä von Jungilla ei ollut erityistä syytä vääristellä lähdemateriaalia. Von Jung oli osa tutkimusryhmää, joka järjesteli Brandenburg-Ansbachin ruhtinaan arkiston 1700-luvulla muodostaen lähteistä *General Reperatoriumin*.¹⁵⁴ Onkin siis uskottavaa, että von Jungilla oli kattava tietämys arkiston sisällöstä, ja hänen keräämänsä kaksintaistelutapaukset Nürnbergin maa oikeuden päätöksistä ovat laajin yksittäinen kokoelma kaksintaisteluiden syistä.

On todennäköistä, että ainoastaan murto-osa *Miscellanaessa* kuvatuista 30 kaksintaisteluhaasteista päätyi toteutukseen asti. Ainoastaan yhdessä tapauksessa kaksintaistelun tulos on kuvattu, joka päätyi asianomistajan voittoon vastaajan kuollessa.¹⁵⁵ Lopuissa tuomioistuimien on määrännyt kaksintaistelulle päivän, mutta kaksintaistelun lopputulosta ei ole ilmoitettu. Olisi uskottavaa, että mikäli kaksintaistelu oltaisiin käyty, sen lopputulos olisi ilmoitettu ja mahdolliset oikeudelliset seuraamukset olisi kerrottu. Vaikkei oletettavasti kaksintaisteluja ei käyty, maa oikeuden tapaukset kertovat meille mitkä syyt olivat asianomistajien ja vastaajien mielestä hyväksyttäviä perusteluja oikeudelliselle kaksintaistelulle.

Oikeudelliset kaksintaistelut eivät olleet jaottuneet tasaisesti kaupunkien välille 1400-luvulla. Schwäbich-Hallissa puolestaan käytiin 1400-luvulla eniten oikeudellisia kaksintaisteluja, yhteensä viisi, joista kaksi sovittiin ennen taistelun alkua. Nürnbergissä käytiin kaupunginkronikoiden mukaan 1400-luvulla yhteensä kaksi kaksintaistelua. Nürnbergin maa oikeudessa käsiteltiin vuosien 1398–1459 välillä yhteensä 30 kaksintaisteluhaastetta. Näistä suurin osa on käyty ennen vuotta 1439, jonka jälkeen on käsitelty enää kuusi kaksintaisteluhaastetta. Kaupunkikronikoiden mukaan Augsburgissa käytiin vain yksi oikeudellinen

---

¹⁵³ ADB: Jung, Karl Ferdinand 1882.

¹⁵⁴ Staatliche Archiv Bayerns: *Fürstentum Brandenburg-Ansbach*.

¹⁵⁵ *Miscellanae I*, 193, 194.

kaksintaistelu. Würzburgissä käytiin yksi oikeudellinen kaksintaistelu 1432–1556 välisenä aikana.¹⁵⁶

Oikeudenkäyntien kuvaukset eivät myöskään kerro aina koko tarinaa. Emme tiedä, ketkä kirjoittivat maa oikeuden päätökset kaksintaisteluista ja millä perusteilla he lopulta päätyivät suostumaan oikeudellisen kaksintaistelun päivän määrittämiseen. Niissä tapauksissa, joissa kaksintaistelun syy on selvillä, vastaaja on paikalla vastaamassa syytöksiin ja tekstit esitetään useimmiten vastaajan puheenvuorona. Oikeustapaukset esitetään useimmiten yksinkertaistetusti asiaomistajan hyväksi, pois lukien tapauksia, joissa vastaaja esimerkiksi vetoaa siihen, että hän on liian vanha käymään kaksintaistelua, hän ei ole kuullut siitä ajoissa tai asianomistaja ei ollut tarpeeksi hyvästä syntyperästä.¹⁵⁷

Sääty on useimmissa tapauksissa jäänyt lukijan päättelyn varaan, sillä vastaajan esittämässä kanteessa on saatettu avata oikeusjuttua hieman enemmän, jolloin sääty on mahdollista päätellä esimerkiksi asianomistajan taustoja kuvaamalla. Suurimmassa osassa kronikoiden tapauksista kaksintaistelijoiden sääty on ilmoitettu jollain tavalla kaksintaistelun yhteydessä. Maa oikeuden käsittelemässä haasteissa puolestaan kaksintaistelijoiden säätyä ei ole suoraan mainittu paria poikkeusta lukuun ottamatta.¹⁵⁸ Suoraan ei voida siis olettaa, että kaksintaistelija on jostain muusta säädystä, mikäli tekstissä ei ole mainittu hänen olleen ritari tai ruhtinas. Noin 11 tapauksesta ei voida varmuudella sanoa, mistä säädystä kaksintaistelijat olivat. Tämä aiheutuu siitä, ettei nimikäytännöissä ole yleisesti eroteltu aatelistarvon ja kotipaikan välillä. *Von* etuliitteen jälkeinen osa voi tarkoittaa kyseisen henkilön kotipaikkaa tai aatelistukua, johon hän kuuluu. Varjoista tapauksista oikeudellisista kaksintaisteluista kaikkiaan kymmenen olivat ritariston aloitteita, viisi porvaristosta, kaksi Nürnbergin patriisia ja kaksi yläaatelistaa. Enemmistö selkeistä tapauksista olivat ritariston aloitteesta tehtyjä, mutta porvariston tekemät eivät myöskään jää marginaaliksi, mutta johtuen suuresta säätytaustaltaan tuntemattomien joukosta, tätä pidemmälle menevää tulkintaa ei ole mahdollista tehdä.

---

¹⁵⁶ Memorial 9, 21; *Chronica*, 96–97; Chronik des Erhard Wahraus, 231; Chronik des Hector Müllich, 55; Chronik v.d. Gründung der Stadt Augsburg bis Jahre 1469, 318; Die Ratschronik der Stadt Würzburg, 29.

¹⁵⁷ *Miscellanae I*, Vastaaja tarvitsi esitaistelijan 192–193, kolme ei ollut kuullut kaksintaistelusta ajoissa 186, 187–188 ja 189–190 ja vastaaja kiisti asianomistajan oikeuden kaksintaisteluun, koska hänen äitinsä oli porvarissyntyinen 198–202.

¹⁵⁸ *Ibid.*, kaksintaistelijoiden kerrottiin olevan kreivejä 195 ja mainittiin suoraan kaksintaistelijoiden olevan ritareita 211–213.

3.2. Ryöstöt ja varkaudet

Miscellaneaen kaksintaisteluhaasteiden perusteella yleisin kaksintaisteluita käytiin useimmiten omaisuusrikoksen takia. Kaikkiaan kuudessa tapauksessa taustalla oli omaisuusrikos.¹⁵⁹ Yllättävää kyllä, henkirikokset eivät olleet yhdenkään oikeudellisen kaksintaistelun taustalla. Itse asiassa vuosien 1398–1503 välillä yhdenkään tapauksen taustalla ei ollut henkirikosta tai väkivallantekoa. Väkivaltaisuudet olivat aina yhteydessä omaisuusrikokseen ja suurin osa omaisuusrikoksista on luokiteltavissa ryöstöiksi.

Ritaristolla omaisuusrikoksista käytävät oikeudelliset kaksintaistelut liittyivät usein ryöstöön. Hans Gros von Meckenhause¹⁶⁰ syytti Heinzen von Seckendorfia 1.8.1413 ryöväreiksi, joka oli Heideckin ja dem Steinin välillä ryövännyt lehmiä ja lampaista, rosvoonnut ja tehnyt muitakin rötöksiä. Seckendorf vastasi näihin syytöksiin siten, että ne olivat sotasaalista ja jos hän ne mielellään otti, niin hänellä ei olisi mitään menetettävää. Hän sanoi, ettei ollut tehnyt niitä omasta tarpeesta, vaan rahan takia ja syystä ja toivoi, ettei ollut siitä syystä syyllinen vastaamaan toimistaan. Oikeusistuun vahvisti, ettei häntä todettu syylliseksi näihin, vaan siihen että hän oli tehnyt vääryyksiä Gros von Meckenhause¹⁶¹ ja kaksintaistelu olisi vastaus häntä vastaan esitettyihin syytteisiin.

Hans Gros von Meckenhause¹⁶¹ ja Heinzen von Seckendorfin kaksintaisteluhaasteissa ei ollut kyse varkauden tai ryöstön näytön osoittamisesta. Seckendorf oli tunnustanut tehneensä nämä toimet, muttei katsonut tehneensä mitään väärää ryöstelemällä. Oikeusistuun vahvisti asian, jonka mukaan häntä ei todettu syylliseksi tämän takia, vaan sen takia, että hän oli loukannut toimillaan von Meckenhause¹⁶¹nia. Oikeudellisen kaksintaistelun tehtävänä ei siis ollut ratkaista, kumpi osapuoli asiassa oli oikeassa, vaan toimia vastauksena von Seckendorfille esitettyihin syytteisiin. Vaikka kyseessä oli selkeästi omaisuuteen kohdistunut rikos, kaksintaistelulla ei ollut tavoitetta ratkaista kyseistä oikeuskysymystä, vaan oikaista vääryydet, joita von Meckenhause¹⁶¹ oli kohdannut.

On myös mahdollista, että kyse oli sukuvihan ratkaisusta maa-oikeusistuimen kautta. 1400-luvulla oikeudelliset kaksintaistelut olivat tiivistä yhteydessä sukuvihoihin eli aateliston harjoittamaan yksityiseen sodankäyntiin taloudellisten

¹⁵⁹ *Ibid.*, 188–191, 193–194, 195–197.

¹⁶⁰ *Regesta Imperii XI A* samanniminen aatelinen löytyy päätöksestä, jossa Hans Gros von Meckenhause¹⁶¹lle myönnettiin oikeus jälleenrakentaa tuhottu linnansa 1.2.1422, 333.

¹⁶¹ *Miscellanae I*, 189–190.

pakotteiden tai oikeudellisen asian vahvistamiseksi. Hilla Zmora mukaan sukuvihat ja oikeudelliset kaksintaistelut sekoittuvat käsitteellisesti aatelisten teksteissä niin hyvin keskenään, että toisinaan on hankala erottaa oliko kyseessä sukoviha vai oikeudellinen kaksintaistelu.¹⁶² Sukuvihan kaltainen yksityinen sodankäynti saattoi huipentua kaksintaisteluhaasteeseen, jolloin asiaa pyrittiin ratkomaan oikeusteitse.

Heinzen von Seckendorfin toimet viittaavat vahvasti normaaleihin käytäntöihin sukuvihossa. Vastapuolen omaisuuteen ja palkollisväkeen kohdistuvat sotatoimet olivat normaali periaate sukuvihossa. Seckendorfin ja oikeusistuimen mukaan hänen toimissaan ei ollut mitään väärää, minkä takia olisi syytä olettaa, että hän kävi sukuvihaa von Meckenhauseinin kanssa. Ryöstely oli keskeinen osa sukuvihaa, sillä se lujitti aatelmiehen vaatimuksia vihollisuuksien kohdetta kohtaan. Seckendorf mainitsee, että hän ei ryöstänyt tarpeesta, vaan rahasta ja syystä, joka on kuitenkin jäänyt tekstissä mainitsematta. Sukuvihoja ei käyty paitsi laillisten vaatimusten välttämiseen tai pakottamiseen, vaan niillä yritettiin luoda tietynlaista kuvaa itsestä.¹⁶³ Vihollisuuksia toisia kohtaan edellytettiin, jotta aatelinen olisi vaikuttanut muiden vertaistensa parissa uskottavalta.

Nähdäkseni Gros von Meckenhauseinin ja Heinzen von Seckendorfin kaksintaistelu-haasteessa ei ollut kysymys omaisuuteen kohdistuneesta rikoksesta, vaan loukkauksesta toisen aatellisen oikeuksia kohtaan. Oikeudellista kaksintaistelua ei käytetty näyttökeinona onko omaisuusrikosta tapahtunut, vaan Meckenhauseinin kohtaamien vääryyksien oikaisemiseen.

Ritariston parissa käytiin kuitenkin myös oikeudellisia kaksintaisteluita suoraan omaisuusrikoksista. Ritarisyntyinen arkkipiispa Johansenin kirjuri Conrad von Reichenbach haastoi Heinrich Kneipenin oikeudelliseen kaksintaisteluun 18.5.1410, koska hän oli nähnyt Kneipenin Weisnaun ja Vingenin välillä ryöstösaaliin kanssa paljastettu ase kädessään.¹⁶⁴ Omaisuusrikoksista käytävät kaksintaistelut eivät siis ainoastaan pohjautuneet aatelistolla aina välttämättä sukuvihoihin, vaan kyseessä saattoi olla myös puhtaasti omaisuusrikokseen liittyvä laillinen toimenpide.

---

¹⁶² Zmora 1997, 14.

¹⁶³ Zmora 2011, 71.

¹⁶⁴ *Miscellanae I*, 188–189.

Kaupunkikronikoista ainoa omaisuusasioista käyty kaksintaistelu löytyy raatiherra Endres Tucherin (k.1440) vuoteen 1434 kirjoitetusta mennessä muistelmateoksesta, jossa hän kertoi kokemuksistaan hussilaissodissa ja merkittävistä tapahtumistaan elämänsä varrella. Teos on kirjoitettu viimeistään vuonna 1434, eli Tucher on mahdollisesti voinut todistaa oikeudellisen kaksintaistelun. Endres Tucherin teos eroaa aikalaiskronikoista siten, että hän on kirjoittanut sen tiukan annalistisessa järjestyksessä ja hän todennäköisesti punoi yhteen omia henkilökohtaisia kokemuksiaan ja kiinnostuksenkohteitaan ja kertoi lähes yksinomaan kaupungin päivittäisistä tapahtumista ja sisäisistä asioista.¹⁶⁵

Teoksessa kerrotaan, että 1.4.1422 Nürnbergin lähellä Fürthissä käytiin rajakreivin valvoma ja suuren väkijoukon seuraama oikeudellinen kaksintaistelu, jossa kaksi porvaria, Georg Steiner ja Hubner, taistelivat keskenään.¹⁶⁶ Vaikka jälleen kaupunkikronikka jää vaitonaiseksi kaksintaistelun syistä, *Miscellanaessa* kuvatussa oikeuskäsittelyssä syyt on mainittu tarkemmin. Georg Steiner oli vaatinut oikeudellista kaksintaistelua 17.12.1421 linnakreivin maa-oikeuden edessä, missä Steiner syytti Hubneria ryöväreiksi, joka ryösti häneltä rahat ja hevosen Badenin lähellä Neustattin ja Wienin välisellä tiellä.¹⁶⁷

Hubnerin ja Steinerin kaksintaistelu on oppikirjaesimerkki oikeudellisesta kaksintaistelusta. Tilanteessa, jossa on vain toisen miehen sana toista vastaan, oli turvaututtava oikeudelliseen kaksintaisteluun. Nürnbergin säädöksessä oikeudellisesta kaksintaistelusta määrättiin, että kaksintaistelu oli käytävä Fürthissä Nürnbergin lähellä, joten kuvaus seuraa vieläpä uskollisesti kaksintaistelulta edellyttyjä piirteitä Nürnbergin kaksintaistelusäädöksen mukaan.¹⁶⁸ Steinerilla ei ollut todennäköisesti mahdollisuutta vedota kaupunginoikeuteen, sillä ryöstö tapahtui rajakreivin mailla. Tällöin Steinerin oli vedottava ruhtinaan maa-oikeuteen.

Heikki Pihlajamäen mukaan 1400-luvulla tunnustuksen saaminen oli edellytys tuomiolle ja materiaallinen todistusaineisto oli toissijaista.¹⁶⁹ Tuskin kukaan ryöstön tai varkauden tehnyt rikollinen olisi mennyt tunnustamaan tekoa, jos se oli käytännössä ainoa keino saada tarpeeksi todisteita tuomion tekemiseen. Vasta 1500-luvulla yleistyi käytäntö saada rikoksenteikijältä joko tunnustus tai kaksi esteetöntä

---

¹⁶⁵ von Kern 1864, 3–8.

¹⁶⁶ Memorial, 9–10.

¹⁶⁷ *Miscellanae I*, 193, 194.

¹⁶⁸ Mein buch, 322.

¹⁶⁹ Pihlajamäki 1997, 39–40.

todistajaa. Rikosasioissa edellytettiin täyttä näyttöä, jonka pohjana oli vastaajan vapaaehtoinen tunnustus oikeuden istunnossa. Todistajalausuntojen piti puolestaan perustua henkilökohtaisiin havaintoihin eikä kuulopuheisiin. Useimpien oppineiden mielestä aihetodisteet, esimerkiksi verinen ase murhasta epäillyn kädessä tai jalanjäljet rikospaikalla saattoivat yltää ainoastaan täyttä vähempään näyttöön. Mikäli täyttä näyttöä ei normaalin keinoin voitu saavuttaa, tuomarit saattoivat turvautua oikeudelliseen kidutukseen.¹⁷⁰

1400-luvun oikeuskäytännöt olivat sekoitus uutta ja vanhaa, minkä takia omaisuusrikoksista tai henkirikoksista käytäviä kaksintaisteluita ylipäänsä käytiin vielä 1400-luvulla. *Sachsenspiegelin* mukaan tuomioon tarvitsi yhteensä seitsemän todistajaa, jotka vahvistivat hänen vannomansa valan.¹⁷¹ Mikäli asianomistaja ei saanut asialleen tarpeeksi todistajia, hänen oikeudellinen asemansa oli huomattavasti hankalammassa asemassa. Oikeudellinen kidutus ei kuitenkaan vielä 1400-luvun alussa ollut kovinkaan yleistä ja se on huomioitu tarkemmin vasta 1400-luvun lopun lakikokoelmissa.¹⁷² Todistajien lausuntojen merkitys otettiin myös huomioon vasta tuolloin. Aiemmin todistajien lausunnot oli huomioitu ainoastaan valan merkityksessä. Sillä ei ollut merkitystä mitä todistajat sanoivat, vaan että he pystyivät vannomaan asianomistajan tai vastaajan asian puolesta. Oikeudellisia kaksintaisteluita käytiin rikosasioista yhä 1400-luvulla olosuhteiden pakosta. Koska valakäytäntö oli yhä voimissaan, ei epäselvässä oikeustapauksessa, jolla ei ollut todistajia, voitu turvautua kuin oikeudelliseen kaksintaisteluun.

Hubnerin ja Steinerin tapauksessa emme tiedä oliko oikeustapaukselle silminnäkijöitä, mutta Steiner tuskin olisi vedonnut oikeudelliseen kaksintaisteluun mikäli näin olisi ollut. Steiner mukaan ryöstö tapahtui matkustaessa, joten on todennäköistä, että todistajia ei ollut riittävästi, että Steinerin olisi ollut mahdollista vedota valan kautta annettavaan tuomioon. Georg Steinerin oli käytävä oikeudellinen kaksintaistelu, koska se oli ainoa todennäköisesti ainoa mahdollinen tapa, jolla hänen oli mahdollista saada tapauksessa oikeutta.

Omaisuusrikoksista käydyt oikeudelliset kaksintaistelut olivat todennäköisesti pakon sanelemia. Oikeudellinen kidutus ei ollut 1400-luvulla niin yleistä, että sitä olisi suoraan ollut mahdollista hyödyntää Hubnerin ja Steinerin tapauksessa.

---

¹⁷⁰ Pihlajamäki, Mäkinen & Varkemaa 2007, 248.

¹⁷¹ *Sachsenspiegel*, 100 1. Kirja § 66.

¹⁷² Pihlajamäki 1997, 42.

Oikeudellinen kaksintaistelu oli Steinerille todennäköisesti ainoa tapa saada osoitettua rikoksen tapahtuneen, minkä takia hän tarttui tähän mahdollisuuteen. Sen sijaan aatelistolla omaisuusrikokset itsessään saattoivat näytellä pienempää roolia. Heille kaksintaistelu oli näyttökeino ainoastaan siinä merkityksessä, että he pyrkivät saamaan oikeutta kohtaamistaan vääryyksistä.

3.3. Oikeudelliset kaksintaistelut opetustaidon näytteenä

Oikeudellisia kaksintaisteluita voitiin käyttää myös opetustaidon todistamiseen. Vuodelta 1444 meille on säilynyt kuvaus oikeudellisesta kaksintaistelusta Rothenburgissa. 1500-luvun alussa eläneen rothenburgilaisen munkin Michael Eisenhartin käsikirjoituksessa on yksi tapaus, josta W.G. Gassert ammensi anekdootinomaisesti tapahtumia yleiskuvaukseensa Frankenin historiasta, maantieteestä ja kirjallisuudesta.¹⁷³ Kuvaus on saatavilla ainoastaan lainauksena Gassertin tekstissä, sillä käsikirjoituksesta ei ole tehty editiota. Alkuperäistä käsikirjoitusta säilytetään tällä hetkellä Rothenburgin kaupunginarkistossa.¹⁷⁴ Lyhyt katkelma on harvoja kaksintaistelukuvauksia, joka kuvaa kaksintaistelun syitä ja taustoja laajemmin.

Itävaltalainen Siebenburger tuli Rothenburgiin ja alkoi opettaa miekkailua kuukausimaksua vastaan ripustaen merkiksi miekkansa raatihuoneen eteen. Toinen miekkailumestari saapui kaupunkiin ja heitti Siebenburgerin miekan alas raatihuoneen edestä. Hänen mukaansa Siebenburger ei ollut mikään oikea miekkailumestari, sillä hän ei ollut voittanut mitään taistelemalla. Toinen miekkailumestari oli seurannut Siebenburgeria jo 80 mailia Rothenburgiin asti. Hän halusi taistella terävillä miekoilla Siebenburgerin kanssa ja pyysi tähän lupaa kaupungin pormestarilta Heinrich Trübenilta.¹⁷⁵

Miekkailumestarien väliset kaksintaistelut eivät jääneet vain yhteen tapaukseen. Siegfried von Bacharachin kirjoittamassa Würzburgin raatinkronikassa on yksi kuvaus oikeudellisesta kaksintaistelusta vuodelta 1466, mikä käytiin samasta aiheesta. Bacharach työskenteli kirjurina veroviranomaiselle ja toimi tehtävässään vuoteen 1505 asti.¹⁷⁶ Bacharach aloitti kronikan työstämisen pääpainoisesti vuodesta 1481 ja hän käytti työssään aikaisemmin keräämäänsä materiaalia, mutta hänen

---

¹⁷³ Pültz 1973, 123; Gassert 1812, 253. Ennen kuvausta kirjoittaja on ilmoittanut lähteeksi Eisenhartl. Chronik.

¹⁷⁴ Pültz 1973, 123.

¹⁷⁵ Gassert 1812, 253–254.

¹⁷⁶ Engel 1950, 9.

työnsä päättyi 1500-luvun alkuun mennessä kuoleman tai sairastumisen estämänä.¹⁷⁷ Raatinkronikkaa jatkettiin satunnaisesti aina vuoteen 1603, mutta kukaan ei tehnyt sitä samanlaisella huolella kuin Siegfried von Bacharach, jonka seurauksena vuodesta 1556 eteenpäin kuvatut kohdat ovat todella katkonaiset.¹⁷⁸ 1400-luvun osat kuitenkin suhteellisen kronologisessa järjestyksessä ja tarjoavat meille yhden tapauksen oikeudellisesta kaksintaistelusta Würzburgissa.

“Jaakobin päivänä [25.7.]1466 tänne tuli räätäli ja kutsui itseään mestari Hans von Bambergiksi, ripusti miekkansa leipomolle ja piti [miekkailu]koulua. Tuli eräs *satlerknecht*¹⁷⁹ ja repi miekan alas ja kulki seurueensa kanssa, puhuen, että Bamberg ei ollut mikään mestari ja halusi taistella terävillä hänen kanssaan. Molemmat kävivät pormestarin puheilla ja sopivat kaksintaistelusta ja taistelivat maanantaina Fransiscuksen [päivän] jälkeen [6.10.] terävillä [aseilla] ja halusivat vahingoittaa toisiaan päähän ja muillakin tavoin ...”¹⁸⁰

Kaksintaisteluun ryhdyttiin molemmissa tapauksissa siksi, että kaupunkiin vastikään saapunut henkilö kyseenalaistaa miekkailunopettajan pätevyyden. Kyseessä ei ole se, että asianomistajan kunniaa on jotenkin loukattu, vaan molemmissa tapauksissa asianomistajat pyrkivät kyseenalaistamaan vastaajan oikeuden toimia virassaan. Siebenburgerin tapaus on todella ilmeinen. Hänen vastustajansa esittää perustelunaan sen, että hän ei ole voittanut omilla taistelutaidoillaan, mikä ilmeisemmin oli miekkailunopetusta edeltävä meriitti.

Molempia kaksintaisteluita edelsi kuitenkin symbolinen ele, miekan repiminen pois opetuspaikalta. Haastajilla oli tarve paitsi osoittaa vastustajansa pätemättömyys myös häpäistä hänet. Kaksintaisteluita edelsi julkinen puhe siitä, että kyseinen henkilö ei voinut toimia miekkailumestarina ja molemmat esittivät vaatimuksen taistella asia terävin asein. Useimmiten ennen kaupungeissa tapahtuvia väkivaltaisuuksia vastapuolen julkinen häpäiseminen oli teatraalinen näytös.¹⁸¹ Voi olla, että miekan alas repiminen oli samalla myös kunnianloukkaus, mutta kumpikaan ei lähde ei puhu teosta epäkunnioittavana.

---

¹⁷⁷ Engel 1950, 9–10.

¹⁷⁸ *Ibid.*, 10.

¹⁷⁹ *Sattler* tarkoitti satulaseppää, *knecht* puolestaan jalkaväen sotilasta tai palvelijaa. En ole toistaiseksi löytänyt määritelmää, miten virka olisi käännettävissä suomeksi, joten käytän saksankielistä termiä.

¹⁸⁰ Die Ratschronik der Stadt Würzburg, 29. „Item umb Jacobi 1466 kam ein schneider her undt nant sich meister Hans von Bamberg, ein beckh hing ein schwerdt aus undt hilt schule; kam ein satlerknecht undt hueb ihm das schwert ab undt vertrackh das mit seinen gesellen, sprechend, er wer kein meister undt er wolt mit ihme sacharf darumb fechten. Undt verlobten das beede bey schultheißen, leisten handt undt fochten an Montag nach Francisci scharf am marckht undt huben einander beyde wundt in den kopf undt sunst auch...“

¹⁸¹ Nicholas 1997, 307.

Molemmissa tapauksessa kaupunkien valtaapitävät myönsivät kaksintaistelijoille oikeuden kaksintaisteluun, Rothenburgissa tosin pitkin hampain. Rothenburgissa pormestari ei myöntynyt toisen miekkailumestarin pyyntöön saada käydä kaksintaistelua terävin miekoin, vaan antoi heille murretuin kärjin varustetut miekat.¹⁸² Muutos oli merkittävä, sillä saksalainen miekkailutyylipiirissä painottui enimmäkseen pistoihin, tehden taistelusta vähemmän kuolettavamman.¹⁸³ Hans von Bambergin ja *sattlerknechtin* kaksintaistelussa puolestaan kaupunginraati oli huomattavasti myöntämielisempi. Molemmille annettiin miekat ja kehävahdit ja heille rajattiin torilta kaksintaistelupaikka.¹⁸⁴

Kaksintaistelulle riitti Würzburgissa ja Rothenburgissa perusteluksi se, ettei uskonut miekkailumestarin kykyihin opettaa miekkailun taitoa. Tietyissä määrin kaksintaistelut voitaisiin tulkita julkiseksi katselmukseksi siitä, saiko Siebenburger tai Hans von Bamberg opettaa miekkailua. Esimerkiksi Italiassa 1500-luvun alussa miekkailunopettajat olivat huolissaan siitä, kuinka miekkailunopetuksessa oltiin unohdettu aikaisemmat käytännöt, joiden mukaan miekkailunopettajat olivat saaneet opetusoikeuden omalta mestariltaan todistettuaan ensin omat taitonsa.¹⁸⁵ Niin Ranskassa kuin Englannissa edellytettiin miekkailumestareilta julkista katselmusta miekkailutaidoistaan ennen kuin hän sai oikeuden ottaa miekkailua.¹⁸⁶

Miekkailumestarien tapauksessa on todennäköisesti ollut kyse samankaltaisesta katselmuksesta, tosin miekkailumestarien taito kyseenalaistettiin heti miekkailunopetuksen aloittamisen jälkeen. Haastajat halusivat testata kaupunkiin tulleiden miekkailumestarien taitoja julkisessa näytöksessä, jossa miekkailumestarien todelliset taidot laitetaan testiin. Tämä näkyy erityisesti siinä, että toinen miekkailumestari esitti kaupungin pormestarille vaatimuksensa terävistä aseista, jotka tekevät taistelusta mahdollisesti kuolettavan ja asianmukaisemman osoituksen miekkailunopettajien taidoista. Oikeudellinen kaksintaistelu oli luonteva tapa ratkaista kiista miekkailunopettajien välillä. Nähdäkseni miekkailunopettajien kaksintaistelut ovat osoituksia myös siitä, kuinka joustava keskiaikainen oikeusjärjestelmä oli. On huomattava kuitenkin, ettei kaksintaistelu-oikeuden myöntäminen tullut aikalaisillekaan itseäänselvyytenä tai että haastajien

---

¹⁸² Gassert 1812, 253–254.

¹⁸³ Rector 2000, 13.

¹⁸⁴ Die Ratschronik der Stadt Würzburg, 29.

¹⁸⁵ Anglo 2000, 9.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 10.

vaatimukseen olisi suostuttu ehdoitta. Rothenburgissa kaksintaistelijoille annettiin aseet, joilla tappaminen tyypillisellä taistelutyylillä olisi ollut haastavaa.

3.4. Aateliston kaksintaistelut kunniasta

1400-luvulla ritariston kunnia oli herkkä loukkauksille. Vaikkei 1400-luvulla kunnia ei ollut samalla tavalla institutionalisoitu ja kodifioitu kuin uudemmilla ajoilla, se oli kuitenkin refleksiivistä ja vaati vastatoimia kun sitä loukattiin.¹⁸⁷ Ansbachissa vuonna 1478 käyty kaksintaistelu on erinomainen esimerkki siitä, kuinka kunnia-asiat näyttäytyivät oikeudellisissa kaksintaisteluissa. Tapausta kuvattiin Nürnbergissä asti. Nürnbergin vuosikirjat ovat kokoelma eri kirjoittajien tekstejä, jotka ovat karkeasti jaettavissa eri hallitsijoiden aikakausille. Niissä kuvataan elämää Nürnbergissä, kaupungin ja aatelisten sotaretkiä sekä kaupungissa ja lähistöllä toimeenpantuja tuomioita. Nürnbergin vuosikirjoissa 7.1.1478 kuvataan lyhyesti, että Simon von Stettin ja Jorg von Rosenberg kävivät oikeudellisen kaksintaistelun Ansbachissa.¹⁸⁸ Ludwig von Eyb vanhempi on puolestaan selostanut samaa kaksintaistelua vuonna 1500 kirjoitetussa *Denkwürdigkeiten*issaan.¹⁸⁹ Teosta on pidetty merkittävänä kuvauksena erityisesti Frankenin 1400-luvun historiasta vuoteen 1500 asti ja se kuvaa myös von Eybin todistamaa kaksintaistelua:

“Herra Sigmund [Simon] von Steten ja Jorg von Rosenberg olivat puhuneet toisilleen kirjoituksissaan, joissa olivat menneet pitkälle, että he molemmat pyysivät asiaa ratkaistavaksi ritarillisella tavalla kehässä ja he pyysivät, minun armollista herraani rajakreivi Albrechtiä, antamaan hänen suojeluksensa tälle. Tästä herrani pidättäytyi pitkän aikaa. Mutta sen jälkeen vedottuaan molempiin osapuoliin ja heidän merkittävään ystävyyteensä, sanoi hän antavansa suojeluksensa merkittynä päivänä, jonka hän sai nimetä ... Tänä päivänä kumpikin osapuoli ystävineen tulivat ja muutenkin paljon muita ritaristosta ja ruhtinaista. Siellä rajattiin eräs paikka täällä Ansbachissa ja järjestettiin, ja tuhat aseistettua [miestä] jalkaisin järjestyivät aitojen ympärille...”¹⁹⁰

Ludwig von Eyb kuvaa pitkästi kuinka kaksintaistelu lopulta käytiin ja oli ilmeisestikin todistamassa tapausta, mutta ei ole kuitenkaan kirjoittanut muistiin,

---

¹⁸⁷ Stewart 1994, 69.

¹⁸⁸ Jahrbücher, 351.

¹⁸⁹ Scott 2002, 34–35.

¹⁹⁰ *Denkwürdigkeiten*, 96–97. „Item herr sigmund von steten und Iorg von Rosenberg, die einander ansprachen mit iren schriften, die sich weit zugen, das sie bed die sach mit ritterlicher wer in schranken wolten austragen, unnd sie bed mein gnedign herrn Marggraf Albrechten baten, ine schutz und schirm zu geben. Des sich mein herr etlich zeit enthielt. Aber nachdem er von beden tailen und irer freuntschaft so hoch angesucht wurd, sagt er jne zu schutz und schirm zu Heben uff ainen nemblichen tag ... Uff denselben tag bed taill mit ir freuntschaft komen und sonst vill ander von der Ritterschaft auß dem Fürstenthumb. Da wurd ein platz hie zu Onolzbach verschrant unnd besezt, unnd ob tausend wepner zu fuß umb die schranken gestelt ... “ Käännös on omani.

mistä syystä kaksintaistelu käytiin. Käydystä kaksintaistelusta käy kuitenkin ilmi, että kaksintaistelu noudatti hyvin pitkälti aikaisempien oikeudellisten kaksintaisteluiden piirteitä. Kaksintaisteluun saatiin lupa rajakreivi Albrechtilta ja se käytiin sotilaiden varmistamana ilmeisesti julkisella paikalla Ansbachissa.

Ansbachissa käydyn kaksintaistelun syyt ovat kuitenkin säilyneet toisessa lähteessä. Saksin herttua Wilhelm kirjoitti viikkoa myöhemmin kaksintaistelusta kirjeen Saksin vaaliruhtinas Albrechtille.¹⁹¹ Kirje on päivätty viikko kaksintaistelun jälkeen ja kirjoittaja kuvaa, mitä hänelle kaksintaistelusta on kerrottu. Wilhelmin tavoitteena on mitä ilmeisemmin kuvata oikeudellinen kaksintaistelu herralleen mahdollisimman tarkasti, sillä Wilhelm kuvailee poikkeuksellisen vuolaasti kaksintaistelun järjestelyitä ja kuinka monta sotilasta kummallakin osapuolella oli mukanaan, kuinka kaksintaisteluaitaus rakennettiin ja millaisilla tavoilla kaksintaistelijat valmistautuivat koitokseensa.

Kirjeessä kuvatut oikeudellisen kaksintaistelun syyt olivat selvästi kunniakysymyksiin pohjautuvia. Kaksintaistelijat puhuttelivat kukin vuorollaan yleisöä ja kaksintaistelua valvovia ruhtinaita:

Simon von Stettin: “Kreivit, vapaat ritarit ja sotilaat ja rakas yleisö, syy minkä takia minä taistelen tänään Jorg von Rosenbergin kanssa on aito, hänen koppavuutensa ja ylimielisyytensä takia, ja pyydän teitä jumalan tahdosta, että te rukoillette vuokseni kaikkivaltiasta jumalaa, että hän minulle antaa apunsa, koska minun asiani on oikea.”¹⁹²

Jorg von Rosenberg: “Te kreivit, herrat, vapaat ritarit, sotilaat ja rakkaat ystävät, kuten Simon von Stettin sanoi, minun tulisi taistella häntä vastaan tänään, koska olen koppava ja ylimielinen, se ei ole näin ja haluan sanoa teille mistä tässä taistelussa kyse. Hän vangitsi ystäväni kunnioittamatta hänen kunniaansa, siksi minä haastoin hänet [Simon von Stettinin] kunnian ja oikeuden vuoksi minun armollisen herrani rajakreivin ja hänen neuvostonsa edessä ja minun armollisen herrani pfaltzkreivin ja hänen neuvostonsa edessä olen saanut kunnian ja oikeuden tehdä niin. Siksi pyydän teitä herran oikeuden nimeen rukoilemaan kaikkivaltiasta Jumalaa, että hän auttaa tänään minun hädässäni.”¹⁹³

---

¹⁹¹ Herttua Wilhelmin kirje vaaliruhtinas Albrechtille 14.1.1478, 538.

¹⁹² *Ibid.*, 539. „Ir grauen gern fryen Ritter und knechte und lieben lute, darumb das ich mich hut emit Jurgen von Roßinberg slahin sal, ist luter durch sinen großen hoemut stoßigkeit, und bitt uch umb gotswillen, das Ir den almechtigen god bitten woller, das er mir helffe darzcu ich war und recht habe.“ Käännös on omani.

¹⁹³ *Ibid.*, 539–540. „Ir grauen hern fryen Ritter knechte und lieben frunde, Als symon von stetin sagt, ich soll mich hut emit Im slahin umb myns hoemuts stolzkeit willen, das ist nich und will uch sagen worumb es ist, er had mir myn frund gefangen unbewart siner eren darumb habe ich yn zcu eren und recht gefordert fur myn gnedigen hern den marcgrauen und sine Rete, vor myn gnedigen hern den pfalzgrauen und sine Rete, ist er mir erin und rechts ußgangen Darumb bitt ich uch umb gots willen, helffer mir den almechtigen god bitten, das er mir hute helff zcu aller miner nod.“ Käännös on omani.

Simon von Stettin: “Vaikka Jorg von Rosenberg sanoi, että olisin riistänyt hänen ystävänsä kunnian ja oikeuden väkivalloin, se ei ole niin, Jumala olkoon todistajani.”¹⁹⁴

Jorg von Rosenberg ja Simon von Stettin molemmat viittaavat kunniaan ja oikeuteen (*ehren und recht*) puhuessaan kaksintaistelun syistä samaan tapaan kuin oikeudellisen kaksintaistelun säädöksissä. Kunnia ja oikeus viittaavat tässä suhteessa oikeuksiin, joiden perusteella Jorg von Rosenbergin ja Simon von Stettinin on mahdollista käydä kaksintaistelu. Kunnia tulee kuitenkin Jorg von Rosenbergin puheenvuorossa esiin hieman toisessa merkityksessä. Hän puhuu yksinomaan ystävänsä kunniaa, kun taas Simon von Stettin puhuu kunniaa ja oikeudesta. Simon von Stettinin puheenvuorosta ymmärtää, että hän kiistää riistäneensä vankinsa oikeudet, kun taas Jorg von Rosenbergin puheenvuorosta saa käsityksen että hän on loukannut ystävänsä kunniaa. Käsittelen seuraavaksi, mitä kaksintaistelijat puhuivat kunniaa ja miten ystävyys vaikutti kaksintaistelijoiden esitettyihin motiiveihin käydä kaksintaistelu.

Simon von Stettinin syyt kaksintaistelut ovat epäselvemmät. Hän ei edes yritä aluksi kiistää syyllisyyttään, vaan käy heti henkilökohtaisuuksiin. Von Stettin yrittää näyttää Jorg von Rosenbergin pyrkimykset heti alkuunsa huonossa valossa kutsumalla tätä koppavaksi ja ylimieliseksi. Hän kiistää oikeudellisen kaksintaisteluhaasteen tapaan Jorg von Rosenbergin syytökset ja käy kaksintaisteluun hänen kanssaan.

Jorg von Rosenbergin motiivi on siitäkin mielenkiintoinen, että hän kokee ystävänsä kunnian loukatuksi. Minkä takia von Rosenberg on valmis konfliktiin, jossa hänen oma henkensä ja kunniansa joutuu vaakalaudalle ystävänsä kunnian vuoksi? Keskiajalla ystävyys ei merkinnyt ritaristolle samaa kuin ystävyys nykyään merkitsee meille. Aateliset olivat ihmisiä jotka riippuvaisia toisistaan monella tavalla. He olivat riippuvaisia toisistaan saadakseen hyviä avioliittojärjestelyitä, lainaa ja hyviä virkoja ruhtinain hoveissa ja katedraaleissa.¹⁹⁵ He tarvitsivat toisiaan todistajina oikeustapauksissa ja turvautuivat toisiinsa myös sukuvihoissa. Ystävyysuhteet olivat osa sosiaalisten verkostojen luomista, millä tavoiteltiin mahdollisimman hyvää poliittista ja taloudellista hyötyä. Gerd Althoffin mukaan

---

¹⁹⁴ *Ibid.*, 540. „Als Jorge von Rosemnerg sagt Ich sole Im sins frundes halben erin und recht verslagen habe, des ist nicht, des sey god hute myn gezcuge.“ Käännös on omani.

¹⁹⁵ Zmora 2011, 53–54.

esimodernissa valtiossa ystävyys oli side eikä tunne.¹⁹⁶ Ystävyys tarkoitti keskiaikaisessa kontekstissa ensisijaisesti liittolaisuutta ja ystäviä pyrittiin tunnustamaan julkisesti.¹⁹⁷ Jorg von Rosenbergillä ei todennäköisemmin ollut erityistä tunnesidettä ystävänsä, vaan toimi puolustaakseen sosiaalista verkostoaan.

Jorg von Rosenbergin motiivi liittyy myös vahvasti siihen, että 1400-luvun ala-ateli eli kunnia. Kunnia oli ala-aatelistolle keskeinen sosiaalinen resurssi, joka ei kertynyt samalla tavalla kuin materiaallinen omaisuus.¹⁹⁸ Kunniaa ansaittiin sotamenestyksellä, turnajaisissa ja ulkoisesti erottautumalla. Kunnialla oli tuon ajan aatelille ensisijaisesti sosiaalinen merkitys.¹⁹⁹ Rabelerin mukaan taloudellinen menestys saattoi tuottaa aateliselle kunniaa, ja näkee positiivisen yhteyden kunnian ja rahallisen menestyksen välillä, sillä rahan käytöllä saattoi näyttää itsensä myönteisemmässä valossa ja kunniallinen mies sai helpommin virkoja ja taloudellista menestystä.²⁰⁰ Kunnia usein näyttäytyykin aatelisilla sosiaalisen verkoston ylläpitäjänä ja taloudellisena takaajana. Kunnia oli osa myös aateliston vastavuoroisuusperiaatetta, joka sääтели kuinka aatelisten tuli huomioida toista aatelistoon kuuluvaa, millä perusteella toinen saa kunnioitusta ja toinen ei.²⁰¹ Mikäli Jorg von Rosenberg ei suojellut omaa sosiaalista verkostoaan, hän olisi menettänyt oman kunniansa ja sitä kautta muiden luottamuksen.

On myös huomattava, että Jorg von Rosenberg ja Simon von Stettin käyttivät kunniaa käsitteenä, joka on rinnastetaan oikeuden kanssa. Kunnia ja oikeus -fraasia käytetään kuvauksessa kolmesti. Kuitenkin kunniaa käytettiin syynä oikeudellisiin kaksintaisteluihin. *Regesta Imperii*stä Ludwig Baijerilaisen (1314–1347) hallituskaudella käytiin oikeudellinen kaksintaistelu, jossa kamariherra Hektor von Trautmannsdorf haastoi Siegfried Frauenbergeriläisen, koska Frauenbergeriläinen oli väittänyt olevansa vanhemmasta suvusta ja loukannut hänen kunniansa.²⁰² Tekstin ymmärtämisen kannalta onkin keskeistä, että tiedetään mitä sanaparilla tarkoitettiin. Dobozyin mukaan *recht* tarkoitti keskiaikaisessa kontekstissa paljon muutakin kuin pelkkää lakia. Kunnia saattoi olla syynä kaksintaistelulle, mutta se tapahtui keskiaikaisen oikeuskäsityksen mukaan, missä kunnia oli oikeuden

---

¹⁹⁶ Althoff 1999, 93.

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ Rabeler 2006, 415.

¹⁹⁹ *Ibid.*, 416.

²⁰⁰ *Ibid.*, 417–418.

²⁰¹ Zmora 1995, 104.

²⁰² *Regesta Imperii VII, n.346.*

kääntöpuoli. Jorg von Rosenberg ei tuomitse vangitsemista, vaan tapaa millä se tehtiin. Koska hänen ystävänsä vangittiin tavalla, joka loukkasi ystävänsä kunniaa, Jorg von Rosenbergin oli toimittava säilyttääkseen liittolaisuutensa.

3.5. Porvariston kunnianloukkaukset

Kunnianloukkaukset olivat erottamaton osa niin porvariston kuin aateliston elämää. Solvaukset ja kunnianloukkaukset olivat tiiviissä yhteydessä keskiaikaiseen yhteiskunnalliseen elämään. Susanna Burghartzin mukaan verbaliset hyökkäykset tehtiin symbolisella kielellä, joka edellytti tiettyjä eleitä, käyttäytymistä ja asenteita, joilla pyrittiin vaikuttamaan vastustajan kunniaan. Esimerkiksi 1300-luvun lopun Zürichissä kunnianloukkaus-tapaukset olivat liki viidesosa kaikista kaupunginoikeudessa käsitellyistä oikeustapauksista. Tästä huolimatta vain noin joka kymmenes kunnianloukkaustapaus eteni varsinaiseen oikeuskäsittelyyn asti.²⁰³

Georg Mendler haastoi Johansen Theinhardin oikeudelliseen kaksintaisteluun 8.1.1447. Georg Mendlerin mukaan hänen äitinsä, Kunna Mendler, oli avioitunut seitsemän vuotta aikaisemmin Theinhardin kanssa kristillisin menoin. Theinhard oli kuitenkin jo naimisissa, mutta hän väitti olevansa naimaton päästäkseen vihille Kunna Mendlerin kanssa. Kunna Mendlerin oli käyttäytynyt kunnollisen vaimon tavoin kuuden vuoden ajan ja Theinhard oli Georg Mendlerin mukaan väärinkäyttänyt ja myynyt Kunna Mendlerin omaisuutta, jonka hän oli perheeseen avioliiton kautta tuonut. Theinhard oli ottanut Kunna Mendleriltä noin 60 guldenin edestä vaatteita, jalokiviä ja muuta omaisuutta. Vuosi ennen haastetta hän oli ajanut Kunna Mendlerin pois luotaan ja ottanut luokseen edellisen vaimonsa. Georg Mendler vaatikin maa-oikeudelta oikeudellista kaksintaistelua, koska katsoi sen olevan ainoa vaihtoehto puhdistaa perheensä kunnia, ja hän halusi tuomita Theinhardin omin käsin.²⁰⁴

Theinhard ja Mendler eivät olleet aatelia saksalaisen aatelissukulistojen perusteella.²⁰⁵ Molemmat olivat mahdollisesti porvareita, koska he asuivat

---

²⁰³ Burghartz 1990, 76, 78, 125; *Miscellanae I*. Solvauksia ja kunnianloukkaussytteitä saatettiin ratkaista oikeudellisissa kaksintaisteluissa kaupunkilaisten parissa. Vaikutusvaltaiseen nürnbergiläiseen patriisiperheeseen kuulunut Hans Gross haastoi Paulus Wildenin oikeudelliseen kaksintaisteluun 10.3.1430, koska hän oli haukkunut häntä lehmäksi, ratsuksi ja siaksi linnan edessä, minkä Wildenin edustaja Heinz Sprenger luonnollisesti kiisti, 197–198.

²⁰⁴ *Ibid.*, 205–208.

²⁰⁵ Tekstissä Theinhardista ilmoitetaan kolme eri nimeä: Lenhard, Theinhard ja Teinhard. Lenhardin nimellä löytyy 1770 aateloitu suku ja toinen haara vuodelta 1819, muttei varhaisempia aatelissukuja. *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon* 5, 460. Mendlerille annetaan tekstissä kaksi muotoa.

Bambergissä lähteen mukaan ja Mendlerit tunnettiin tavallisen väen ja naapureiden keskuudessa arvostettuna väkenä.²⁰⁶ Kaksintaistelua ei todennäköisesti koskaan käyty, sillä poikkeuksellisesti meillä on ainoastaan asianomistajan kuvaus tapahtumien kulusta. Tämä asettaa toki omat rajoitteensa lähteen suhteen. Emme tiedä, mitä vastapuoli on asiasta ajatellut. Asianomistajan kuvaus on kuitenkin ainutlaatuinen kuvaus siitä, mitä porvaristo ajatteli epäkunnialliseksi toiminnaksi ja millä edellytyksillä he toimivat korjatakseen kunniansa kärsimät loukkaukset.

Kunnia oli keskeinen osa Georg Mendlerin vaatimusta oikeudellisesta kaksintaistelusta Theinhardin kanssa. Georg Mendler kertoi aluksi, kuinka hänen äitinsä tunnettiin hartaan kunniallisen moitteettomana naisena niin sukulaistensa kuin Bambergin tavallisen väen ja kaikkien naapureiden keskuudessa. Theinhardin ottaessa Mendlerin omaisuuden haltuun ja häätämällä hänet luotaan hän loukkasi niin Georg Mendlerin, hänen sisarustensa kuin hänen äitinsä kunniaa. Mendlerin mukaan hänen äitinsä on nyt kurja nainen ja kukaan toinen mies ei suostuisi ottamaan häntä vaimokseen. Koska hänen äitinsä kunniaa on loukattu, hän katsoo olevansa oikeutettu vaatimaan oikeudellista kaksintaistelua ja hänen äitinsä kunniaa tarvitsee tätä. Kunnia toistuu Mendlerin vaatimuksessa usein ja hän tekee selkeäksi sen, että tekee asian ensisijaisesti kunnian vuoksi.²⁰⁷

Kunna Mendleristä rakennetaan kuva, joka vastaa uudentyyppistä kunniakäsitystä. Keskiajan lopulta lähtien kunnian ajateltiin olevan yhä enemmän oikeutta tulla kohdelluksi oikealla tavalla ja ne rakentuivat aikaisempaa vahvemmin moraalisisille hyveille.²⁰⁸ Mikäli naisella on kunniaa, hän voi edesauttaa sitä vain toimimalla siveellisesti.²⁰⁹ Kunna Mendler ei ole oikeustekstin valossa tehnyt mitään väärää, vaan on ollut hyvä vaimo, joka joutuu kaltoinkohdelluksi. Kunna Mendler on oikeustekstin valossa siveellinen nainen, jolla on kunniaa. Kunna Mendlerin kunniaa oli loukattu ja tällöin hänen poikansa Georg Mendler oli vastuussa kunnian puhdistamisesta.

Puhuttaessa Kunnasta käytetään muotoa Mendlerin ja Georgista puhuttaessa Mendler, sukupuolen erottamiseksi sukunimessä oli feminiinipääte. Mendleriä ei myöskään löydy aatelissukujen listoista. Ainoat lähes samankaltaiset nimet Mendel ja Mender ovat aateloitu 1792. Nimellä Menden löytyy yksi suku, joka on aateloitu jo vuonna 1139, mutta heitä kutsuttiin Brüggeneiksi. *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon* 6, 229.

²⁰⁶ *Miscellanae I*, 205–208.

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ Stewart 1994, 70.

²⁰⁹ *Ibid.*, 109.

Kun Georg Mendler puolustaa äitinsä kunniaa, hän puolustaa myös omaansa. Vaikka hänen äitinsä kunniaa oli loukattu, tekstissä näkyy selvästi kuinka kunnianloukkaus on vaikuttanut niin Georgin sisaruksiin kuin häneen itseensä. Kunnia saattoi olla subjektiivinen ominaisuus, mutta se oli myös erottamattomasti yhteydessä perheen kollektiiviseen kunniaan. Loukkaus yksittäiselle jäsenelle oli loukkaus kaikkia perheenjäseniä kohtaan.

Epäilemättä kunnia ei ollut ainoa motivaatio Mendlerin kaksintaisteluhaasteessa. Theinhard ei ollut ainoastaan tuhlannut hänen äitinsä rahoja vaan hänen tulevaa perintöään. Vaikkei Mendler ei maininnut niin vahvasti tekstissään, epäilemättä taustalla vaikutti myös petetyksi tuleminen. Theinhard oli pettänyt niin Kunnan kuin Georg Mendlerin luottamuksen valehtelemalla vihkiseremoniassa ja salaamalla aikaisemman avioliiton. Valehtelu oli jo yksistään oikeutettu syy hakea oikeutta kaksintaistelulle niin porvariston kuin aateliston parissa.²¹⁰

Porvarit saattoivat haastaa kunnianloukkauksesta oikeudelliseen kaksintaisteluun siinä missä aatelinenkin. Kunnianloukkaukset olivat kuitenkin kytköksissä moniin motiiveihin, jota Georg Mendlerin ja Johansen Theinhardin tapaus osoittaa. Taustalla vaikuttivat niin taloudelliset asiat, valehtelu, petos kuin kunnianloukkaus. Kysymys oli pohjimmiltaan myös porvariston keskinäisestä luottamuksesta. Luottamus ei ollut keskeinen hyve ainoastaan aatelistolle vaan keskiaikainen kaupunkiyhteisökään ei olisi voinut toimia ilman luottamusta, minkä takia ihmisen maine ja kunnia olivat niin keskeisessä roolissa. Mikäli porvarin kunniaa loukattiin, hän reagoi siihen samalla tavalla kuin aatelinenkin. Ilman luottamusta porvari ei ollut mitään. Mendlerin tuli toimia sukunsa arvon puolesta, koska muulloin heidän sukunsa yhteiskunnallinen asema olisi vaarantunut. Georg Mendlerin oli osoitettava, että heidän sukunsa oli kunnioituksen arvoinen, eikä nähnyt mitään muuta vaihtoehtoa sukunsa nimen puhdistamiselle.

---

²¹⁰ *Miscellanae I* Eis Otten Sparan tytär haastoi Albrecht Lotterin oikeudelliseen kaksintaisteluun 1.7.1406, koska mies oli valehdellut hänelle ja oikeus myönsi luvan miehen ja naisen väliseen kaksintaisteluun, 187.

3.6. Ritari, kreivi ja ruhtinas – sovittelusta kaksintaisteluun

Oikeudellisia kaksintaisteluja saatettiin pyytää kirjeitse suoraan ruhtinaalta. Loppuvuodesta 1501 Jorg von Rosenberg oli ajautunut kiistaan kreivi Asmus von Wertheimin kanssa, mikä päättyi oikeudelliseen kaksintaisteluun asti. Karl von Weber kertoo tutkimuksessaan, että vuonna 1501 Kreivi Asmus von Wertheim oli ajautunut riitoihin vaimonsa kanssa ja uskoi von Rosenbergin olevan salasuhteessa vaimonsa kanssa, sillä hän oli ollut aina ylen avulias ja neuvova.²¹¹ Vaaliruhtinaan, kreivin ja Rosenbergin kirjeenvaihto on säilynyt osittain Baijerin Staatsbibliothekin kokoelmissa. Kirjeet eivät ole alkuperäisiä, vaan niiden sisältö on kopioitu vuonna 1503 Würzburgissa. Kirjeenvaihto antaa värikkään kuvauksen siitä, mitkä syyt vaikuttivat kaksintaistelun muotoutumiseen ja miten aikalaiset perustelivat vetoomustaan oikeudelliseen kaksintaisteluun. Kaksintaistelusta keskustelua eivät suinkaan käyneet pelkästään kiistan osapuolet, vaan myös vaaliruhtinas kävi pitkää keskustelua kiistan osapuolten välillä, yrittäen aluksi kiistää tarpeen kaksintaistelulle, mutta päätyen lopulta myöntämään luvan ja vaatimaan kreiviä vastaamaan haasteeseen.

Jorg von Rosenbergillä ja Wertheimeilla oli myös aikaisempaa taustaa. Vuonna 1470 Jorg von Rosenbergillä oli suunnitelmanaan vallata takaisin Boxbergin linna, jonka hän oli aikaisemmin menettänyt. Hänen sukunsa oli menettänyt linnan, kun Mainzin arkkipiispa, Würzburgin piispa Rudolf ja pfalzkreivi Friedrich olivat yhdistäneet voimansa. Linna piirrettiin ja lopulta vallattiin, koska linnake toimi turvapaikkana maantierosvoille, jotka olivat ”keisarillisten mandaattien halveksujia ja yleisen rauhanrikkokijia.”²¹² Kuultuaan linnan takaisin valtaamisesta kahdelta würzburgilaiselta, joilta Jorg von Rosenberg oli pyytänyt apua, Hans von Wertheim vahvisti linnan puolustuksia, ettei von Rosenberg saisi linnaa haltuunsa. Lopulta piispa Rudolf ja pfalzkreivi Friedrich tuhosivat linnan vuonna 1475.²¹³ Myöhemmin Würzburgin raadinkronikassa on maininta, että Jorg von Rosenberg oli sukuvihoissa piispa Rudolfin kanssa ja poltti muun muassa Gau, Sunderdorfenin ja Gutzingenin kylät sotajoukkojensa kanssa.²¹⁴

---

²¹¹ von Weber 1866, 381–382.

²¹² Zmora 1997, 2.

²¹³ Würzburg Ratschronik, 32–33.

²¹⁴ *Ibid.*, 45–46.

Kreivi Asmus von Wertheim kirjoitti von Rosenbergille 17.12.1501, ettei pitänyt tätä ystävänä. Von Wertheim vastasi kirjeitse Rosenbergin kysymykseen, miksi hän oli kutsunut Rosenbergiä roistoksi Boxbergissä suuren väkijoukon edessä. Hänen mukaansa Rosenberg oli roisto, sillä hän oli unohtanut kunniansa ja myös vähäisemmän syntyperänsä. Hän sanoi haluavansa taistella hänen kanssaan ja tähän olisi pyydettävä paikka ja aika Pfalzin vaaliruhtinaalta tai Brandenburgin rajakreivi Friedrichiltä.²¹⁵ 20.12. Jorg von Rosenberg vastasi kreiville, että oli pitänyt tätä koko elämänsä luotettavana ja kunnioitettavana miehenä, mutta von Wertheim oli häntä roistoksi kutsuessaan tehnyt hänelle vääryyttä ja hän aikoi pyytää kaksintaistelua vaaliruhtinaalta.²¹⁶

Von Rosenberg lähetti kirjeen vaaliruhtinaalle 21.12, jossa ilmoitti kaksintaisteluhaasteesta ja että hänen kunniaansa oli loukattu, sillä von Wertheim kutsui häntä roistoksi. Vaaliruhtinaan vastaus oli kielteinen. Jorg von Rosenberg otti uudelleen yhteyttä vaaliruhtinaaseen 25.12. ja toivoi asian suhteen oikeudenmukaista käsittelyä, sillä hän ei ajanut itselleen mitään etuja. Vuodenvaihteen jälkeen Jorg von Rosenberg otti uudelleen yhteyttä kreiviin ja kertoi, että oli välittänyt tiedon myös vaaliruhtinaalle. Von Wertheim vastasi hänelle, ettei voisi hyväksyä Rosenbergin haastetta, koska hän ei ollut syyllinen mihinkään rikokseen. Hänen mukaansa von Rosenberg oli roisto ja hän oli moittinut roistoa ja tekisi sen tarvittaessa vaikka uudestaan, vaikka käymällä Jumalan ohjaamin käsin häntä vastaan.²¹⁷

Von Rosenbergin ja von Wertheimin oikeudellisessa kaksintaistelussa on yhtymäkohtia uuden ajan kunniakaksintaisteluiden syihin. Se, jota epäiltiin valheen sanomisesta, oli loukattu osapuoli.²¹⁸ Valesyytökset eivät kuitenkaan olleet ainoa perustelu kaksintaistelulle, sillä ne saattoivat lähteä liikkeelle suoraan kunnianloukkauksesta, jossa se jonka kunniaa oli loukattu, saattoi haastaa vastapuolen kaksintaisteluun.²¹⁹ Kunnia saattoi olla 1400-luvulla eläneille erilaista kuin myöhempinä vuosisatoina, mutta kunnia vaati vastaiskua sen tullessa loukatuksi. Rosenberg katsoi, että hänen kunniansa oli vähentynyt kunnianloukkauksesta ja halusi sen takia haastaa Asmus von Wertheimin. Asmus

---

²¹⁵ *Schiedsspruch Kurfürst Philipp des Aufrichtigen von der Pfalz*, fol. 1.

²¹⁶ *Ibid.*, fol.1–2.

²¹⁷ *Ibid.*, fol. 3–4.

²¹⁸ Billacois 1990, 9.

²¹⁹ Frevert 1995, 11.

von Wertheim puolestaan katsoi, että Jorg von Rosenberg oli loukannut hänen kunniaansa lähentelemällä hänen vaimoan ja piti von Rosenbergiä kunniattomana.

Asmus von Wertheim oli haastanut Jorg von Rosenbergin, mutta Jorg von Rosenberg laitto haasteen alulle. Tämä muutti asian luonnetta valtavasti. Mikäli Asmus von Wertheim olisi itse ottanut haasteen alulle oikeudellinen kaksintaistelu oltaisiin käyty hänen väitteensä totuudenmukaisuuden varmistamiseksi. Hänen mukaansa Jorg von Rosenberg oli toiminut häntä kohtaan väärin ja loukannut hänen kunniaansa. Von Rosenbergin ottaessa ohjat käsiinsä, hän muutti asian käsittelyä merkittävästi. Kyseessä ei enää ollut, oliko hän käyttäytynyt kreiviä kohtaan epäsopivasti, vaan kreivi oli loukannut hänen kunniaansa haukkumalla häntä sekä suullisesti että kirjallisesti roistoksi.

Pian kirjeen lähettämisen jälkeen Jorg von Rosenberg tuli ilmeisesti toisiin aatoksiin. Hän kirjoitti kreiville, että oli antanut tunteilleen vallan asiassa ja halusi vain pelastaa kunniansa, kuten hurskas ritari ja yritti sovittaa kaksintaistelua. Kreivin vastattua hänelle vaativansa edelleen kaksintaistelua, muttei Rosenbergin ehtoilla, von Rosenberg otti jälleen yhteyttä vaaliruhtinaaseen välittäen samalla kirjeet, jotka kreivi oli hänelle lähettänyt. Nyt hän onnistui. Vaaliruhtinas lopulta myöntyi pyyntöön ja määräsi kaksintaistelun käytäväksi 22.2.1502. Kreivi lähetti vielä kirjeen vaaliruhtinaalle, jossa vetosi, että asia olisi ratkaistavissa muullakin tapaa. Vaaliruhtinas vastasi kreiville, ettei tämä ollut porvarillisin tavoin ratkaistavissa vaan kyseessä oli ritarillinen asia. Vaaliruhtinas sanoi, ettei hengellinen, ritarillinen tai porvarillinen oikeus olleet likimainkaan samanlaisia, eikä asiaa tulisi verrata niihin. Hän lisäsi, että jokaisella ritarilla, jonka kunniaa oli näin loukattu, oli oikeus saada korjata se aseellisesti.²²⁰

Saadessaan myöntävän vastauksen vaaliruhtinaalta ja huonoa vastakaikua kreiviltä, Jorg von Rosenberg kirjoitti vaaliruhtinaalle, että niiden koulujen mukaan, joita hän oli käynyt ja ne tapaukset joita hän oli hengellisessä, ritarillisessa ja porvarillisessa oikeudessa tulkinnut, hän ei pitänyt kreivin pyyntöä uudelleen käsittelystä oikeutettuna ja halusi ratkaista asian asein. 19.1.1502 Würzburgissa kreiville päivätyssä kirjeessä Jorg von Rosenberg oli saanut runsaasti tukea alueen aatelilta ja vaaliruhtinas lähetti vielä kirjeen kreiville, jotta varmistaisi hänen saapumisensa kaksintaisteluun. Ruhtinas varmisti vielä Jorg von

---

²²⁰ Schiedsspruch Kurfürst Philipp des Aufrichtigen von der Pfalz, fol.5–7.

Rosenbergiltä, että hän varmasti halusi ratkaista asian aseellisesti, mutta ritari pysyi kannassaan. Jorg von Rosenberg kirjoitti vielä kreiville, ettei tehnyt kaksintaistelua ylimielisyyttään tai ylpeyttään, vaan halusi ratkaista asian kunnian ja oikeuden nimeen häpeilemättä ritariston edessä haarniskassa ja aseissa. Kreivin ei tulisi etsiä pakoreittejä tilanteesta, vaan kohdata hänet. Kaksintaistelupäivä siirrettiin 11.3. vaaliruhtinaan pyynnöstä, johon Jorg von Rosenberg suostui. Kreivi vastasi vielä kerran Jorg von Rosenbergille ja totesi, että oli kyllästynyt kirjoittamaan hänelle. Hän ei ollut epäoikeudenmukainen, vaan totuus oli, että von Rosenberg oli epäkunniallinen, eikä hän saavuttaisi kaksintaistelulla mitään.²²¹

Jorg von Rosenbergin ja Asmus von Wertheimin välinen kaksintaisteluhaaste oli merkittävä useastakin syystä. Von Wertheim pyrki vakuuttamaan, että hän ei ollut toiminut tilanteessa väärin ja pyrki kaikin keinoin osoittamaan, että hän oli se jonka kunniaa oli loukattu, ei Jorg von Rosenberg. Von Wertheim korosti toistuvasti, että koska hän oli oikeamielinen ja hurskas kreivi eikä hän ollut tehnyt mitään väärää, hänen ei tullut vastata von Rosenbergin haasteeseen. Hän ei suinkaan hylännyt ajatusta kaksintaistelusta, hänestä se käytiin väärin perustein ja vaati kerta toisensa jälkeen oikaisua sekä vaaliruhtinalta että Jorg von Rosenbergiltä. On mahdollista, että kreivin vaatimukset ratkaista asia muilla tavoin lujittivat entisestään ruhtinaan päätöstä oikeudellisesta kaksintaistelusta. Von Wertheim oli aluksi kaksintaistelun kannalla ja mies vielä kehtasi kyseenalaistaa päätöksen, minkä takia ruhtinaan oli perusteltava hänelle juurta jaksain, minkä säädöksen mukaan aiheessa menetellään.

Ruhtinas oli selkeästi kiistassa aluksi sovittelevassa roolissa, mutta tullessaan päätökseen Jorg von Rosenbergin asian oikeutuksesta hän pakotti kreivin kaksintaisteluun. Vaikka kunnianloukkauksia voitiin ratkoa muilla tavoin, ruhtinas piti oikeudellista kaksintaistelua tilanteessa ensisijaisena vaihtoehtona. Kreivi puolestaan ei halunnut käydä kaksintaistelua Jorg von Rosenbergin ehdoilla, koska niiden valossa hän oli roisto. Epäilemättä taustalla vaikutti myös kreivin oman kunnian loukkaaminen sekä hänen omanarvontuntonsa. Hänen kunniansa oli loukattu ensin. Vastalauseista huolimatta ruhtinas vaati kreiviä saapumaan paikalle ja osoittamaan, että hän oli edelleen kunniallinen mies. Aateliston edustajat vakuuttivat 1501 kreivi Asmus von Wertheimille, että hänen olisi tullut hylätä alunperinkin haaste Jorg von Rosenbergin kanssa, perustelemalla asian seuraavalla tavalla:

---

²²¹ Schiedsspruch Kurfürst Philipp des Aufrichtigen von der Pfalz, fol. 8–12.

“Mikäli hän [Rosenberg] on käyttäytynyt teitä kohtaan epäkunnioittavasti eikä kuten rehellinen mies tekisi, me välttelisimme häntä emmekä huolisi häntä seuraamme tai toimisi häntä vastaan, kuten sen joka on loukannut kunniaa ei tulisi elää tai nauttia kunnollisten ihmisten seurasta.”²²²

Mikäli Jorg von Rosenberg käyttäytyi häntä kohtaan epäkunnioittavasti, hänen olisi tullut ohittaa se olankohautuksella, mutta koska hän reagoi siihen, hänen kunniansa väheni. Von Wertheim asettui kunniaa alemman tasolle, kun hän haastoi sosiaaliselta statukseltaan alemman kaksintaisteluun.²²³ Todennäköisesti ruhtinaan silmissä kreivi oli jo alentanut itsensä ritarin tasolle vaatimalla kaksintaistelua alunperinkin ja nurinkurisesti ainoa tapa, jolla kreivi voisi todistaa olevansa syntyperänsä arvoinen, oli kaksintaistelun kautta.

Tapaus eroaa vahvasti myös Georg von Belowin esittämistä näkemyksistä aateliston kunnianloukkausten ratkaisutavoista. Von Belowin mukaan ritariston ensisijainen tapa ratkaista kunniakysymyksiä oli juuri oikeuskäsittelyn kautta, ei taistelulla.²²⁴ Oli mahdollista, että aatelisto ratkaisi porvariston tapaan kunniakysymyksiä oikeuskäsittelyissä, mutta ritaristo koki selkeästi oikeudekseen ratkaista kunniakysymyksiä kaksintaistelulla, joka näkyy puolestaan Jorg von Rosenbergin toistuvissa pyynnöissä ruhtinaalle. Esivalta tunnusti myös oikeuden. Ruhtinas korostaa kirjeessään Wertheimille, että jokaisella ritarilla oli oikeus käydä kaksintaisteluita kunniansa puhdistamiseksi.

Ruhtinaan, kreivin ja ritarin kunniakäsitykset tulevat esiin hyvin näkyvällä tavalla kaksintaistelun käsittelyssä. Jorg von Rosenbergin ja Asmus von Wertheimin kaksintaistelu oli kuin myöhempien aikojen kunniakaksintaistelu, jossa annettuun loukkaukseen tuli vastata aseellisesti ruhtinaan edessä. Kaksintaistelu oli myös osoitus ruhtinaan vallankäytöstä. Malcolm Vale on havainnut vastaavanlaisen menettelytavan 1300-luvulla käydyissä oikeudellisissa kaksintaisteluissa Ranskan itäisissä osissa, jolloin ruhtinaat ovat pyrkineet käyttämään kaksintaisteluita oman valta-asemansa osoittamiseen.²²⁵ On mahdollista, että ruhtinas ajoi kaksintaistelussa myös oman valta-asemansa pönkittämistä.

---

²²² Schiedsspruch Kurfürst Philipp des Aufrichtigen von der Pfalz, fol. 8. „wurde sich erfinden das er unerlich und nit als ein bidenman gein euch gehandelt hett So wollen wir unns sein nit annemen und auch sein ewßern und entschlagen und kein gemeinschafft mere mit ime haben und uns also gegen ime halten, als dem der wider Ere getann und nit bei fromen lewten wonen oder gemeinschafft haben solle.“ Olen hyödyntänyt Zmoran englanninkielistä käännöstä. Zmora 2011, 68.

²²³ Stewart 1994, 67.

²²⁴ Below 1896A, 22–25.

²²⁵ Vale 2000, 180.

3.7. Kaksintaistelut, joiden syytä ei tunneta

Oikeudellisista kaksintaisteluista ei ole aina jäänyt syytä kerrottavaksi. Eichstädistä kotoisin oleva Erhard Wahraus kirjoitti Augsburgin kaupungin kronikan vuosilta 1126–1445. Hän oli menestyvä kauppias ja hän istui suolakauppiaiden suuressa raadissa vuonna 1442, mahdollisesti aikaisemmin.²²⁶ Hän todisti Geswein Marschalkin ja Dietrich Hechssenackerin oikeudellisen kaksintaistelun,²²⁷ josta hän kirjoitti myöhemmin seuraavalla tavalla:

“Vuonna 1409 pyhän Pietarin ja pyhän Paavalin iltana [28.6.] Geswein Marschalk, Engelhartin veli, Dornspergistä taisteli Dietrich Hechssenackerin kanssa, joka oli kotoisin Baijerista. He taistelivat ilman haarniskaa harmaissa hameissa miekoin ja messerein²²⁸ viinitorilla kehässä. Hessenacker pisti Geswein Marschalkin kuoliaaksi kilpensä yli yhdellä pistolla, ja kuoli hetkessä, joka oli eräs perjantai. Minä Erhart Wahraus seisoin aidoilla todistamassa tämän.”²²⁹

Wahraus on kuvannut tarkoin Geschweinin Marschalkin ja Hessenackerin kotipaikkoja, varustusta ja kaksintaistelun lopputulosta. Kuitenkaan hän ei mainitse syytä, jonka takia he olivat päätyneet taistelemaan toistensa kanssa. Oli varsin normaalia, että kaksintaistelujen syytä ei ole kerrottu. Tilanne on samanlainen Augsburgin raadissa toimineen Hector Müllichin (s.1410–1420, k. 1487)²³⁰ kaupunginkronikassa. Teoksessaan hän kuvaa Erhard Wahrausin tavoin Geswein Marschalkin ja Hechssenackerin oikeudellista kaksintaistelua eikä hänkään kerro taistelun syytä.²³¹ Syy jäi pois myös anonyymistä augsburgilaisesta kronikasta, joka on kirjoitettu hiukan vuoden 1469 jälkeen.²³² Lähteessä on kerrottu vain kaksintaistelijoiden nimet ja kumpi voitti.²³³

Syyntä kertomatta jättäminen ei ollut muidenkaan lähteiden kannalta poikkeuksellista. Esimerkiksi Johann Heroltin *Chronicassa* on kuvattu yhteensä viisi ritariston käymää oikeudellista kaksintaistelua, joista yhdessäkään ei ole kerrottu

²²⁶ ADB:Erhard Wahraus 1896, 596.

²²⁷ Chronik des Erhard Wahraus, 231.

²²⁸ Vesey & Norman 1980, 68–71. Messer oli pitkä taisteluveitsi, jota käytettiin 1300–1500-luvulla Saksassa.

²²⁹ Chronik des Erhard Wahraus, 231. „1409 jaur an sant Peter und sant Pauls aubent dau facht [28.6.] Geswein Marschalk, Engelhart's pruder, von Dornsperg mit Dietrich Hechssenacker von Bayer plos hinder schülten in grauwen röcken mit schwertern und mit messeren an dem weinmarckt in schranken der Hechssenacker stach den Göswein Marschalk ze tod über sein schült ein ain stich, und starb ze stund, was an einem freytag. Ich Erhart Wahraus stund an der Schranken gewapnet dar an.“ Käännös on omani.

²³⁰ Roth 1892, XIII, XXVIII.

²³¹ Chronik des Hector Müllich, 55.

²³² Frensdorff 1865B, 267.

²³³ Chronik v.d. Gründung der Stadt Augsburg bis Jahre 1469, 318.

niiden syytä.²³⁴ Kaikki kuvaukset ovat maksimissaan muutaman rivin mittaisia; niissä kerrotaan kaksintaistelijoiden nimet, mikäli ne ovat tiedossa, kumpi voitti ja millä tavalla. *Miscellanea*essa kaikkiaan 14 oikeustapauksesta oikeusjutun on jäänyt kertomatta. Maa-oikeudelle ilmoitettiin haaste, mutta ilmeisemmin oikeuskäsittelyä ei ole jatkettu, sillä kaikissa tämänkaltaisissa tapauksissa ainoastaan asianomistaja ja vastaaja on ilmoitettu.

Syyn mainitsematta jättäminen on oikeudellisen kaksintaistelun oikeuspiirteen takia. Oikeudellinen kaksintaistelu oli kuitenkin valvottu toimenpide. Kaupunginkronikoissa muiden oikeusjuttujen aiheet ovat usein mainittu tuomioiden yhteydessä.²³⁵ Oikeudenkäyntiin johtaneita seikkoja saatetaan kuvailla useitakin sivuja, kun taas oikeudellinen kaksintaistelu jäi usein vaille syytä.²³⁶ On mahdollista, ettei kaksintaisteluja kuvanneille ihmisille oikeudellisen kaksintaistelun syyllä ollut niin paljon merkitystä. Oikeudellinen kaksintaistelu oli yleisötapahtuma, jota menttiin katsomaan sankoin joukoin. Nürnbergin säädöksessä kerrotaan, että kaksintaistelua kutsuttiin seuraamaan niin tavallista väkeä kuin aatelistoakin.²³⁷ Oikeudellinen kaksintaistelu oli yhtä lailla tuomio kuin näyttökeino. Taistelut käytiin usein säädöksien kuvaamassa varustuksessa ilman muuta suojaa kuin nahkasta tehty kilpi ja miekka kourassa. Syyllä ei ollut yleisölle merkitystä. He olivat paikalla todistamassa, että tuomio toimeenpantiin oikealla tavalla ja molemmat osapuolet saivat taidoillaan tasapuolisesti osoittaa kumpi oli oikeassa.

---

²³⁴ *Chronica*, 96–97.

²³⁵ Esimerkiksi *Jahrbücher*, 205–206. Sotilas surmasi isäntänsä vuoteeseen, tuomittiin ja myöhemmin poltettiin. 310. 2.3.1468 Mies hirtettiin hevosvarkaudesta. 310. 4.3.1468 poltettiin rahaa varastanut nainen. 310–311. 28.9.1468 hirtettiin Nicklas Muffel varkaudesta. *Memorial*, 9. Mies tuomittiin kuuden miehen murhasta lokukuun lopulla vuonna 1428. *Chronik des Hector Müllich*, 62. 22.1. 1426 Walther Bader hirtettiin teurastajan ryöstöstä.

²³⁶ *Chronik des Burkard Zink*, Burkard Zink kuvasi pitkällisesti Augsburgin kaupunginkronikassa Röschingenin ja Ochsenfußin kuolemantuomiota, jonka jälkeen mihin kaikkiin rikoksiin he olivat syyllistyneet mm. Kahden miehen murhaan ja useisiin ryöstöihin 305–311.

²³⁷ *Mein Buch*, 333.

3.8. Yhteenveto

Käydyt oikeudelliset kaksintaistelut vahvistavat aiemman päätelmäni siitä, että oikeudellisia kaksintaisteluita ei käyty 1400-luvulla selkeästi rajatuista syistä. Vaikkakin keskustelua käytiin kaksintaisteluhaasteen luonteesta, ruhtinaat lopulta myöntivät kaksintaistelupyyntöihin edeltävissä tapauksissa. Billacoisin määritelmä oikeudellisen kaksintaistelun muutoksesta kunnia-asiaksi on osin virheellinen, sillä päätelmä perustuu ainoastaan yhden oikeussäädöksen varaan, eikä hän tarkastele säädösten ja tapausten valossa ilmiötä laajemmin.²³⁸ Oikeudellisia kaksintaisteluita voitiin käydä omaisuuskysymysten, sukuvihojen, virkojen ja kunnianloukkausten vuoksi. Tutkimani aineiston perusteella oikeudelliset kaksintaistelut eivät olleet 1400-luvulla jakautuneet vahvasti Frankenissa säätyjen perusteella aateliston ja porvariston tapauksiin, vaan molemmat olivat edustettuina kaikissa rikostyypeissä.

Neumannin tulkinnan perusteella oikeudelliseen kaksintaisteluun oli mahdollista päätyä ainoastaan siinä tilanteessa, jos molemmat osapuolet osoittivat halukkuutta taistella kaikista taloudellisista pakotteista huolimatta. Neumann korostaa, että monimutkainen oikeusprosessi tähtäsi siihen, että vastapuolet sopisivat asian jollain muulla tavalla.²³⁹ Aina kuitenkin kaksintaistelijoiden tahdollakaan ei ollut väliä, kuten Jorg von Rosenbergin ja Asmus von Wertheimin kaksintaistelu osoittaa. Ruhtinas määräsi Asmus von Wertheimin osallistumaan kaksintaisteluun vastoin tahtoaan. Nähdäkseni ruhtinas käytti oikeudellista kaksintaisteluä oman valtansa lujittamiseen. Rajakreivi pyrki näyttämään kreiville paikkansa. Kreivi oli lähetyt myös ruhtinaalle kirjeitä, joilla hän kyseenalaisti ruhtinaan päätöksen oikeudellisuuden. Vähemmästäkin ruhtinaalla oli syytä oikaista kreiviä uhmakkaasta käytöksestään ja määräämällä kaksintaistelun hän lujitti myös omaa asemaansa.

Kiernanin mukaan kaikki erilaiset kaksintaistelun muodot, niin turnajaisissa käydyt kuin oikeudellisista asioista käydyt antoivat muotonsa myöhemmän keskiajan kunniakaksintaisteluille (*duel of honour*). Modernin ajan yksityinen kunniakaksintaistelu syntyi Kiernanin mukaan myöhäiskeskiajan muodollisesta kunniakaksintaistelusta. Keskiajan kunniakaksintaistelu on muodollisesti pätevän oikeudellisen kaksintaistelun, turnajaisten ja ritariston individualistisen ja ritarillisen

---

²³⁸ Billacois 1990, 22.

²³⁹ Neumann 2010, 86–88.

maailmankuvan hybridi, joka pyrki ratkaisemaan aateliston niin yksityisiä kuin kollektiivisia kunniakysymyksiä.²⁴⁰

Oikeudellinen kaksintaistelu ei kuitenkaan ollut ainoastaan kunniakysymysten ratkaisuun. Miekkailuopettajien tapauksessa meidän on hankala mieltää haastajien vaatimusta oikeusasiaksi, mutta keskiaikaisessa oikeusajattelussa pyyntö oli huomattavasti luontevampi. Kyse oli laillisesta oikeudesta opettaa miekkailua ja oikeudellinen kaksintaistelu tuli luontevasti näyttönä miekkailuopettajien miekkailutaidoista. On huomattava kuitenkin, ettei kaksintaistelu-oikeuden myöntäminen tullut aikalaisillekaan itseäänselvyytenä tai että haastajien vaatimukseen olisi suostuttu ehdoitta.

Omaisuusrikoksissa oikeudellista kaksintaistelua ei käytetty aina näyttökeinona onko omaisuusrikosta tapahtunut, vaan Meckenhäusenin kohtaamien vääryyksien oikaisemiseen. Toisaalta omaisuusrikoksista käytävät kaksintaistelut eivät siis ainoastaan pohjautuneet aatelistolla aina välttämättä sukuvihoihin, vaan kyseessä saattoi olla myös puhtaasti omaisuusrikokseen liittyvä oikeudellinen toimenpide. Oikeudellinen kaksintaistelu oli joissain rikostapauksissa todennäköisesti ainoa tapa saada osoitettua rikoksen tapahtuneen, jonka takia asianomistaja tarttui tähän mahdollisuuteen.

Kunniakysymykset olivat niin porvariston kuin aatelistonkin tapauksessa punoutuneet tiiviisti muihin henkilöön kohdistuneisiin rikoksiin. Jorg von Rosenberg ei tuomitse vangitsemista vaan tavan, millä se tehtiin. Koska hänen ystävänsä vangittiin tavalla, joka loukkasi ystävän kunniaa, Jorg von Rosenbergin oli toimittava säilyttääkseen liittolaisuutensa. Vastaavasti Mendler teki haasteen, koska hän katsoi, että hänen äitinsä kunniaa oli loukattu ja koki, että oikeudellinen kaksintaistelu oli ainoa keino puhdistaa hänen äitinsä kunnia. Kunnia ei ollut ainoastaan olemassa henkilön subjektiivisena kokemuksena omasta arvostaan, vaan se ulottui lähipiiriin niin aateliston kuin porvariston tapauksessa. Omaisuusrikos saattoi olla syynä väkivaltaiselle konfliktille, mutta kyse oli myös suvun maineen ja kunnian suojelusta. Asmus von Wertheimin ja Jorg von Rosenbergin kaksintaistelussa on kuitenkin nähtävillä merkkejä siitä, että kunnianloukkaus saattoi olla kaksintaistelun perimmäinen syy, mutta aina ei ollut selvää kenen kunniaa oli loukattu.

---

²⁴⁰ ADB:Erhard Wahraus 1896, 596.

4. Oikeudellisten kaksintaisteluiden seuraukset

“Kuten hän on N:än taistelu-oikeuden ja Frankenin oikeuden mukaan kutsunut ja vaatinut, ja me olemme sinulle siitä syystä laatineet ja oikeuspäivän asettaneet, siten kun tuomion asetimme, sillä sinä olet kaikkea halveksinut ja jäänyt pois tällaisen vaatimuksen tieltä, ja meidän päätöksemme mukaan sinut tunnetaan kapinallisena ja tottelemattomana ja niin olet, jonka me tuomitsemme ja määräämme, ja otamme sinulta kaikki oikeutesi, ja asettamme sinut kaikkeen epäoikeuteen, ja jaamme sinun omaisuutesi leskellesi, ja osoitamme sinun lapsesi estyneiksi, sinun läänityksesi herrallesi, jolta olet sen saanut, sinun lastesi perinnön, elämäsi ja ruumiisi erämaan eläimille, taivaan linnuille ja järvien kaloille. Missä kaikilla on ilo ja rauha, sinulla ei tule sellaista oleman, me tunnemme sinut neljässä ilmansuunnassa paholaisen nimessä anovan asiaasi.”²⁴¹

Ihan näin toivottomassa tilanteessa oikeudellisen kaksintaistelun hävinnyt henkilö ei kuitenkaan yleensä ollut. Aikaisemmassa tutkimuksessa on osin syystäkin painotettu esimerkkien valossa, että kaksintaistelutapauksissa molempien henki oli vaakalaudalla. Ranskassa 1300-luvun lopulla raiskaustapauksesta käydyssä oikeudellisessa kaksintaistelussa asianomistajaa uhkasi hirttotuomio ja raiskauksen uhria polttotuomio, mikäli hän olisi hävinnyt kaksintaistelun.²⁴² Oikeudelliset kaksintaistelut vaikuttivat kaksintaistelijoidensa kunniaan, mutta aateliston tapauksessa kunnian palauttamista saattoi anoa palauttamista ruhtinaalta tai keisarilta. Vaikka oikeudellisia kaksintaisteluja käytiin kunnia-asioista, ne eivät olleet uudempien aikojen kunniakaksintaistelujen kaltaisia, joiden jälkeen molempien taistelijoiden kunnia eheytyi. Vaikka kaksintaistelun alkutahdit olivat kunniakysymysten johdattamia, loppusävelissä kaikui rahapussin kilinä. Kaksintaisteluja käytiin kunnian vuoksi, mutta lopputulosten perusteella kunnian merkitys oli tuon ajan ritaristolle ja porvaristolle erilainen. Käsittelen aluksi ritarisyntyisten aatelisten käymien kaksintaisteluiden seurauksia, minkä jälkeen kerron, millaisia seurauksia porvariston käymissä kaksintaisteluissa oli.

---

²⁴¹ Ordnung des Kampfrechts am Landgericht zu Francken, 238 §14. „N. als dich N. nach kampf recht und Franckhenrecht geheischen und gefordert hat, vnd wir dir darumb geschriben und rechtstage gesatzet haben, alsdann mit urtheil ertheilt ward, das du alles verschmehest hast und vff solche forderung aussen blieben, und vnserm geboth widersessig und vngheorsam gewesen vnd noch bist, des urtheiln wir vnd achten dich, vnd nehmen dich von und aus allen rechten, und setzen dich in alles vnrecht, vnd wir theiln deine wirthin zu einer wissnerhaftigen witwen, vnd deine kinder zu ehehaftigen weisen, deine lehen dem herrn, von dem sie zu lehen rüren, dein erb eygen deinen kindern, deinen leib und dein fleisch den thiern in wälden, den vögeln in den lüfften und den fischen in dem wage. Wir erlauben dich auch menniglichen uff allen Graffen, und wo ein jeglich man fried und gleid hat, da soltu keins haben, und wir weisen dich in die 4. strassen der welt, in dem nahmen des teuffels bei den eyden in der sach.“

²⁴² Kiernan 1988, 34–35.

4.1. Kunnian menettäminen ja kunnian palauttaminen

Käsittelen seuraavaksi oikeudellista kaksintaistelua, jonka häviöllä oli seurauksia häviäjän kunnialle ja sosiaaliselle statukselle. Ensiksi selvitän kaksintaistelun taustoja, minkä jälkeen pohdin oikeudellisen kaksintaistelun sosiaalisia seurauksia 1400-luvulla. Endres Tucherin *Memorialbuch*issa kuvataan oikeudellista kaksintaistelua, joka käytiin 18.9.1430 Nürnbergin torilla. Hugo ja Peter, kaksi ritarisyntyistä aatelista taistelivat varsikirvein, miekoin ja tikarein. Kaksintaistelu päättyi Peterin häviöön.²⁴³

Toisessa kronikassa Nürnbergistä on hiukan tiivistetympin tietoa saman oikeudellisen kaksintaistelun syistä. *Chronik bis 1434* on kirjoitettu useassa eri osassa ja se kattaa Nürnbergin historian aina 1100-luvulta vuoteen 1434.²⁴⁴ 1400-luvusta puhuttaessa teos on usean aikalaisen käsialaa.²⁴⁵ Teos on kirjoitettu todennäköisimmin vuosien 1420–1441 välillä, eli tekijöillä on ollut mahdollista todistaa käyty kaksintaistelu.²⁴⁶ 18.9.1430 päivätyssä kuvauksessa kerrotaan, että kaksi ritaria taisteli torilla haarniskoissaan. Toinen oli nimeltään Hugo ja herra Peter, ja molemmat olivat ulkomaalaisia ja Peter hävisi. Syyksi kerrotaan, että kaksintaistelu käytiin naisen takia.²⁴⁷

*Regesta Imperii*n Keisari Sigismundin (1410–1437) aikana laadituissa asiakirjoissa on yksi tapaus, joka vaikuttaa täysin samankaltaiselta aikaisempien kuvauksen kanssa:

“Todettiin, että hän Hugo von Splanin, myös tunnettu nimellä von Villafranca, toistettu pyyntö haluta taistella kaksintaistelu ritari Peter von Subiratzin, toiselta nimeltään von Barbara, kanssa. Lopulta Brandenburgin rajakreivi Friedrich suostui pyyntöön. Kaksintaistelussa, joka käytiin 18.9.[1430], ja jossa oli paikalla todistajina Brunoro della Scala, von Pappenheimien päämies, Ludwig von Rössel ja Nürnbergin pormestari Erhard Schürstab. Peter kukistettiin, jolloin sovintoon oli tultu.”²⁴⁸

---

²⁴³ Memorial, 21.

²⁴⁴ von Kern 1862, 316.

²⁴⁵ *Ibid.*, 319.

²⁴⁶ *Ibid.*, 318–319.

²⁴⁷ *Chronik bis 1434*, 376–377. Alaviitteessä lisäksi mainitaan, että kaupungin kirjanpidossa on maksuerä kaksintaistelua valvoneille vartijoille. Kiistan sanottiin puhjenneen matkalla tansseihin 17.9. „Item dedim. ... daz die wartt gekostet als man den ungrischen herren die enweg zugen ein tantz hett an sant Lamprechten tag [17.9] zunacht, und als man des morgens kempfet daz man den schützen gab die da unter den toren und auch bey den schranken und ketten gehütt haben“.

²⁴⁸ *Regesta Imperii XI B*, 124. „bezeugt, dass er den wiederholten Bitten des Hugo v. Splan alias v. Villafranca [del Penades] ihn mit dem Ritter Peter v. Subiratz (Subyres) alias v. Barbara(n) einen Zweikampf ausfechten zu lassen, endlich auf Veranlassung des markgraf Friedrich von Brandenburg nachgegeben; in dem Zweikampf, welcher am 18. September stattgefunden, und bei welchem Brunoro della Scala, Haupt von Pappenheim, Ludwig von Rössel und der Nürnberger Bürgermeister

Kuvaukset ovat todennäköisesti samasta kaksintaistelusta. Kaksintaistelu on käyty samana ajankohtana ja todistajana toiminut pormestari, Erhalt Schurstab, on molemmissa lähteissä sama.²⁴⁹ Viikko kaksintaistelun jälkeen keisarillisissa papereissa on toinen maininta kyseisestä kaksintaistelussa Nürnbergissä.

“Palautettiin Peter von Subiratzille, toiselta nimeltään von Barbara, kaikki kunniansa ja niin edespäin, jotka hän oli menettänyt koska kaksintaistelussa Hugo von Splania vastaan hän oli hävinnyt. Me otamme huomioon, koska kahdesta kaksintaistelijasta toisen on välttämättä voitettava tai ainakin molemmat nujertavat toisiaan iskuilla, toimivat silloin omasta vapaasta tahdostaan. Kuningas päätti kääntyä tapansa mukaan armon puoleen, jottei [hävinnyt] joutuisi suurempaan häpeän ja epätoivon ansaan.”²⁵⁰

Peter von Subiratzin kunnia palautettiin jälkeinpäin. Kaksintaistelun häviäminen ei siis ollut pieni asia, koska kuninkaalta anottiin kunnian palauttamista. Kuninkaan päätöksessä näkyy vastaavasti hänen roolinsa kiistan sovittelijana. Vaikka kaksintaistelijat taistelivat omasta vapaasta tahdostaan, kuningas päätti palauttaa Subiratzin kunnian.

Kuvauksesta on hankala sanoa, mitä kaikkea kunnian palauttamisella tarkoitettiin. Todennäköisesti kunnian palauttamiseen sisältyi muitakin piirteitä, jotka on lueteltu vastaavanlaisissa tapauksissa *Regesta Imperiissa*. Kaarle IV palautti Czezema von Dobruschalle 1360-luvulla aikaisemman aatelisasemansa, kunnian ja oikeudet, jotka hän menetti hävittyään oikeudellisen kaksintaistelun.²⁵¹ Sigismund oli palauttanut aikaisemmin valtakaudellaan kunnian wieniläiselle aateliselle samasta syystä. 25.1.1419 annetun päätöksen mukaan Gerard Dalemille palautettiin hänen kunniansa, vapautensa ja vaakunansa.²⁵² Onkin todennäköistä, että kunnia rinnastettiin Subiratzin tapauksessa vastaavaan kontekstiin. Kaksintaistelussa häviäminen ei merkinnyt kunnian vaan myös vapautensa ja aateluutensa menettämistä.

Erhard Schürstab als Zeugen fungiert, sei Peter unterlegen, worauf dann eine Einigung zustande gekommen sei.“ Käännös on omani

²⁴⁹ Memorial, 21; Chronik bis 1434, 376–377.

²⁵⁰ *Regesta Imperii XI B*, 125. „restituirt den Peter v. Subiratz (Sobyr-) alias v. Barbara(n) in alle seine Ehren und so weiter, die er verloren hatte, weil er im Zweikampf mit Hugo von Splan [vgl. nr. 7785] unterlegen war (‘nos considerantes, quod duobus duellantibus alterum ab altero vinci necesse est vel mutuis saltē amborum ictibus se prosterni, quibus tamen sic succumbentibus, quoniam ars amborum ex libera procedit quodam modo voluntate, majestas regia benignitate solita succurrendum decrevit, ne maioris dedecoris et desperationis laqueo se submittant’).” Käännös on omani.

²⁵¹ *Regesta Imperii VIII*, 257.

²⁵² *Regesta Imperii XI A*, 266.

Vapauden menettämällä saatettiin tarkoittaa konkreettisesti vangiksi ottamista. Schwäbisch Hallin kaksintaisteluissa hävinnyt ritarisyntyinen aatelismies saatettiin ottaa vangiksi kaksintaistelun jälkeen. Kaikkiaan kahdessa kaksintaistelussa puhutaan vangiksi ottamisesta:

“Seuraavana vuonna [1406] taistelivat kaksi aatelista, joiden nimiä en tiedä, pitkissä harmaissa hameissa; kun toinen antoi itsensä vangiksi, kumpikaan ei kuollut.

Seuraavana eräs Gretter ja Baustetter taistelivat toistensa kanssa. Gretter kaatoi Baustetterin alleen, jonka takia Baustetterin tuli antaa itsensä vangiksi, mihin hän vastasi kunniantoman miehen lailla, jonka takia Gretter pisti Baustetteriä silmään, teloittaen hänet ...”²⁵³

Oikeudellinen kaksintaistelussa häviäminen merkitsi siis paitsi kunnian myös vapauden menettämistä. Vapaus voidaan ymmärtää sekä oman itsemääräämisoikeutensa menettämisenä että aatelisten erikoisoikeuksien menettämisenä. Oikeudellisessa kaksintaistelussa menetti myös aatelistarvonsa, joka voidaan liittää sosiaaliseen hyväksyntään yhteisössä. Häviäjältä tuli poistaa kaikki oikeutensa kutsua itseään aateliseksi.

On kuitenkin huomattava, että ritareista puhuttiin ulkomaalaisina. Kuningas Sigismundin kronikassa mainitaan, että kaksintaistelun käyneet ritarit olivat kotoisin Kataloniasta.²⁵⁴ He kuitenkin toimivat ilmeisesti alueellisen kunniasäännösten ja oikeusjärjestelmän puitteissa, sillä Sigismund antoi niin wieniläiselle kuin katalonialaiselle aateliselle kunniansa takaisin.

Kiinnostavaa on myös sekin, että kaksintaistelijat ratsastivat kuninkaan mukana neljä vuotta oikeudellisen kaksintaistelun takia.²⁵⁵ Katkelma on todella epäselvä, sillä sen voi käsittää, että ritarit ratsastivat kuninkaan kanssa neljän vuoden ajan, koska he olivat käyneet kaksintaistelun. Kuninkaan kanssa ratsastaminen voidaan ehkä ymmärtää jonkinlaisena ritariston katumusharjoituksena, jossa Subiratzin ja Splanin edellytettiin ratsastavan kuninkaan kanssa kaksintaistelun takia. Todennäköisempää kuitenkin on, että he yrittivät saada lupaa kuninkaalta neljän

---

²⁵³ *Chronica*, 96–97. „Im nechsten jar [1406] darnach haben zwen, der namen mir nit bewust, vom adel, in langen growen rökchen gekempfft; hat sich der ein gefangen geven, ist keiner todt pliben.

Volgent hat ein Gretter unnd Baustetter mit einander kempfft; hat der Gretter den Bawstetter under sich gebracht, begert er soll sich gefangen geben, daruff er geantwurt, was ein man soll on ehren, daruff der Gretter denn Baustetter mit einem dolchen zum aug eingestochen, hingericht ...“ Käännös on omani.

²⁵⁴ *Chronik bis 1434*, 377.

²⁵⁵ *Memorial*, 21.

vuoden ajan, mutta vasta Friedrich von Brandenburg myönsi kaksintaisteluun luvan. Kuitenkaan Friedrich von Brandenburg ei palauttanut Subiratzin kunniaa vaan sen teki kuningas Sigismund.

Hugo von Splanin ja Peter von Subiratzin kaksintaistelu on mielenkiintoinen esimerkki, sillä se osoitti, että Nürnbergissä käydyissä oikeudellisissa kaksintaisteluissa häviäminen johti kunnian menetykseen, vaikkei siitä ollut erikseen mainittu taistelutuomioistuimen säädöksessä. Oikeudellisessa kaksintaistelussa tulee näkyviin sama piirre, joka näkyi oikeudellisen kaksintaistelun säädöksessä Schwäbich-Hallissa. Oikeudellisissa kaksintaisteluissa ei noudatettu ilmeisemmin tiukasti asetettuja säädöksiä, vaan todennäköisemmin niiden suhteen toimittiin kuten muunkin lainsäädännön suhteen. Vaikka kaksintaistelija menettikin kunniansa kaksintaistelun häviämisen myötä, hänen oli mahdollista palauttaa kunniansa vetoamalla kuningas Sigismundiin.

4.2. Kunnialliset syyt – taloudelliset seuraukset

Vaikka kaksintaistelun syyt saattoivat olla kunniakysymyksiä, seuraukset saattoivat olla jotain aivan muuta. Aikaisemmassa luvussa kuvattu oikeudellinen kaksintaistelu Simon von Stettinin ja Jorg von Rosenbergin välillä päättyi sillä seurauksella, että Simon von Stettin joutui maksumieheksi. Juuri kun Rosenberg oli pistämässä kaksintaistelussa Stettiniä miekalla kurkkuun, Stettin anoi armoa. Vain kaksi tuntia tapahtuman jälkeen Jorg von Rosenberg suuntasi majataloon, jonne Simon von Stettin oli vetäytynyt kaksintaistelun jälkeen. Jorg von Rosenberg oli tullut hakemaan 200 guldenia, jotka he olivat sopineet maksettavaksi kaksintaistelun voittajalle. Simon von Stetten tunnusti olevansa kyllä velkaa Jorg von Rosenbergillemme ja sanoi maksun sopivan vasta 4 tai 6 vuoden kuluttua ja heitti tovereineen Rosenbergin ulos majatalosta. Rajakreivi Albrecht puuttui välienselvittelyyn määräämällä maksulle eräpäivän seuraavaksi pyhän Pietarin päiväksi eli 29.6. Seuraavana päivänä Albrecht tapasi molemmat kaksintaistelijat talossaan, josta molemmat ratsastivat pois myöhemmin.²⁵⁶

Simon von Stettenin ja Jorg von Rosenbergin oikeudellinen kaksintaistelu eroaa paljolti oikeudellisen kaksintaistelun ideaalikuvaan. Oikeudellisen kaksintaistelun syynä ei ollut rikos, jonka tekijän syyllisyydestä ei ollut varmaa näyttöä, vaan kunnianloukkaus. Simon von Stettin oli loukannut Jorg von

---

²⁵⁶ Herttua Wilhelmin kirje vaaliruhtinas Albrechtille 14.1.1478, 541.

Rosenbergin ystävän kunniaa vangitsemalla hänet ja kohtelemalla häntä epäkunnioittavasti. Samoin Simon von Stettin vetosi yleisöön käyvänsä kaksintaisteluun sen takia, että Jorg von Rosenberg oli hänestä vastenmielinen ihminen. Oikeudellinen kaksintaistelu ei päättynyt kuolemaan, rikoksesta tuomitsemiseen tai edes Jorg von Rosenbergin ystävän vapauttamiseen, vaan Jorg von Rosenbergin oli määrä saada Simon von Stetteniltä rahallinen palkkio käymästään kaksintaistelusta.

Määrätty rahapalkkio eroaa myös oikeudellisen kaksintaistelun ideaalikuvaista, sillä rahan vuoksi taistelua pidettiin kunniaattomana Schwäbisch-Hallin säädöksen²⁵⁷ mukaan. Palkkion maksu voittaneelle osapuolelle ei ollut täysin ennenkuulumaton. Jo 1300-luvulta löytyy mainintoja siitä, että voitettun tuli luovuttaa henkensä ja oikeutensa toisen käsiin. Aiemmassa luvussa kuvattu oikeudellinen kaksintaistelu, jossa kamariherra Hektor von Trautmannsdorf haastoi Frauenbergeriläisen kunnianloukkauksesta, päättyi Frauenbergeriläisen tappioon ja Hektor von Trautmannsdorf luovutti hävinneen kuninkaalle. Frauenbergeriläisen tuli tunnustaa Hektor von Trautmannsdorfin syntyperän paremmuus. Lisäksi hänen tuli maksaa 100 kultamarkkaa kuninkaalle ja 50 kultamarkkaa Hektor Trautmannsdorfille.²⁵⁸

Seuraukset olivat yhtä lailla hämmentäviä. Simon von Stettinin kanssa käyty oikeudellinen kaksintaistelu oli korjattavissa rahalla, ystävän kaltoinkohtelusta tai kunnian eheytymisestä ei kumpikaan osapuoli puhunut mitään. Kaksintaistelun tuoksinnassa kehävahdit vahvistivat, että Jorg oli kunniallinen.²⁵⁹ Rajakreivi ei tehnyt samanlaista julistusta. Toisin kuin Peter von Subiratzin tapauksessa Simon von Stettin ei menettänyt häviönsä kautta mitään muuta kuin taloudellista pääomaa. Hän pystyi pystypäin kohtaamaan Jorg von Rosenbergin ja osoittamaan hänelle ovea. Lähtökohta on täysin erilainen kuin esimerkiksi Sarzayn ja Véniersin käymässä kaksintaistelussa Moulin'ssa Ranskassa vuonna 1538, jolloin kuningas keskeytti kaksintaistelun ja julisti molempien miesten olevan kunniallisia aatelisia ja palkitsi taistelijat 500 écuulla.²⁶⁰ 1400-luvun lopulla kaksintaistelun voittajalla oli edelleen merkitystä, koska tällä tavalla pyrittiin määrittelemään kumpi oli asiassa oikeassa.

---

²⁵⁷ Chronica, 96.

²⁵⁸ Regesta Imperii VII, n.346.

²⁵⁹ Herttua Wilhelmin kirje vaaliruhtinas Albrechtille 14.1.1478, 541.

²⁶⁰ Billacois 1990, 13.

Viimeistään Jorg von Rosenbergin ja Simon von Stettinin esimerkki osoittaa, että 1400-luvulla oikeudellisissa kaksintaisteluissa ei enää ollut kysymys jumalantuomiosta. Mikäli aateliset olisivat uskoneet, että oikeudellinen kaksintaistelu oli Jumalan asettama tuomio, minkä takia he olisivat vastustaneet kaksintaistelun seuraamusten toteuttamista? Oikeudellisen kaksintaistelu ratkaisumallina perustui yksinomaan ajatuksesta vääryyden korjaamisesta tai vastaajan tapauksessa valheen oikaisemisesta.

Kaksintaistelusta saatava rahapalkkio ja kunnia olivat 1400-luvun aatelin mittapuulla ristiriitaisessa suhteessa keskenään. Taloudellisen pääoman ja kunnian vaihtokauppa oli usein nähtävillä aatelisten välisissä suhteissa. Taloudellisista eduista, esimerkiksi mittavasta ryöstösaalista, luopumalla oli mahdollista saavuttaa kunniaa. Saksalaisille kunnia oli jopa tärkeämpää kuin taloudellinen menestys. Rabeler valottaa esimerkkien kautta, kuinka kieltäytymällä tai hylkäämällä mahdollisen taloudellisen hyödyn, oli mahdollista saavuttaa enemmän kunniaa. Hylkäämällä taloudelliset hyödyt myös köyhällä aatelismiehellä oli mahdollista saavuttaa yhteisössään merkittävä asema. Taloudellisen ja symbolisen pääoman vaihtokauppa on usein nähtävillä aatelisten välisissä suhteissa.²⁶¹

Taloudellinen menestys voi myös tuoda aateliselle kunniaa tai nousua sosiaalisessa hierarkiassa. Materiaalisen ja kunniallisen elämäntavan yhdistäminen oli aatelistolle keskeistä, mutta sen sijaan puhtaaseen materialismiin suhtauduttiin varauksellisesti. Tämä näkyi Rabelerin mukaan erityisen hyvin suhteessa *landsknechteihin*. Voikin olla, että symbolisen ja taloudellisen pääoman yhdistäminen oli sosiaalisen erottautumisen keino ala-aatelille. Wilwolt von Schaumberg kuvaa *landsknechtit* epäkunniallisiksi sen takia, koska he suhtautuvat ryöstösaaliiseen vain materialististen tarpeiden tyydyttämisen välineenä.²⁶²

Rahapalkkio on voinut merkitä siis Jorg von Rosenbergille useampia asioita. Rahapalkkio on mahdollisesti merkinnyt samalla myös Jorg von Rosenbergin arvon kasvua, sillä taloudellinen menestys osaltaan ruokki mahdollisuutta saavuttaa kunniaa. Toisaalta, rahan vastaanottaminen teki hänestä mahdollisesti vertaistensa silmissä rahanahneen palkkamiekan, joka oli taistellut yksinomaan rahapalkkion toivossa. Hän ei ollut tuolloin ollut yhtään parempi kuin *landsknechtit* tai Schwäbisch-Hallin säädöksen kuvaama kunniaton rahan vuoksi taisteleva ritari.

---

²⁶¹ Rabeler 2006, 415–416.

²⁶² Rabeler 2006, 418.

Oikeudellinen kaksintaistelu ei tuonut myöskään päätöstä Jorg von Rosenbergin ja Simon von Stettinin väliselle yhteistyölle. Rajakreivi pyrki vetoamaan heidän ystävyiteensä, joka merkitsi todennäköisemmin liittolaisuussuhdetta. Georg Veesenmeyerin mukaan Simon von Stettin oli yksi Jorg von Rosenbergiä tukeneista aatelisista sukuvihassa piispa Rudolfia vastaan kahdeksaa vuotta myöhemmin.²⁶³ Oikeudelliset kaksintaistelut olivat väkivaltaisia katkoksia aateliston keskinäisissä suhteissa, eivätkä ne pysäyttäneet liittolaisuussuhteita kokonaan.

Kunnia edellytti toimintaa, silloin kun sitä loukattiin, mutta loukatun kunnian korjaaminen oli taas asia erikseen. Raha oli yhteydessä aateliston arvokkuuteen vertaistensa silmissä, joten rahapalkkiot olivat keino sovittaa kunnian kärsimät kolaukset. Taistelu yhdistettynä taloudelliseen kompensaatioon ja mahdollisuus nöyryyttää vastustajaa ottamalla hänet vangiksi antoivat osaltaan motiivin kaksintaisteluille.

4.3. Ruhtinaat oikeudellisen kaksintaistelun sovittelijoina ja ratkaisijoina

Ruhtinaat joutuivat puuttumaan oikeudellisen kaksintaistelun jälkipyykin selvittelyyn. Jorg von Rosenbergin tullessa noutamaan voittoa, Simon von Stetten ei suostunutkaan maksamaan rahasummaansa. Rajakreivi Albrecht puuttui välienselvittelyyn, koska hän ei todennäköisesti halunnut ritarien välisen riidan enää jatkuvan. Ruhtinaat halusivat puuttua oikeudellisiin kaksintaisteluihin, sillä kaksintaisteluissa oli aina suuri riski olemassa, että jompikumpi taistelijoista kuolisi. Ritarit olivat korvaamattomia liittolaisia ruhtinaille ja sodan hetkellä joukkojen johtajia. Esimerkiksi herttua Albrecht ei myöntänyt kahdelle ritarille lupaa kaksintaisteluun, sillä jommankumman aateliston kuolema olisi aiheuttanut epätoivotun skandaalin ja mahdollisesti jatkotoimia hävinneen aateliston suvulta, mitä ruhtinas ei todellakaan toivonut.²⁶⁴ Von Rosenbergin ja von Stettinin tapauksessa ruhtinas myönsi kaksintaisteluun luvan vasta pitkän harkinta-ajan jälkeen vedottuaan ensin molempiin osapuoliin. Ennen kaksintaistelua ruhtinas neuvotteli molempien osapuolten kanssa iltaviidestä myöhään yöhön, ennen kuin suostui antamaan heille luvan kaksintaisteluun.²⁶⁵

---

²⁶³ Veesenmeyer 1860, 56.

²⁶⁴ Zmora 1995, 109.

²⁶⁵ Herttua Wilhelmin kirje vaaliruhtinas Albrechtille 14.1.1478, 539.

Ruhtinaat eivät siis ainoastaan kontrolloineet käytäntöä kaksintaistelusäädösten kautta, vaan ruhtinaat olivat käytännössä mukana kaksintaisteluhaasteen alusta loppuun. Jorg von Rosenbergin tapauksessa ruhtinas lopulta neuvotteli maksun eräpäivän molemmille osapuolille sopivaksi. Ruhtinas pyrki tällä tavalla ehkäisemään jatkotoimenpiteitä, mitä selvittämättömästä maksusta olisi voinut seurata, pahimmassa tapauksessa toinenkin oikeudellinen kaksintaistelu tai kostokierre. Ritarit eivät myöskään olleet noin vain uhrattavissa. Molempien aatelisten takana oli koko suku, joka janosi kosta, mikäli kaksintaistelu olisi päätyntä kohtalokkaasti jommallekummalle osapuolelle.

Ruhtinaat kontrolloivat väkivaltaista konfliktia siksi, etteivät aateliset pystyisi surmaamaan toisiaan. Aatelisten hengen säästäminen on myös nähtävissä muissa aatelisten väkivallan muodoissa. Sukuvihoja aloittaneet ihmiset eivät paitsi tunteneet toisiaan, he jakoivat yhteisönsä arvot ja normit. Luottamus oli aatelistolle valuutta, jonka takia sukuvihoissa turvauduttiin hyökkäyksiin tiluksille ja asukkaiden surmaamiseen. Vastapuolen surmaaminen sukuvihoissa oli tuhoisaa. Silloin hyökkääjä menetti pienimmätkin mahdollisuutensa saada haluamansa taloudelliset hyödyt ja sai vielä suvunkin vihat niskaansa.²⁶⁶ Vaikka oikeudellisessa kaksintaistelussa periaatteessa annettiin mahdollisuus riistää vastustajan henki, se oli monessa suhteessa ongelmallinen ratkaisu. On hankala pitää uskottavana, että oikeudelliseen kaksintaistelun tavoitteena oli surmata toinen henkilö. Siitä oli negatiivisia seurauksia paitsi surmaajalle myös kaksintaistelua valvoneelle ruhtinaalle, joka menetti yhden palvelusväestään.

Kreivi Asmus von Wertheimin ja Jorg von Rosenbergin kaksintaistelu puolestaan oli osittain ruhtinaan omaa tuotosta. Vaaliruhtinas ilmoitti kirjeessään kaksintaistelun jälkeen, että kaksintaistelua oli todistamassa vaaliruhtinaita, kreivejä ja muita vaaliruhtinaalle suopeita herroja. Jorg von Rosenberg saapui paikalle, mutta Kreivi Asmus von Wertheimia odotettiin vielä saapuvaksi. Odotettuaan oman aikansa, paikalla ollut aatelistista koostuva raati kysyi, oliko paikalla ketään, joka puolusti Wertheimia. Joku paikalla olleista sanoi, että hänellä oli mukanaan kirje Wertheimilta. Kirjeessä hän totesi von Rosenbergin olevan edelleen roisto, eikä hän ollut syyllinen mihinkään eikä tulisi taistelemaan tämän vuoksi hänen kanssaan. Hän taistelisi kuitenkin kunniansa vuoksi, mikäli asiasta järjestettäisiin toinen käsittely,

---

²⁶⁶ Zmora 2011, 53–54.

joko kuninkaan tai rajakreivi Friedrich von Brandenburgin edessä. Jos Jorg ei suostuisi ja jatkaisi edelleen samalla polulla, hän etsisi muita keinoja ratkaistakseen kiistan.²⁶⁷

Kiista päättyi kuitenkin otollisesti Jorg von Rosenbergin osalta, sillä hän puolusti itseään suullisesti syytöksiä vastaan, joita vastapuoli oli esittänyt, minkä jälkeen raati ja vaaliruhtinas totesivat, että kreivin pyyntö uudesta kaksintaistelusta oli perusteeton. Raati totesi lopuksi, että Jorg von Rosenbergin vastaukset on todettu riittäväksi ja hänen kunniansa on puhdas, vaikkei taistelua koskaan käytykään.²⁶⁸

Kaksintaistelun lopputuloksessa on merkittävintä se, että vaikka Jorg von Rosenbergin syyttömyys tunnustettiin ja hänen kunniansa todettiin nyt ehjäksi, ei kaksintaistelun lopputuloksissa kerrottu mitään Asmus von Wertheimin kunniaista. Ruhtinaille oli mahdollista palauttaa kunnia ja olla määräämättä erillistä rangaistusta hävinneelle osapuolelle. Mikäli vaaliruhtinas olisi määrännyt Asmus von Wertheimille rangaistuksen, se olisi todennäköisimmin jatkanut konfliktia edelleen. Ruhtinaille oli tärkeää kontrolloida konfliktia, ettei hän menettänyt yhtä palvelusväestään ja ruhtinas säästyi itse aatelisen suvun ärtymykseltä.

4.4. Kaksintaistelun seuraukset alemmille säädyille

Hubnerin ja Steinerin tapauksessa kaksintaistelun lopputulos oli yksinkertainen. Vastustaja kuoli, asianomistaja voitti.²⁶⁹ Lyhyt ilmoitustapa kirvoittaa lukijan mielessä kysymyksen, mitä kaksintaistelun jälkeen tapahtui. Meillä ei ole tietoa siitä mitä Steinerille kävi kaksintaistelun jälkeen. Kuitenkin kysymys herää, mitä Georg Steiner saavutti oikeudellisella kaksintaistelulla. Steinerin surmattua vastustajansa, saiko hän varastetun omaisuutensa takaisin? Kuka sen hänelle kustansi? On mahdollista, että Steiner sai ryöstössä menettämänsä omaisuutensa takaisin säädöksissä kuvattujen takaajien kautta, mutta meillä ei ole varmaa tietoa siitä, mitä asianomistaja kaksintaistelulla lopulta saavutti.²⁷⁰ On mahdollista, että jo pelkästään taistelun lopputulos tyydytti asianomistajaa. Ryöheä rosvo oli saanut ansionsa mukaan.

Edellisessä luvussa esitettyjen miekkailumestarien oikeudelliset kaksintaistelut valottavat tietyllä tapaa kaksintaistelun seurauksia porvariston osalta. Siebenburgerin

---

²⁶⁷ Schiedsspruch Kurfürst Philipp des Aufrichtigen von der Pfalz, fol. 20.

²⁶⁸ *Ibid.*, fol. 21.

²⁶⁹ Memorial, 9–10.

²⁷⁰ Neumann 2010, 86–87.

ja toisen miekkailuopettajan kaksintaistelua valvoi kaksi kehävahtia ja kaupungin vartiosto. Opettajat kävivät toisiaan vastaan murretuilla miekanterillä, ja Siebenburger tähtäsi vastustajaansa päähän, mutta lyönti osuikin ranteeseen. Koska näin kävi, kehävahdit sanoivat, että lyönti ei ollut rehellinen ja Siebenburger vangittiin. Siebenburger oli kaksi tai kolme tuntia vangittuna, jonka jälkeen molemmat hädettiin matkoihinsa.²⁷¹

Siebenburgerin ja toisen miekkailuopettajan oikeudellisessa kaksintaistelussa tulee hyvin esille, millainen rooli kehävahdeilla oli kaksintaisteluissa. Ennen kuin kaksintaistelu ehti muokkautua millään tavalla tappavaksi kummallekaan osapuolelle, he keskeyttivät kaksintaistelun. Siebenburgerin lyönnistä saama rangaistus myös sotii vahvasti oikeudellisen kaksintaistelun periaatetta vastaan, minkä mukaan kehässä sai tehdä mitä vain. Samoin kävi myös aiemmin kuvatussa räätäli Hans von Bambergin ja *sattlerknechtin* kaksintaistelussa.

“He pyysivät raadilta kehävahdit ja tekemään miekat ja rajaamaan torin, jotka raati heille järjesti. He taistelivat rohkeasti ja kehävahdit eivät antaneet kummallekaan voittoa, vaan heidän mielestään molempia tuli kutsua mestareiksi.”²⁷²

Molemmat kuvaukset nähdäkseni osoittavat, että kaksintaistelujen valvojat olivat suhteellisen haluttomia antamaan kummallekaan osapuolelle voittoa. Jälkimmäisessä kuvauksessa tulee hyvin esiin myös kehävahtien rooli kaksintaistelun lopullisesta päätösvallasta porvaristoon kuuluvien kaksintaistelussa. Kehävahdit eivät paitsi keskeyttäneet kaksintaistelua tarvittaessa, he saattoivat päättää kaksintaistelun lopputuloksen. Heidän oli mahdollista kontrolloida taistelun lopputuloksia siten, että kaksintaistelu ei päättyisikään jommankumman kuolemaan.

Miekkailumestarien kaksintaistelu oli kuitenkin erityistapaus. Koska miekkailunopettajien tapauksessa oli kyseessä julkinen taidonnäyte, Siebenburger teki heti aluksi virheen, jonka seurauksena Siebenburger karkotettiin kaupungista. Syy oli varmasti vain osittain miekkailutaidon puutteellisuuudessa. Kaupungeissa suhtauduttiin suhteellisen penseästi miekkailunopettajiin ylipäänsä. Sydney Anglon mukaan Heidelbergissä 1386 yliopisto-opiskelijoita kiellettiin osallistumasta miekkailutunneille, koska ne häirtasivat opintoja ja johtuen miekkailunopetuksen

---

²⁷¹ Gassert 1812, 253–254.

²⁷² Die Ratschronik der Stadt Würzburg, 29. „Sie baten auch den rath, krigswarte in zu geben undt schwert zu lassen zu machen undt den marckh verschrenken, das ihnen der rath zu willen that. Sie fochten auch gar keckhlich, undt die krigswarten gaben ir keinem gewonnen, sundern sprachen uf ihren glauben, sie möchten beyde wol meister heißen.“

suosiosta vaatimus jouduttiin uusimaan 1415.²⁷³ Miekkailun opiskelu samaistettiin tuolloin vielä moraaliseen rappioon ja ne, jotka taitoa opettelivat tai opettivat, olivat osallisia rappioon.²⁷⁴ Siebenburgerin tapauksessa miekkailunopettajia ei ainoastaan estetty vahingoittamasta toisiaan vaan heidät heitettiin ulos kaupungista, koska he olivat epätoivottua väkeä.

Vaikka kaksintaistelun syyt saattoivatkin olla porvaristonkin tapauksessa kunniakysymyksiä, meille ei ole jäänyt ainuttakaan oikeudellista käsittelyä tai kertomusta porvareiden käymistä kaksintaisteluiden tuloksista tai mitä esimerkiksi voittajalle ja häviäjälle on tapahtunut. Georg Mendler toi oikeusistuimelle tiedon siitä, että hän halusi taistella äitinsä kunnian vuoksi Theinhardia vastaan, muttemme tiedä millaisia seurauksia kaksintaistelusta olisi ollut.

Kunniakäsityksiä ei ole kuvattu porvariston käymien oikeudellisten kaksintaisteluiden seurauksia kuvaavissa kohdissa, mutta se voi aiheutua siitä, että niiden kirjoittajat olivat eri säädyistä. Jorg von Rosenbergin ja Simon von Stettinin kaksintaistelun kuvasi ruhtinas, joka jakoi ritariston kunniakäsitykset ja ymmärsi taistelun syyt aateliston kunniakäsitysten kautta. Kaupunginkronikoissa kuvatut kohdat Hugo von Splanin ja Peter von Subiratzin kaksintaistelusta puolestaan eivät ota kantaa siihen, olivatko taistelut oikeudenmukaisia tai kunniallisia. Niissä vain kerrotaan, että kaksi aatelistaa taistelivat, eikä juuri muuta.²⁷⁵

Memorian kirjoittanut Endres Tucher olisi kyennyt kommentoimaan kaksintaistelua jotenkin. Saksankielisellä alueella kaupunkien porvaristo oli tosin varsin hierarkisesti jäsentynyttä, koska kaupungin eliitti oli tiiviissä kanssakäymisessä aateliston kanssa. Nürnbergissä kaupungin patriisit elivät 1300-luvulla tiiviissä yhteistyössä kaupungin ympäristössä olevan aateliston kanssa.²⁷⁶ Endres Tucher kuului osin kaupungin eliittiin, sillä hänen isänsä oli suuren raadin pormestari ja molemmat hänen vanhemmista veljistään olivat vuoden 1425 jälkeen raadissa.²⁷⁷ Hänen hyvästä taloudellisesta asemastaan kertoo sekin, että hän pystyi omistautumaan työlleen historiankirjoittajana. Kirjoittajana hän on vaitonainen kuitenkin kaksintaistelun seurauksista eikä lisää mitään moraalista pohdintaa kaksintaistelun luonteesta.

---

²⁷³ Anglo 2000, 8.

²⁷⁴ *Ibid.*, 14.

²⁷⁵ Chronik bis 1434, 377–378. Memorial, 21.

²⁷⁶ Scott 2002, 36.

²⁷⁷ Von Kern 1864, 5.

Porvariston käymien kaksintaisteluiden seurauksissa ei puhuta lainkaan kunniasta. Kaksintaistelukuvauksissa ei puhuta oikeudesta ja kunniasta eikä kunnia ilmene sanana yksinkään. Ritariston käymissä kaksintaisteluissa käytetään sellaista sanastoa, joka palautuu suoraan aateliston kunniakäsitteisiin ja seuraukset ovat useimmiten jommankumman kunnian kannalta tuhoisat. Porvariston käymissä kaksintaisteluissa ei ollut mitään loppukaneettia jonka mukaan taistelu olisi ollut kunniallinen tai oikeudenmukainen. Useimmat porvariston käymistä kaksintaisteluista löytyvät juuri kaupunkikronikoista, jotka olivat samaan säätyyn kuuluvien ihmisten kirjoittamia. Todennäköisesti säädyn jaettu arvomaailma olisi näkynyt jollain tavalla taistelun lopputuloksen kommentoinnissa, mutta lähteet ovat tästä vaitonaisia.

4.5. Yhteenveto

Lähteissä kuvattujen kaksintaisteluiden vaikutukset osapuolille vaihtelivat suuresti. Kaksintaisteluissa hävinnyt osapuoli saattoi menettää kunniansa lisäksi vapautensa, pahimmillaan henkensä. Kunnian menettäminen rinnastettiin usein seurauksissa itsemääräämisoikeuden ja aatelisarvon menettämiseen. Näiden lisäksi voittaja saattoi vaatia hävinneeltä osapuolelta rahallista korvausta, joka asettaa kaksintaistelun motiivit uuteen valoon. Kunnianloukkaus oli keskiajalla korvattavissa myös rahalla. Kunnia oli myös mahdollista palauttaa vetoamalla kuninkaan armollisuuteen, joka pystyi palauttamaan oikeudet jälkikäteen. Kaksintaisteluiden loppuessa korostuu myös ruhtinaiden ja kaksintaistelun valvojien rooli sovittelijoina. Oikeudelliset kaksintaistelut olivat todella tarkasti säädeltyjä ja valvojien suora puuttuminen kaksintaistelun kulkuun oli mahdollista.

Kaksintaisteluiden vaikutuksen häviäjän kunniaan eivät olleet aina selvät. Jorg von Rosenbergin käymien kaksintaisteluiden valossa vastapuolen kunniaa ei juuri kommentoida. Asmus von Wertheimin tai Simon von Stettinin kunniaa puhuttu halaistua sanaa. Simon von Stettin ei menettänyt häviönsä kautta mitään muuta kuin taloudellista pääomaa. Kaksintaistelun lopputuloksessa on merkittävintä se, että vaikka Jorg von Rosenbergin syyttömyys tunnustettiin ja hänen kunniansa todettiin nyt ehjäksi, ei kaksintaistelun lopputuloksissa määrätty mitään erillistä rangaistusta Asmus von Werheimille. Ruhtinaiden oli mahdollista palauttaa menetetty kunnia ja olla määräämättä erillistä rangaistusta. Säädöksissä kuvattujen kovien rangaistusten käyttö jäi siis toteutumatta osassa kaksintaisteluista. Säädöksiä ei suoraan sovellettu

käytäntöön ja ruhtinailla oli varmasti omat syynsä siihen, minkä takia oikeudellisista kaksintaisteluissa langettu sen vakavampia tuomioita. Kunniaton ja maaton ritari oli ruhtinaalle hyödytön, minkä takia mieluummin kunnian palauttamiseen ja jätettiin vastapuolta rankaisematta.

Porvareiden kaksintaistelun seurauksissa kunnia ei tule niin vahvasti esiin kuin aatelistolla. Meille ei ole jäänyt ainoatakaan kuvausta siitä, miten kaksintaistelut vaikuttivat porvareiden kunniaan kaksintaistelun jälkeen. Miekkailunopettajien tapaus osoittaa osiltaan, että porvariston käymiin kaksintaisteluihin liittyi sama vastustajan hengen säilyttämisen periaate kuin aatelistolla. Omaisuusrikosten seuraamuksista ei ole myöskään lähdemateriaaleissa mainintoja.

Vaikka säädöksissä kuvataan tarkoin oikeudellisia kaksintaisteluista edeltäviä taloudellisia panoksia, niistä ei puhuta ennen tai jälkeen kaksintaistelun. Säädöksissä ei puhuta halaistua sanaa voittajille määrätystä palkkioista tai muista eduista. Oikeudellisen kaksintaistelun seuraamuksissa varsinkin Jorg von Rosenbergin osalta palkkion saaminen on kuitenkin kriittinen osa kaksintaistelun jälkipyykin selvittelyä. Ei ole myöskään mitään mainintaa siitä, että Simon von Stettin olisi kaksintaistelun hävittyään menettänyt läänityksensä, arvonimensä tai joutuneensa kirotuksi ikuiseen alakuloon.

Aikaisemmassa tutkimuksessa ei ole juuri huomioitu kehävahdien roolia kaksintaistelun tuloksen tulkinnan kannalta. Jorg von Rosenbergin ja Simon von Stettinin välisessä oikeudellisessa kaksintaistelussa ainoastaan kehävahdit totesivat von Rosenbergin kunnian tulleen tyydytetyksi. Kehävahdit eivät ainoastaan vahvistaneet taistelijoiden kunniaa, vaan he myös saattoivat tehdä omia päätöksiä. Vaikka oikeusteksteissä kehävahdeista todettiin, että he saattoivat keskeyttää kaksintaistelun vain tuomarin luvalla, miekkailumestareiden käymissä kaksintaisteluissa kehävahdit olivat kaksintaisteluista päättävässä roolissa. He tekivät myös päätöksen siitä, että kumpi mittelössä oli toiminut väärin ja kumpi oikein. He saattoivat keskeyttää myös kaksintaistelun ja todeta molempien osapuolten osoittaneen taitonsa. Kehävahdeilla oli merkittävä asema kaksintaistelun lopputulosten kannalta ja he saattoivat osassa tapauksia ylittää säädösten edellyttämän toimivaltansa.

5. Kaksintaisteluiden harvinaisuus ja katoaminen

Tarkastelen tässä luvussa syitä, joiden takia 1400-luvun aikana käytiin yhä vähemmän oikeudellisia kaksintaisteluja ja miksi traditio katosi uudelle ajalle tultaessa. 1400-luvun alussa Nürnbergin maa-oikeudessa käsiteltiin yhä useita kaksintaisteluhaasteita, mutta 1400-luvun loppuun tultaessa haasteiden määrä oli vähentynyt jo merkittävästi (kts. Liite 1). Koko Frankenin mittapuulla katsottuna kaksintaisteluiden määrä oli 1400-luvulla jo todella vähäinen. Kaksintaisteluja käytiin niin harvoin, että 1400-luvulla kaupungissa elänyt ihminen saattoi todistaa elämänsä aikana yhden oikeudellisen kaksintaistelun, jos sitäkään.

Aikaisemmassa tutkimuksessa oikeudellisen kaksintaistelun katoaminen on huomioitu saksankielisen alueen osalta vaihtelevalla tarkkuudella. Frevertin mukaan oikeudellinen kaksintaistelu oli tiivis osa keskiaikaista perinnettä ja oikeudellinen kaksintaistelu, sukuvihat ja turnajaiset katosivat keskiajan loputtua.²⁷⁸ Billacoisin mukaan oikeudellinen kaksintaistelu oli 1400-luvulla reliikki. Narratiivisessa aineistossa ei ole myöskään mainintoja oikeudellisista kaksintaisteluista. Billacois perustelee kantaansa lähinnä osoittaakseen selkeän katkoksen oikeudellisen kaksintaistelun ja kunniakaksintaistelun välillä. Vasta 1500-luvun lopulla on yksittäisiä mainintoja yksityisistä kaksintaisteluista, kunniakaksintaistelusta ja kaksintaistelua kieltävästä lainsäädännöstä.²⁷⁹

Tutkimuskirjallisuudessa on todettu usein, että kaksintaistelu oli äärimäisen harvinainen ilmiö. Zmora mainitsee, että hänen tutkimallaan ajanjaksolla 1440–1567 oikeudelliset kaksintaistelut olivat todella harvinaisia.²⁸⁰ Hän pystyy tarjoamaan vain kaksi esimerkkiä, joista molemmat olivat Jorg von Rosenbergin käymiä kaksintaisteluja. Ranskan osalta sekä Vale ja Billacois jakavat sen huomion, että 60 vuotta hovissa palvellut aatelismies oli todistanut kymmeniä turnajaisia, muttei yhtäkään oikeudellista kaksintaistelua aatelismiesten välillä.²⁸¹ Oikeudelliset kaksintaistelut olivat tutkimallani ajanjaksolla todella harvinainen ilmiö ja 1400-luvun loppua kohti ne häviävät lähes kokonaan. Koko tutkitulla ajanjaksolla on käyty ainoastaan kymmenen oikeudellista kaksintaistelua, joista kolme olivat porvariston ja loput ritariston aloitteesta tehtyjä.

---

²⁷⁸ Frevert 1995, 10.

²⁷⁹ Billacois 1990, 22–24.

²⁸⁰ Zmora 1997, 14.

²⁸¹ Billacois 1990, 17; Vale 2000, 164.

Oikeudellisen kaksintaistelun harvinaisuutta on pyritty selittämään lainsäädännön muuttumisella. Nähdäkseni tällä on ollut merkittävästi vaikutusta erityisesti porvariston kannalta. Oikeudellista kaksintaistelua ei enää kommentoitu kaupunkien lainsäädännössä 1400-luvun lopulla ja tehdyt lakiuudistukset puhuivat uudenlaisten oikeusperiaatteiden omaksumisesta. Aateliston osalta oikeudellinen kaksintaistelu oli edelleen laillinen toimenpide, mutta se oli huomattavasti harvinaisempi kuin aateliston muut ritualisoidun väkivallan muodot. Aatelisto saattoi käydä kaksintaisteluja niin yksityisesti kuin turnajaisissa. Mikäli aateliston tarvitsi käydä taisteluita oikeusasioista, he saattoivat tehdä sen sukuvihana. Koska aatelistolle väkivallan muodot olivat huomattavasti monipuolisemmat kuin porvaristolle, heidän ei tarvinnut turvautua oikeudelliseen kaksintaisteluun vaan he saattoivat ratkaista kiistansa ritarillisin tavoin ilman ruhtinaiden väliintuloa.

5.1. Lakiuudistukset ja porvariston kaksintaisteluiden häviäminen

Kaupungeissa 1400-luvun lopulla ja 1500-luvun alussa kaksintaistelut vaikuttaisivat olleen taaksejäänyttä aikaa. Billacois toteaa, ettei 1500-luvun alussa voitu käydä kaksintaisteluja, koska lähteet eivät kerro meille niistä. Hän perustelee näkemystään sillä, että hänen lukemissaan aateliston elämänerroissa on lukuisia mainintoja kahakoista ja sodista aatelismiesten välillä, muttei kaksintaisteluja. Hänen käyttämiensä elämänerrojen väliin jää kuitenkin yli 50 vuoden aukko; Wilwolt von Schaumberg eli vuoteen 1510²⁸² asti ja Hans von Schweinichen kuvaus alkaa vasta vuodesta 1568²⁸³.

Tarkasteltaessa kaupunkikronikoita Billacoisin argumentti tuntuu kuitenkin pitävän. Johann Herolt ja Widman eivät kuvaa kronikoidensa 1500-luvun alun historiakuvauksissakaan ainuttakaan oikeudellista kaksintaistelua. Widmanin kronikassa on laaja annaliosuus Schwäbisch-Hallin ja lähialueiden tapahtumista vuosilta 1528–1558, jossa hän ei kuvaa ainuttakaan oikeudellista kaksintaistelua.²⁸⁴ Vastaavasti Herolt kuvaa niin talonpoikaissotaa, alueen yleisiä tapahtumia kuin Schwäbisch-Hallin tapahtumia aina 1540-luvulle, mutta hänkään ei kuvaile oikeudellisia kaksintaisteluja tällä ajanjaksolla.²⁸⁵ Würzburgin raatinkronikassa ei

---

²⁸² Rabeler 2006.

²⁸³ Billacois 1990.

²⁸⁴ Widmans *Chronica*, 238–378.

²⁸⁵ *Chronica*, 98–270.

ole myöskään mainintoja oikeudellisista kaksintaisteluista, vaikka se jatkuu kronikoista kaikkein pisimmälle aina vuoteen 1556.²⁸⁶

Nürnbergin kaupunginkronikoista nuorin, Heinrich Deichslerin kronikka, ei myöskään kommentoi oikeudellisia kaksintaisteluja. Heinrich Deichsler (1430–1506) syntyi ja asui koko elämänsä Nürnbergissä, ja saattoi toimia elämänsä loppupuolella kaupunginraadissa. Deichslerin kronikka kuvaa hänen kokemiaan tapahtumia. Teoksessa on kommentoitu jotain aikalaistapahtumia kuten kuninkaan sotaretkeä Unkariin vuonna 1506. Leijonaosa teoksesta käsittelee kuitenkin käsittelee kaupungin tapahtumia, niin merkittäviä kuin epämerkittäviäkin aina ruhtinaiden vierailuista kuolemantuomioihin ja tulipaloista kulkutauteihin. Teos on ennen kaikkea tapa- ja kulttuurihistoriallinen kuvaus Nürnbergin oloista 1400-luvun lopusta 1500-luvun alkuun. Kirjoittaja on ilmeisemmin itse todistanut suurimman osan tapahtumista tai on ainakin saanut ensikäden tietoa niistä.²⁸⁷

Oikeudellisen kaksintaistelun häviämistä on oikeushistoriallisessa tutkimuksessa pääosin selitetty tapaoikeuden murtumisena ja uuden lain ja järjestyksen tulona Pyhään saksalais-roomalaiseen keisarikuntaan vallan keskittymisen myötä. Alueella oikeuskäytänteiden muutos tapahtui pääosin paikallisella tasolla. Alun perin käytössä ollut akkusatorinen järjestelmä korvaantui hiljalleen kanonistien kehittämällä inkvisitorisella järjestelmällä. Akkusatorinen järjestelmä perustui siihen, että asianomistajan vastuulla oli osoittaa rikoksen tapahtuneen ja oikeusistuin vain totesi asian. Akkusatorisen prosessin huonot puolet tulivat jo esille 1200-luvun kirkonmiesten rikoksia tutkiessa. Jotta piispaa vastaan voitaisiin nostaa syyte, tarvittiin vähintään 72 myötävannojaa, joka oli useimmiten mahdotonta saavuttaa. Syytteitä jätettiin nostamatta, koska asianomistajalla ei ollut mitään mahdollisuutta voittaa oikeusjuttua tai hänellä ei ollut tarpeellista juridista tietoutta asian suhteen. Inkvisitorinen järjestelmä puolestaan takasi sen, että oikeusistuin otti vastuulleen oikeusasian selvittämisen ja aineellisen totuuden selvittämisen. Inkvisitorinen prosessi oli läsnä maallisessa oikeudessa jo 1200-luvulta lähtien keisari Fredrik II:en (1195–1250) aikana tehtyjen lakiuudistusten

---

²⁸⁶ *Die Ratschronik der Stadt Würzburg.*

²⁸⁷ Hegel 1874, 535–544; Heinrich Deichsler's Chronik. Kronikassa tosin kuvataan laajasti muita oikeudenkäyntimenettelyjä, ryöstöjä ja väkivaltarikoksia, muttei yhtään oikeudellista kaksintaistelua.

myötä. Fredrik II uudisti myös oikeudellista kaksintaistelua koskenutta lainsäädäntöä siten, että valakäytäntöä tuli suosia ennen oikeudellista kaksintaistelua.²⁸⁸

Legaalinen todistusteoria puolestaan syrjäytti jumalantuomiot. Aina 1200-luvulta eteenpäin tunnustuksen saaminen oli edellytys tuomiolle, sen sijaan asiatodisteiden näyttö oli 1400-luvulle asti toissijaista. Legaalinen todistusteoria oli myös kanonistien luomus. Sen mukaan rikosasioissa langetettava tuomio edellytti täyttä näyttöä, joka puolestaan edellytti todistushierarkian mukaan tunnustusta tai kahden esteettömän todistajan lausuntoa. Tunnustus oli legaalisisessa todistusteoriassa ehdottoman tärkeä, sillä se takasi tuomion. Aihetodisteilla oli kuitenkin oma merkityksensä. Koska tunnustusta ei saatu yleensä suoraan ja mikäli todistajia rikostapaukselle ei ollut, aihetodisteiden valossa oli mahdollista suorittaa oikeudellinen kidutus tunnustuksen saamiseksi. Kirkko hyväksyi oikeudellisen kidutuksen jo 1200-luvulla, koska kielletyille jumalantuomioille tarvittiin vaihtoehto. Saksankielisillä alueilla 1200–1500-lukujen aikana on havaittavissa jatkuvaa kasvua tunnustuksista, jotka on saavutettu oikeudellisen kidutuksen kautta. Oikeudellista kaksintaistelua ei enää tarvittu näyttökeinona, sillä näyttö voitiin selvittää epäselvissä tapauksissa oikeudellisen kidutuksen avulla.²⁸⁹

Kaupunkien lainsäädäntöön oikeudellinen kidutus tuli 1400-luvun lopulla tai viimeistään 1500-luvun alussa. Varhaisemmin oli ilmestynyt muun muassa *Nürnberger Halsgerichtordnung* vuonna 1485 ja *Elwanger Halsgerichtordnung* vuonna 1466, joissa oikeudellista kidutusta vielä ilmene sanana, mutta sitä selkeästi edellytetään epäselvältä oikeusprosessilta.²⁹⁰ Oikeudellinen kaksintaistelu hävisi vähin äänin ruhtinaskuntien lakisäädöksistä. Esimerkiksi vuoden 1507 Bambergin *Halsgerichtsordnungissa* ei oikeudellista kaksintaistelua erillisenä säädöksenä enää ollut.²⁹¹ Oikeusasioita saatettiin nyt ratkaista kidutuksen avulla. Varhaisemmin oli ilmestynyt Nürnbergin *Halsgerichtordnung* vuodelta 1485, jossa oikeudellista kidutusta ei vielä sanana ilmene, mutta sitä selvästi edellytetään epäselvissä oikeustapauksissa.²⁹² Muutos ei toki tapahtunut välittömästi, mutta lainsäädännön uudistaminen kertoo siitä, että uusia oikeuskäytäntöjä alettiin omaksua jo lain tasolla.

---

²⁸⁸ Pihlajamäki, Mäkinen & Varkemaa 2007, 234–238; Neumann 2010, 42–45.

²⁸⁹ Pihlajamäki 1997, 39–40; Pihlajamäki, Mäkinen & Varkemaa 2007, 248–250.

²⁹⁰ Pihlajamäki 1997, 41.

²⁹¹ *Bambergische peinliche Halsgerichtsordnung*.

²⁹² Pihlajamäki 1997, 41.

Porvariston ei tarvinnut käydä kaksintaisteluita. Keisarin tunnustaessa Nürnbergin erioikeudet vuonna 1219 todettiin, ettei kenenkään kaupunkilaisen tarvinnut käyttää oikeudellista kaksintaistelua näyttökeinona.²⁹³ Vuonna 1401 Heidelbergissä säädettiin vastaavanlaista. Kaupungin erioikeudet vahvistettiin ja samalla todettiin, ettei ketään heidelbergiläistä ei saanut haastaa kaksintaisteluun.²⁹⁴ 1290-luvulla kaupunkilaisten immuniteetti kaksintaisteluhaasteita vastaan vahvistettiin muun muassa Mainzissa, Frankfuhrtissa, Friedbergissä ja Rottweilissa.²⁹⁵ Porvaristolla oli siis todennäköisemmin oikeus kieltäytyä kaupungin erioikeuksien perusteella kaupungin ulkopuolelta tulleiden haasteista.

Mikäli porvaristolla oli oikeus kieltäytyä kaksintaisteluhaasteista, minkä takia enää 1400-luvulla oikeudellisia kaksintaisteluita yleisesti ottaen käytiin? Kiellot koskivat ainoastaan kaupungin ulkopuolelta tulleita haasteita, ei kaupungin sisäisiä asioita. Porvareiden oli 1400-luvulla edelleen mahdollista vedota joko maa-oikeuteen tai kaupunginoikeuteen kaksintaistelu-oikeuden saadakseen, kuten Hubnerin ja Steinerin ja miekkailuopettajien esimerkit osoittavat. Kaupunginkronikoissa tai *Miscellanaessa* olevissa maa-oikeuden päätöksissä ei ole kuitenkaan mainintoja porvariston käymistä kaksintaisteluista enää 1460-luvun jälkeen. On toki mahdollista, että porvaristo saattoi käydä kaksintaisteluita tämän jälkeenkin, mutta lähdeaineiston perusteella on mahdotonta sanoa käsiteltiinkö maa-oikeudessa enää porvariston käymiä oikeudellisia kaksintaisteluita. Lähteet eivät myös puhu siitä, kiellettiinkö oikeudellinen kaksintaistelu kokonaan.

Olen aikaisempien tutkijoiden kanssa samoilla linjoilla siitä, että uusien oikeuskäytänteiden omaksuminen vaikutti kaksintaisteluiden vähentymiseen ja lopulta katoamiseen. Tämä on erityisen selvästi nähtävillä porvariston osalta. Oikeudellinen kaksintaistelu ei hävinnyt jyrähdyksellä, vaan se oli osa pidempää kehityslinjaa. Oikeudellista kaksintaistelua ei ole kommentoitu kaupunkien oikeussäädöksissä 1400-luvun lopulla, sillä tavasta oli tullut niin harvinainen, ettei sitä ollut tarpeellista huomioida. Kaupunkien oikeuskäytänteitä päivitettiin 1400-luvun lopulla omaksuttiin jo aktiivisesti uudenlaisia oikeuskäytänteitä.

---

²⁹³ Regesta Imperii V, 1, 1 n.1069.

²⁹⁴ *Regesten der Pfalzgrafen am Rhein*, 87.

²⁹⁵ Regesta Imperii VI, 1 n.1428, Regesta Imperii VI, 2 n. 197, Regesta Imperii VI, 2 n. 290 ja Regesta Imperii VI, 2 n. 420.

5.2. Yksityiset kaksintaistelut

1400-luvun lopulta ja 1500-luvun alusta löytyy kaksi mainintaa kaksintaisteluista, jotka eivät olleet virallisia reittejä pitkin sovittuja. Yksityiset kaksintaistelut käytiin toisessa tapauksessa ruhtinaan valtaoikeuksien vahvistamiseksi, joka johti siihen, että hävinnyt osapuoli syytti vastustajaa kunniansa loukkaamisesta. Toinen tapaus puolestaan sai alkunsa majatalossa alkaneesta riidasta, joka päättyi kuolettavin seurauksin.

Jorg von Rosenbergin ja Asmus von Wertheimin välit eivät merkittävästi parantuneet oikeudellisen kaksintaistelun myötä vuonna 1502. Von Wertheimien sukuhistoriaa tutkinut Joseph Anschbach mainitsee tutkimuksessaan toisen Asmuksen ja Rosenbergin käymän kaksintaistelun. Vuoden lopulla 1502 Jorg von Rosenberg oli jälleen napit vastakkain von Wertheimin kanssa. Von Wertheimilla ja Würzburgin piispalla oli erimielisyyksiä maaomistuksista ja valtaoikeuksista Freudenbergin alueella, joka oli Würzburgin omistuksessa. Jorg von Rosenberg toimi Würzburgin piispan puolella asiassa, jonka vuoksi Asmus von Wertheim ja Jorg von Rosenberg olivat jälleen kiistoissa keskenään. Von Rosenberg meni puhumaan Asmus von Wertheimille ja miehet sopivat, että valtaoikeudet ratkaistaisiin kaksintaistelulla.²⁹⁶

Miehet kävivät heti kamppailuun. Wertheimin sisar soitti raatihuoneen kelloa, koska pelkäsi veljensä puolesta ja kutsui siten kylän asukkaat paikalle. Kaksintaistelu oli jo päättymässä von Wertheimin hyväksi, joka halusi vain nöyryyttää vastustajaansa, ei tappa. Hän nappasi Rosenbergiä rinnasta ja raahasi hänet läheisen joen varteen, upottaen hänet sinne kolmesti ja heittäen sitten maahan. Loukkaantunut ritari syytti von Wertheimia kunnianloukkauksesta ja vei asian Würzburgin piispalle. Piispa vaati von Wertheimia ilmestymään kunnianloukkaussyytteen oikeuskäsittelyyn. Von Wertheim otti kuitenkin yhteyttä keisari Maximilianiin 2.1.1503, jonka mukaan hänen ei tarvinnut seisoa kenenkään muun kuin keisarin edessä syytettynä mistään. Taistelu asiasta jatkui sukuvihana vielä vuosia.²⁹⁷

Jorg von Rosenberg toimi Würzburgin piispan puolestapuhujana ja sen sijaan, että aatelismiehet olisivat neuvotelleet aiheesta, he päättivät ratkaista asian siinä paikassa kaksintaistelulla. Kertomuksesta ei käy ilmi, että kaksintaistelua olisi millään tavalla sovittu etukäteen kenenkään ruhtinaan kanssa, vaan kaksintaistelijat

---

²⁹⁶ Aschbach 1843, 284–286.

²⁹⁷ *Ibid.*, 285–286.

tulivat itse tähän johtopäätökseen. Epäilemättä taustalla vaikutti myös Asmus von Wertheimin ja Jorg von Rosenbergin saman vuoden aikana sovittu oikeudellinen kaksintaistelu. Kaksintaisteluhaaste ei siis todennäköisimmin aiheutunut pelkästään ruhtinaan reviirin puolustamisesta, vaan miehillä oli jo aikaisempaa taustaa. Kun tähän vielä lisää sen, ettei Asmus von Wertheim ei ollut saapunut oikeudelliseen kaksintaisteluun paikalle, Jorg von Rosenberg päätti mahdollisesti korjata tämän epäkohdan tulella itse kreivin luokse.

Yksityiset kaksintaistelut eivät ratkaisseet kunnianloukkauksia tai korjanneet vastustajiansa kunniaa, vaan niitä käytettiin erinäisen vihollisuuksien selvittämiseen. Erikoisin esimerkki löytyy Nürnbergin vuosikirjoista, jossa kerrotaan yksityisestä kaksintaistelusta kahden aatelismiehen välillä.:

“27.7.1485: Tänä vuonna keskiviikkona Jacobin [päivän] jälkeen ... kaksi aatelismiestä, toisen nimi oli Rinhofer Sekendorffer ja toisen Smalnstain, olivat täällä Nürnbergissä Anthoni Muffelin majatalossa; he olivat luultavasti [uhka]pelanneet ja olivat eripuraisia ja toistensa vihollisia. Ja he kertoivat ja vannoiivat toisilleen, he halusivat selvittää riidan kentällä lyömällä tai pistämällä ... Ja aamun sillä hetkellä, jona Smalstein heräsi ja nousi sängystä, Sekendorff sanoi [hänelle]: Minä tulin vielä menestymään. Menin saarnaajan eteen luostariin ja olin neljässä messussa ja lähdin pyhän Johanneksen muiston siunaamana. Ja [he] ratsastivat ulos Frauentorille Hohenkreuziin ja Smalstein pisti Sekendorfferia alas nivusiin, josta hän lyyhistyi kasaan ja kuoli iskusta.”²⁹⁸

Sekendorfferin ja Smalstainin kaksintaistelu oli monella tavalla erikoinen. Sillä ei ollut ilmeisemmin oikeudellista hyväksyntää, sillä lähteessä ei ole mitään mainintaa kaksintaistelun valvojista. Kaksintaistelun syytkin ovat lähinnä sellaiset, että ritarit olivat ajautuneet erimielisyyksiin uhkapelistä keskenään majatalossa ja päättivät ratkaista sen kaksintaistelulla. Kaksintaistelun saattoi käydä ilman julkistakin hyväksyntää ja hetken mielihohteesta. Kaksintaistelussa ei myös korostu mitkään taloudelliset tai kunnialliset velvoitteet, jonka puolesta kaksintaistelu käytiin. Kaksintaisteluita ei siis pelkästään käyty 1400-luvulla institutionalisoidussa muodossaan, vaan väkivallan muodot olivat ritaristolle moninaiset.

---

²⁹⁸ Jahrbücher, 374–5. „Item desselben jars [1485] da am mitwochen nach Jacobi ... zwen edelmenner, einer genant Rinhofer Sekendorffer, der ander Smalnstain, hie zu Nurnberg zu herberg in des Anthoni Muffels haus; heten glaub gespilt und warn unains und veint an ainander. Und sie gehiessen und glübtten es ainander, sie wolten es im veld mitainander auß tragen mit sligen oder mit stichen und welcher sein ab gieng wer ain zag. Und des morgens da stund der Smalstain früe auf und vordert den auß dem pett und der Sekendorffer sprach: ich kum sein noch wol, und gieng vor zun predigern ins closter und was pei vier messen und ließ im segen sant Johanns minn. Und raiten hin auß fürs Frawentor zum hohen creutz und der Smalstain stach den Sekendorfer unter dem gemecht ein, das er herab viel und starb am sleken.“ Käännös on omani.

Vaikka kaksintaisteluita käytiin yksityisesti, niissä saattoi painaa muutkin syyt kuin pelkät yksityiset tekijät. Von Rosenbergin ja von Wertheimin tapauksessa saattoi olla kyse piispan valtaoikeuksista, niin todennäköisesti taustalla vaikutti edelleen edellisen kaksintaistelun seuraamusten selvittely. Kaksintaistelut saattoivat saada alkunsa ja loppunsa oikeussalin ulkopuolella. Oikeudelliset kaksintaistelut olivat vain yksi tapa aatelistolle ratkaista keskinäisiä kiistojaan ja niiden lisäksi aatelisto ratkaisi kiistakysymyksiä taistelemalla ilman oikeusistuimien tai ruhtinaiden hyväksyntää. Jorg von Rosenbergin ja Asmus von Wertheimin kaksintaistelu on myös osin osoitus oikeudellisen kaksintaistelun tehottomuudesta. Oikeudellinen kaksintaistelu ei ratkaissut lopullisesti kiistaa miesten välillä vaan synnytti uuden kaksintaisteluhaasteen.

5.3. Oikeudelliset kaksintaistelut ja sukuvihat

Oikeudelliset kaksintaistelut harvinaisia aateliston osalta, koska oli muitakin tapoja ratkaista oikeudellisia kysymyksiä. Sukuvihat olivat huomattavasti oikeudellisia kaksintaisteluita yleisempiä. Kun aatelisto kävi yhteensä seitsemän kaksintaistelua 1400-luvun aikana, sukuvihaja käytiin vähän alle 300.²⁹⁹ Sukuvihat olivat tapa saada oikeutta vastaavanlaisiin oikeus- ja kunniakysymyksiin kuin oikeudellisissa kaksintaisteluissa. Sukuvihaja toteutettiin pienimuotoisella sodankäynnillä, joka saattoi tulla huomattavan kalliiksi, sillä ne käytiin usein palkkasotilaiden avulla. Koska sukuvihat olivat kalliita, ne osoittivat, että sukuvihan aloittaja oli osaltaan arvossa pidettävä lainanantaja ja valmis puolustamaan aseellisesti oikeuksiaan. Juridisesti sukuvihan aloittamisen ainoa edellytys oli virallinen sodanjulistus vastapuolelle.³⁰⁰

Oikeudelliset kaksintaistelut ja sukuvihat olivat pohjimmiltaan hyvin samankaltaisia konfliktinratkaisumalleja. Oikeudellisia kaksintaisteluita ja sukuvihaja on välillä niin hankala erottaa toisistaan, että Jorg von Rosenbergin ja Asmus von Wertheimin välistä kunnianloukkaussyytöstä ja kaksintaisteluhaastetta on tarkasteltu aiemmin sukuvihana, eikä oikeudellisena kaksintaisteluna.³⁰¹ Zmora viittaa tutkimuksessaan Asmus von Wertheimin ja Jorg von Rosenbergin väliseen kiistaan vuonna 1501–1502 ainoastaan konfliktina, muttei puhu

---

²⁹⁹ Zmora 2011, 188.

³⁰⁰ Zmora 1997, 34–35, 57–71.

³⁰¹ Veessenmeyer 1860.

kaksintaisteluhaasteesta mitään.³⁰² Aateliset puhuivat oikeudellisista kaksintaisteluista ja sukuvihoista hyvin samankaltaisilla käsitteillä ja ratkaisivat hyvin samankaltaisia oikeuskysymyksiä niiden avulla.

Sukuvihojen merkitys korostuu tarkastellessa 1500-luvulla eläneiden aatelisten elämäkertoja. Ritari Götz von Berlichingen (1480–1562) otti osaa lukuisiin sotiin elämänsä aikana ja toimi talonpoikaissodassa talonpoikien kapteenina.³⁰³ Berlichingen kirjoitti kokemuksistaan elämäkerran *Mein fehd und Handlungen* ehtoovuosinaan, jossa hän kävi tarkoin läpi kokemiaan sotia. Elämäkerrassa kuvataan lukuisia sukuvihoja, muttei ainuttakaan kaksintaistelua.³⁰⁴ Berlichingenin kuvaamien sukuvihojen syinä olivat saamattomat velat, mutta eivät hänen omansa. Reinhart von Sachssenheim, Berlichingenin hyvällä ystävällä oli 100 guldenin saamiset Kölniltä, mutta he eivät suostuneet maksamaan hänelle, joten Berlichingen lupautui avustamaan häntä vangitsemalla kölniläisiä kauppiaita.³⁰⁵ Sama syy oli myös Meizin tapauksessa.³⁰⁶ Aateliset olivat riippuvaisia toisistaan myös sukuvihojen aikana ja tiivis yhteistyöverkosto oli välttämätön sukuvihojen onnistumisen kannalta.

Oikeudellisen kaksintaistelun ja sukuvihan keskeisin ero on siinä, että sukuvihaa ei voinut käytännössä hävitä, muuten kuin taloudellisesti, eikä se riskeerannut omaa tai vastapuolen henkeä. Sukuvihat eivät olleet rajoittuneet pelkästään omaan säätyyn, vaan sukuvihoja oli mahdollista julistaa muiden aatelisten lisäksi kaupungeille ja ruhtinaille. Pelkästään jo sukuvihaa yrittämällä oli mahdollista osoittaa muille, että olit luotettava ja kunnioitettava henkilö, jonka kanssa ei kannata ristiä miekkojaan. Kun vihollisuudet koskettivat aatelisherrojen itsensä sijaan vastustajan palkollisväkeä ja omaisuutta, sovittelu oli epäilemättä huomattavasti helpompaa kuin kaksintaistelun jälkeen.

Sukuvihoilla oli paljon yhteistä myös myöhempien kunniakaksintaistelujen kanssa. Frevertin mukaan kunniakaksintaisteluiden avustajat, sekundantit, eivät olleet kiistojen sovittelijoita, vaan he olivat päämiehensä asian puolustajia. Tapa oli enemmän yhteneväinen sukuvihojen kanssa, jossa kiistan osapuolet pyrkivät

---

³⁰² Zmora 2011, 59, 68.

³⁰³ NDB: Berlichingen, Gottfried (Götz).

³⁰⁴ *Mein Fehd und Handlungen*, Berlichingenin käymät sukuvihat: Waldstromer von Reichelsdorf 1505 81–82, Köln 1508–1510 83–84, Nürnberg 1512–1514 91–98, Mainz 1515–1516 106–114.

³⁰⁵ *Ibid.*, 83–84.

³⁰⁶ *Ibid.*, 106.

varmistamaan toisilleen liittolaisia vaatimustensa tukemiseen. Kunniakaksintaistelut eivät ohittaneet suosiossaan aatelisten tekemiä sukuvihoja ja kunnianloukkaukset usein ratkaistiin valtaapitävien julistuksella loukatun osapuolen kunnian palauttamiseksi. Jännittävää kyllä, vuosien 1580–1640 välillä dokumentoitujen kaksintaistelutapausten määrä lähti jyrkkään kasvuun, kun taas 1560-luvun lopulla sukuvihoja ei käyty enää kuin marginaalinen määrä ja niiden määrä oli laskenut tasaisesti koko 1500-luvun.³⁰⁷

Oikeudellinen kaksintaistelu ja sukuvihhat olivat ilmiönä hyvin samankaltaisia, mutta ritaristolle sukuvihhat olivat ensisijaisempi kiistan ratkaisukeino kuin oikeudellinen kaksintaistelu. Sukuvihoja käytiin suhteessa enemmän kuin oikeudellisia kaksintaisteluja ja niissä osapuolet eivät riskeeranneet henkeään. Sukuviha oli myös huomattavasti juridisesti yksinkertaisempi toimi. Sukuvihaa ei tarvinnut puida eri oikeusasteissa, vaan sukuvihan aloittamiseen riitti virallinen sodanjulistus. Sukuviha saattoi olla kuitenkin oikeudellista kaksintaistelua huomattavasti kalliimpi vaihtoehto, joten se edellytti huomattavasti enemmän varoja. Sukuvihhat olivat oikeudellisia kaksintaisteluja ja muita oikeuskäytänteitä kevyempi toimi, jolloin aatelisten ei tarvinnut käydä läpi pitkää ja usein haastavaa oikeusprosessia saadakseen haluamaansa.

5.4. Oikeudelliset kaksintaistelut ja turnajaiset

Oikeudellisilla kaksintaisteluilla ja turnajaisilla oli 1400-luvun lopulla paljon yhteisiä piirteitä. Turnajaisissa oli mahdollista ratkaista samankaltaisia oikeustapauksia kuin oikeudellisissa kaksintaisteluissa. Turnajaisten avulla aatelisten oli mahdollista saavuttaa kunniaa ja taloudellisia etuja. Keskeisenä erona oikeudellisen kaksintaistelun ja turnajaisten välillä oli kuitenkin sosiaalinen ulottuvuus. Kun oikeudellinen kaksintaistelu rajoittui ratkaisemaan kiistakysymyksen kahden aatelisten välillä, turnajaiset olivat selkeämmin keino ansaita kunniaa ja näkyvyyttä.

Kelletin mukaan saksankielisillä alueilla oikeudellinen kaksintaistelu muuttui keskiajanlopulla jaettavaksi kahteen ryhmään: rahvaan käymiin kaksintaisteluihin ja ritarilliseen kaksintaisteluun. Kellett rinnastaa aateliston turnajaiskaksintaistelun.³⁰⁸ Kelletin esittelemä ritarillinen kaksintaistelu on monessa määrin samankaltainen

³⁰⁷ Zmora 2011, 78; Frevert 1995, 12.

³⁰⁸ Kellett 2008, 17–18.

kuin turnajaisottelu ja on hyvin mahdollista, että aatelisto samaisti käytännön turnajaisotteluihin.

Neljän valtakunnan turnajaiset olivat frankenilaista alkuperää ja niitä ryhdyttiin käymään 1470–1480-luvuilta lähtien. Turnajaisia järjestettiin aikaisemmin Bambergissä, Würzburgissa, Nürnbergissä ja Schweinfurtissa ja ne olivat pääosin toteutettu yläaatelin ja kaupunkien luvalla. Ritaristo ryhtyi järjestämään turnajaisia itse vuodesta 1479 eteenpäin. Turnajaisten määrä lähti nopeaan kasvuun, kun Würzburgissa järjestetyt ensimmäiset turnajaiset olivat 28. turnajaiset koko Saksassa, mutta seuraavan kymmenen vuoden sisään järjestettiin kahdeksan turnajaista.³⁰⁹

Turnajaisista tuli vaihtoehto sukuvihoille, tai käytännön keino säädellä niitä. Niissä ratkaistiin aateliston välisiä kiistoja jo ennen kuin ne ehtivät muodostua sukuvihoiksi. Heidelbergissä vuonna 1481 Melchior Sūzel syytti Erasmus von Rosenbergiä ritariston edessä, johon Rosenberg vastasi samalla mitalla. Neljä vuotta myöhemmin Ansbachissa järjestetyissä turnajaisissa aatelisista koostuva tuomioistuin ratkaisi oikeusjutun ja julisti, että Rosenberg oli vastannut riittävästi kunniansa puolesta eikä Melchior Sūzelin kunnia ole myöskään vähentynyt ja tästä syystä molempien tulisi olla sovussa keskenään.³¹⁰

Neljän valtakunnan turnajaiset olivat ritariston omia oikeudenkäyntejä. Ludwig von Eyb kuvaa *Mein Buch*issa Bambergin turnajaissäännöstöä vuonna 1485 pitkästi. Turnajaissäännöstössä rangaistukseen riitti vilpillisyys, petollisuus sopimuksissa, varastaminen, vaimon tai neidon kunnianloukkaus sanoin tai teoin, ryöstely, murha, kirkkojen tuhoaminen tai muu epäkunnioittava toiminta.³¹¹ Vastaavasti mikäli epäili jotakuta näistä, syytökset tuli esittää paikalliselle tuomarille, joka päätti rangaistuksen antamisesta.³¹² Rangaistuksena sääntöjen vastaisesta toiminnasta ritari voitiin julistaa kilpailukieltoon ja hänet asetettiin turnajaisaluetta kiertävälle aidalle istumaan.³¹³

Turnajaisten säännöt olivat käytännössä hyvin samankaltaiset kuin oikeudelliseen kaksintaisteluun velvoittavat säädökset, sillä ne tulivat samanlaisesta moraalista ajattelusta. Tietyssä määrin turnajaisten järjestämisen tarve kumpusi aateliston tarpeesta moraaliseen parannukseen, ja joidenkin sosiaalisten tapojen ja

---

³⁰⁹ Pietersohn 2007, 203–204.

³¹⁰ Zmora 2011, 101.

³¹¹ Mein buch, 404.

³¹² *Ibid.*, 405–6.

³¹³ Mein buch, 404.

käyttäytymismallien uudistaminen oli 1500-luvun alkuvuosina keskeisessä asemassa.³¹⁴ Turnajaisäännöt mahdollistivat samankaltaisista rikoksista rankaisemisen kuin oikeudellisista kaksintaisteluista, mikä voi omalta osaltaan selittää oikeudellisen kaksintaistelun harvinaisuutta.

Turnajaisissa käytiin ritariston omia oikeudellisia kaksintaisteluja. Ludwig von Eyb vanhemman teoksessa on maininta vuodelta 1483, jolloin rajakreivi Albrecht järjesti Schwabachissa ritarioikeuden, jossa Mangel von Hasperg ja Veyten von Rechberg taistelivat oikeuden ja kunnian nimeen ruhtinaan edessä.³¹⁵ Ritarioikeus (*ritterrecht*) oli ritariston oikeusistuin, joka merkitsi myös tuomiota itsessään.³¹⁶ Ludwig von Eyb on kirjoittanut tapauksen myös *Denkwürdigkeiteniin*, johon on myös kirjoitettu osallistujien nimet. Ei ole kuitenkaan varmuutta, oliko kyseessä kaksintaistelu. Kahdessa käsikirjoituksessa on maininta, että molempien tukijoista otettiin vain yksi ritari taistelemaan asian vuoksi, kun taas kahdessa on maininta että molemmilla osapuolilla taisteli 13 ritaria.³¹⁷ Wilwolt von Schaumbergin *Geschichten und Taten*issa ritarioikeutta käytettiin puolestaan selvittämään, oliko turnajaisottelu käyty kaikkien sääntöjen mukaan, mutta asia ehdittiin sopia ennen oikeusistuntoa.³¹⁸

Wilwolt von Schaumbergin elämäkerrassa kerrotaan, että Mainzin turnajaisissa elokuun lopulla 1480 Martin Zollner syytti Wilwolt von Schaumbergin sukulaista äitinsä omaisuuden ryöstämisestä, jolloin von Schaumberg asettui puolustamaan sukulaismiestään.³¹⁹ Wilwolt vastasi syytteisiin, että ”aikoisi tunkea Zollnerin valheet hänen turpaansa”, johon Zollner vastasi, ettei ”halunnut myöskään säästellä” ja aikoi lyödä häntä.³²⁰ Kiista ratkaistiin turnajaisissa ottelulla, jonka aikana Zollner nostettiin istumaan aidalle ja hänelle annettiin turnajaiskielto.³²¹ Zollner ei kuitenkaan unohtanut nöyryytystään, vaan hän ryntäsi turnajaisien jälkeen vastustajansa perään, ”huutaen ja elämöiden, kutsuen von Schaumbergiä

---

³¹⁴ Zmora 2011, 150.

³¹⁵ Mein buch, 383.

³¹⁶ DRW: Ritterrecht.

³¹⁷ Mein buch, 95–96.

³¹⁸ *Geschichten und Taten*, 65.

³¹⁹ Rabeler 2006, 135–136.

³²⁰ *Geschichten und Taten*, 49. „Darauf sagt Wilwolt, er woll ime die lügen ins maul stoßen. Was sein antwort, er wolt in auch nit sparen und wider schlagen.“ Käännös on omani.

³²¹ *Ibid.*, 49.

häpeälliseksi.”³²² Lopulta Schaumberg tarttui omaan keihääseensä ja rynnisti tätä kohti, mutta kaksintaistelu keskeytyi von Schaumbergin seurueen väliintulolla. Vuotta myöhemmin Heidelbergin turnajaisissa Zollner uusi syytöksensä, sillä seurauksella, että hänen turnajaiskieltoaan jatkettiin.³²³

Wilwoltin von Schaumbergin ja Martin Zollnerin välinen kiista alkoi turnajaisissa paljastetusta omaisuusrikoksesta ja muuttui luonteeltaan kunniakysymykseksi, samaan tapaan kuin Georg Mendlerin ja Theinhardin välinen kaksintaisteluhaaste äidin kunnian loukkauksesta. Asia ratkaistiin turnajaisten sallimalla mallilla ja vaikutti selkeästi Zollnerin sosiaaliseen asemaan ja kunniaan.

Turnajaiset olivat paikka nuorelle ala-aateliselle tehdä itsensä tunnetuksi. Turnajaiset olivat kallista lystiä, joihin monella ritarilla ei ollut varaa. Hevosia ja turnajaishaarniskoja lainattiin ruhtinailta, jotta niihin olisi ollut mahdollista osallistua. Vaikka turnajaiset olivat kalliita, niihin osallistuminen oli välttämätöntä mikäli halusi tehdä itsensä tunnetuksi ja ansaita kunniaa.³²⁴ Turnajaisiin osallistuja pystyi luomaan tarpeellista sosiaalista verkostoa, joka oli 1400-luvun ritaristolle elinehto, sillä ellei aatelisella ollut virkaa ruhtinaan hovissa, hänen taloudellinen asemansa oli hyvin epävarmalla pohjalla.³²⁵

Turnajaisissa oli mahdollista ratkaista samankaltaisia oikeus- ja kunniakysymyksiä kuin oikeudellisissa kaksintaisteluissa. Turnajaisissa langetettiin tuomioita samaan tapaan kuin tuomioistuimissa, jotka saattoivat johtaa kilpailukieltoon. Turnajaisissa ratkaistiin asioita myös kaksintaisteluilla, joten käytännön erot oikeudellisiin kaksintaisteluihin olivat vähäiset. Onkin mahdollista, että aateliset suosivat turnajaisia oikeudellisten kaksintaisteluiden sijaan, koska käytännön tasolla näillä tavoilla ei ollut juurikaan eroja.

---

³²² *Ibid.*, 51. „... schrei und juchzet, bedeucht im vom Schaumburg, woe er das also lit, ein schmach sein ... “ Käännös on omani.

³²³ *Ibid.*, 51.

³²⁴ Rabeler 2006, 135.

³²⁵ *Ibid.*, 151.

5.5. Yhteenveto

Oikeudellinen kaksintaistelu oli Frankenissa harvinainen ja katoava ilmiö 1400–1500-lukujen aikana. Turnajaisen ja sukuvihojen suosio voi osiltaan selittää sitä, minkä takia oikeudelliset kaksintaistelut olivat niin harvinaisia. Oikeudellinen kaksintaistelu ei ainoastaan ollut jo oikeusopillisesti esihistoriallinen jäännös, vaan se jäi muiden vastaavanlaisten konfliktinratkaisumallien varjoon. Turnajaiset yleistyivät 1470-luvulta lähtien ja niissä ratkaistiin vastaavia ongelmia kuin oikeudellisissa kaksintaisteluissa. Turnajaiset ja sukuvihat olivat aatelistolle suositumpi tapa ratkaista vertaisten välisiä kiistoja. Turnajaiset olivat huomattavasti parempi vaihtoehto, sillä haluttomia ja mahdollisesti omaa etua tavoittelevia ruhtinaita ei tarvinnut ottaa mukaan ratkaisemaan ritareiden välisiä kiistoja. Aatelisto saattoi käydä kaksintaisteluita myös yksinään, ilman laillista valvontaa. Onkin uskottavaa, että useammasta samankaltaisesta ratkaisutavasta suositumpi on sellainen, joka tapahtui ritariston omassa piirissä.

Turnajaisäännösten kertovat meille yhtä aikaa, millaista toimintaa aatelisto piti toisaalta epäkunniallisena ja epäoikeudenmukaisena. Ne kertovat meille myös, etteivät erilaiset kaksintaistelun muodot olleet niin erilaisia keskenään. Tämä aiheutui yksinkertaisesti siitä, että eri kaksintaistelun käytännöt olivat osa yhteisön arvomaailmaa. Oli kyse turnajaisista, sukuvihosta tai oikeudellisista kaksintaisteluista, samat oikeuden ja kunnian määritelmät pätevät.

Porvariston osalta oikeudellinen kaksintaistelu ei hävinnyt jyrähdyksellä, vaan se oli osa pidempää kehityslinjaa. Oikeudellista kaksintaistelua ei ole kommentoitu oikeuslähteissä 1400-luvun lopulla, sillä tavasta oli tullut niin harvinainen, ettei sitä ollut tarpeellista enää kommentoida oikeuslähteissä. Kaupunkien oikeuskäytänteitä päivitettiin 1400-luvun lopulla ahkerasti vastaamaan uudenlaisia oikeuskäytänteitä. Jumalantuomiot ja valat olivat taaksejäänyttä aikaa.

Oikeudellinen kaksintaistelu oli 1400-luvun tasaisessa laskusuhdanteessa haasteiden osalta, mutta kuitenkin kerran kymmenessä vuodessa löytyi joku, joka halusi vedota tuolloin jo muinaiseen käytäntöön. Oikeudellinen kaksintaistelu ei ollut enää 1400-luvulla tavanomainen tapa käydä oikeutta, vaan monessa määrin vanhentunut ja poikkeuksellinen tapa.

6. Johtopäätökset

Analysoin tutkimuksessani kunnian ja oikeuden elementtejä oikeudellisissa kaksintaisteluissa 1400-luvulla. Oikeudellisella kaksintaistelulla oli edelleen paikkansa 1400-luvulla eläneiden ihmisten oikeusajattelussa, vaikka tavasta oli tullut yhä harvinaisempi vuosisadan saatossa. Billacoisin määritelmä oikeudellisen kaksintaistelun muutoksesta kunnia-asioiden ratkaisemiseen on osin virheellinen, sillä se perustuu ainoastaan yhteen oikeussäädökseen. Oikeudellisella kaksintaistelulla saatettiin ratkoa niin oikeuskysymyksiä kuin kunniakysymyksiä. Syyt saattoivat olla kunniallisia, mutta seuraukset olivat asia erikseen. Oikeusasioista käytyjen kaksintaisteluiden syyt olivat puolestaan välillä hankala mieltää oikeusasiaksi. Miekkailuopettajien tapauksessa kyse oli laillisesta oikeudesta opettaa miekkailua ja oikeudellinen kaksintaistelu tuli luontevasti näyttönä miekkailuopettajien miekkailutaidoista.

Kiernanin yleismaailmallinen keskiajan kunniakaksintaistelu ei ole täysin pätevä selitysmalli 1400-luvulla käydyille oikeudellisille kaksintaisteluille. Oikeudellisia kaksintaisteluja käytiin myös omaisuusrikoksista ja kunniakaksintaisteluiden lopputuloksissa rahalliset palkkiot saattoivat painaa enemmän kuin itse kunnianloukkauksen korjaaminen. Nähdäkseni omaisuusrikoksista käydyt oikeudelliset kaksintaistelut olivat todennäköisesti pakon sanelemia. Oikeudellinen kaksintaistelu oli asianomistajalle todennäköisesti ainoa tapa saada osoitettua rikoksen tapahtuneen, minkä takia hän tarttui tähän mahdollisuuteen. Omaisuusrikoksista käytävät kaksintaistelut eivät siis ainoastaan pohjautuneet aatelistolla aina välttämättä sukuvihoihin vaan kyseessä saattoi olla myös puhtaasti omaisuusrikokseen liittyvä oikeudellinen toimenpide.

Lähteissä kuvattujen kaksintaisteluiden vaikutukset osapuolille vaihtelivat suuresti. Kaksintaisteluissa hävinnyt osapuoli saattoi menettää kunniansa lisäksi vapautensa, pahimmillaan henkensä. Kunnian menettäminen rinnastettiin usein seurauksissa itsemääräämisoikeuden ja aatelistarvon menettämiseen. Näiden lisäksi voittaja saattoi vaatia hävinneeltä osapuolelta rahallista korvausta, mikä asettaa kaksintaistelun motiivit uuteen valoon. Kaksintaisteluiden vaikutuksen häviäjän kunniaan eivät olleet aina selvät. Jorg von Rosenbergin käymien kaksintaisteluiden valossa vastapuolen kunnia ei välttämättä vähentynyt. Simon von Stettinin ja Jorg von Rosenbergin käyty oikeudellinen kaksintaistelu oli korjattavissa rahalla, ystävän

kaltoinkohtelusta tai kunnian eheytymisestä ei kumpikaan osapuoli tai ruhtinas puhunut mitään. Kunnianloukkaus oli keskiajalla korvattavissa myös rahalla. Kunnia oli myös mahdollista palauttaa vetoamalla kuninkaan armollisuuteen, mikä pystyi palauttamaan oikeudet jälkikäteen. Seuraukset oikeudellisen kaksintaistelun taistelijoille eivät siis olleet lopullisia vaan annetuista tuomioista oli mahdollista neuvotella.

Kartoitin tutkimuksessani myös mahdollisia eroja säätyjen välillä. Kaksintaistelusäädöksien perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että kaksintaistelujärjestykset erosivat 1400-luvulla paitsi aikaisemmista säädöksistä myös alueellisesti toisistaan. Schwäbisch-Hallissa kaksintaistelu-oikeus oli varattu ainoastaan ritaristolle ja Talhoffer kertoi kaksintaistelu-oikeuden koskevan koko aatelistoa ritarista kuninkaaseen. Samanlaista säätyrajausta ei kuitenkaan ilmene Frankenin tai Nürnbergin kaksintaistelutuomioistuimen säädöksissä.

Nähdäkseni porvariston ja ritariston käymissä kaksintaisteluissa erot eivät tulleet vahvasti esiin. Miekkailuopettaja Talhofferin kuvaamat syyt oikeudellisille kaksintaisteluille eivät kuvanneet tasapuolisesti varsinaisten käytyjen kaksintaisteluiden syitä 1400-luvulla. Oikeudellisia kaksintaisteluja ei käyty 1400-luvulla Frankenissa petoksesta, henkirikoksista tai harhaoppisuudesta. 1400-luvun oikeudellisilla oli kuitenkin syiden puolesta enemmän yhteistä kunniakaksintaistelujen kuin aikaisempien oikeuskysymysten kanssa. Kunniakaksintaisteluja taisteltiin niin aviorikoksista, vihollisuuksista, virantäytöistä ja oikeusasioista syntyneiden kunniakysymysten vuoksi. Sitä vastoin 1400-luvulla oikeudellisia kaksintaisteluja taisteltiin omaisuus-kysymysten, sukuvihojen, virantäyttäjien ja kunnianloukkausten vuoksi. Tutkimani aineiston perusteella oikeudelliset kaksintaistelut eivät olleet 1400-luvulla jaottuneet vahvasti Frankenissa säätyjen perusteella aateliston ja porvariston tapauksiin, vaan molemmat olivat edustettuina kaikissa rikostyypeissä. Oikeudellisten kaksintaistelujen syyt olivat muuttuneet Kellettin ja Neumannin esittämistä oikeusasioista eikä eroja säätyjen välillä ollut juurikaan 1400-luvulla.

Billacois ja Kiernan pitivät oikeudellista kaksintaistelua ensisijaisesti aateliston ilmiönä, mutta Frankenissa ei ollut oikeudellinen kaksintaistelu ei ollut tapausten perusteella rajattu pelkästään aatelistolle. Niin aateliston kuin porvarien kävivät oikeudellisia kaksintaisteluja, vaikkakin porvaristo aatelistoa harvemmin. Kunniakysymykset olivat niin porvariston kuin aatelistonkin tapauksessa

punoutuneet tiiviisti muihin henkilöön kohdistuneisiin rikoksiin. Jorg von Rosenberg ei tuomitse vangitsemista vaan tapaa, millä se tehtiin. Koska hänen ystävänsä vangittiin tavalla, joka loukkasi ystävän kunniaa, Jorg von Rosenbergin oli toimittava säilyttääkseen liittolaisuutensa. Vastaavasti Mendler koki, että oikeudellinen kaksintaistelu oli ainoa keino puhdistaa hänen äitinsä kunnia. Kunnia ei ollut ainoastaan olemassa henkilön subjektiivisena kokemuksena omasta arvostaan, vaan se ulottui lähipiiriin niin aateliston kuin porvariston tapauksessa. Omaisuusrikos saattoi olla syynä väkivaltaiselle konfliktille, mutta kyse oli myös suvun maineen ja kunnian suojelusta. Meille ei ole jäänyt kuitenkaan ainoatakaan kuvausta siitä, miten kaksintaistelut vaikuttivat porvareiden kunniaan kaksintaistelun jälkeen.

Tämän lisäksi tutkin, miten ruhtinaat tai viranomaiset pyrkivät kontrolloimaan oikeudellisia kaksintaisteluita. Neumannin tulkinan perusteella oikeudelliseen kaksintaisteluun oli mahdollista päätyä ainoastaan siinä tilanteessa, jos molemmat osapuolet osoittivat halukkuutta taistella kaikista taloudellisista pakotteista huolimatta. Aina kuitenkin kaksintaistelijoiden tahdollakaan ei ollut väliä, kuten Jorg von Rosenbergin ja Asmus von Wertheimin kaksintaistelu osoittaa. Ruhtinas määräsi Asmus von Wertheimin osallistumaan kaksintaisteluun vastoin tahtoaan. Ruhtinas käytti oikeudellista kaksintaistelua oman valtansa lujittamiseen. Rajakreivi pyrki näyttämään kreiville paikkansa. Kreivi oli lähetellyt myös ruhtinaalle kirjeitä, joilla hän kyseenalaisti ruhtinaan päätöksen oikeudellisuuden. Vähemmästäkin ruhtinaalla oli syytä oikaista kreiviä uhmakkaasta käytöksestään ja määräämällä kaksintaistelun hän lujitti myös omaa asemaansa. Malcolm Vale on havainnut vastaavanlaisen menettelytavan 1300-luvulla käydyissä oikeudellisissa kaksintaisteluissa Ranskan itäisissä osissa, jolloin ruhtinaat ovat pyrkineet käyttämään kaksintaisteluita oman valta-asemansa osoittamiseen.

Ei ole myöskään mitään mainintaa siitä, että Simon von Stettin olisi kaksintaistelun hävittyään menettänyt läänityksensä, arvonimensä tai joutuneensa kirotuksi ikuiseen alakuloon. Säädöksiä ei suoraan sovellettu käytäntöön ja ruhtinailla oli varmasti omat syynsä siihen, minkä takia oikeudellisista kaksintaisteluissa langetettu sen vakavampia tuomioita. Kunniaton ja maaton ritari oli ruhtinaalle hyödytön, minkä takia päätettiin olla mieluummin rankaisematta kiistan osapuolia. Miekkailunopettajien tapaus osoittaa osiltaan, että porvariston käymiin kaksintaisteluihin liittyi sama vastustajan hengen säilyttämisen periaate kuin aatelistolla.

Aikaisemmassa tutkimuksessa ei ole juuri huomioitu kehävahlien poikkeuksellisen merkittävää roolia kaksintaisteluiden lopputulosten selvittelyssä. Jorg von Rosenbergin ja Simon von Stettinin välisessä oikeudellisessa kaksintaistelussa ainoastaan kehävahdit totesivat von Rosenbergin kunnian tulleen tyydytetyksi. Kehävahdit eivät ainoastaan vahvistaneet taistelijoiden kunniaa, he myös saattoivat tehdä omia päätöksiä. Vaikka oikeusteksteissä kehävahdeista todettiin, että he saattoivat keskeyttää kaksintaistelun vain tuomarin luvalla, miekkailumestareiden käymissä kaksintaisteluissa kehävahdit olivat kaksintaisteluista päättävässä roolissa. He tekivät myös päätöksen siitä, että kumpi mittelössä oli toiminut väärin ja kumpi oikein. He saattoivat keskeyttää myös kaksintaistelun ja todeta molempien osapuolten osoittaneen taitonsa. Kehävahdeilla oli merkittävä asema kaksintaistelun lopputulosten kannalta.

Kaksintaisteluiden kuolettavuutta kontrolloitiin valtaapitävien toimesta, joka näyttäytyy osaltaan aateliston käymien kaksintaisteluiden seuraamuksissa. Ruhtinaat pyrkivät pitämään taistelijat hengissä, sillä kuollut aatelinen oli hyödytön ja olisi synnyttänyt mahdollisesti vastatoimia kuolleen aateliston suvulta. Miekkailunopettajien tapaus osoittaa osiltaan, että porvariston käymiin kaksintaisteluihin liittyi sama vastustajan hengen säilyttämisen periaate kuin aatelistolla.

Tutkin myös miksi traditio oli niin harvinainen ja muuttuivatko oikeudelliset kaksintaistelut olennaisesti 1400-luvun kuluessa ja 1500-luvun alussa. Säädösten perusteella suurin muutos mitä oikeudellisissa kaksintaisteluissa on tapahtunut 1400-luvulle tultaessa *Sachsenspiegel*iin verrattuna on vastaajan ja asianomistajan tasa-arvoistuminen oikeudellisessa kaksintaistelun seuraamuksissa. Aikaisemmin asianomistajan hävitessä todettiin vain, että vastaajaa kohtaan nostetut syytteet raukesivat. Schwäbisch-Hallin oikeusjärjestyksessä katsottiin, että molemmat laittoivat oikeudellisissa kaksintaistelussa paitsi henkensä myös kunniansa peliin. Mikäli toinen osapuolista jäi henkiin, sillä oli säädösten perusteella välittömiä sosiaalisia seurauksia.

Olen aikaisempien tutkijoiden kanssa samoilla linjoilla siitä, että uusien oikeuskäytänteiden tulo selitti oikeudellisten kaksintaisteluiden harvinaisuutta ja katoamista. Tämä on erityisen selkeästi nähtävillä porvariston osalta. Oikeudellista kaksintaistelua ei ole kommentoitu kaupunkien oikeuslähteissä 1400-luvun lopulla, sillä tavasta oli tullut niin harvinainen, ettei sitä ollut tarpeellista enää kommentoida

oikeuslähteissä. Kaupunkien oikeuskäytänteitä päivitettiin 1400-luvun lopulla ahkerasti vastaamaan uudenlaisia oikeuskäytänteitä. Jumalantuomiot ja valat olivat niiden perusteella taaksejäänyttä aikaa.

Nähdäkseni aateliston osalta oikeudellisen kaksintaistelun harvinaisuutta selittää parhaiten se, että kaksintaistelu jäi muiden vastaavanlaisten konfliktinratkaisumallien varjoon. Turnajaiset yleistyivät 1470-luvulta lähtien, ja niissä ratkaistiin vastaavia ongelmia kuin oikeudellisissa kaksintaisteluissa. Turnajaiset ja sukuvihat olivat aatelistolle suositumpi tapa ratkaista vertaisten välisiä kiistoja. Turnajaiset olivat huomattavasti parempi vaihtoehto, sillä haluttomia ja mahdollisesti omapäisiä ruhtinaita ei tarvinnut ottaa mukaan ratkaisemaan ritareiden välisiä kiistoja. Aatelisto saattoi käydä kaksintaisteluita myös yksinään, ilman laillista valvontaa. Onkin uskottavaa, että useammasta samankaltaisesta ratkaisutavasta suositumpi on sellainen, joka tapahtui ritariston omassa piirissä.

Olen tutkimuksen toisessa luvussa käsitellyt joitain ongelmia, jotka ovat liittyneet aikaisemman tutkimuksen kaksintaistelusäädösten ajoitukseen. Frankenin kaksintaistelusäädös on todennäköisemmin varhaisempaa perua kuin on aikaisemmin uskottu, jolloin nuorimmat kaksintaistelusäädökset ovat tukevasti 1400-luvun puolella. Näistä merkittävin ajoituksellinen virhe liittyy *Cosmographian* käyttämiseen siten, että kaksintaisteluita kuvataan lähes antiikkisena ilmiönä, vaikka *Cosmographiassa* kuvatut kaksintaistelut on ajoitettu toisessa lähteessä vuosien 1405–1470 välille.

Aihe paljastui ahkeran lukukokemuksen päätteeksi äärimmäisen hedelmälliseksi jatkotutkimuksen kohteeksi, mutta se edellyttäisi matkaamista lähteiden ääreen. Suurin osa materiaaleista oli saatavilla suoraan kotikoneen ja kirjaston kautta, mutta Baijerin Brandenburg-Ansbachin ruhtinaskunnan arkistosta löytyisi varmasti lisää materiaalia. Oikeudellisen kaksintaistelun tutkimusta olisi mahdollista laajentaa vielä tiiviimmin 1500-luvulle tarkastelemalla esimerkiksi tarkemmin sukuvihojen ja oikeudellisten kaksintaisteluiden välistä suhdetta. Mahdollinen jatkotutkimuksen kohde olisi myös kaksintaistelijoiden sosiaalisen ja taloudellisen aseman tarkastelu.

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

Painamattomat alkuperäislähteet:

Kööpenhamina, Det Konlige Bibliotek
Thott 290 2°

Painetut alkuperäislähteet:

- Chronica Herolt, Johan. „Chronica zeit- unnd jarbuch von der statt Hall ursprung unnd was sich darinnen verlofften unnd wasz für schlösser umb Hall gestanden durch M.Johann Herolt zusammen tragen“. Toimittanut Kolb, Christian. *Württembergische Geschichtsquellen 1. Geschichtsquellen der Stadt Hall 1*. W.Kohlhammer: Stuttgart 1894. 37–270.
- Chronik bis 1434 „Chronik aus Kaiser Sigmund’s Zeit bis 1434“. Toimittanut Kern, Theodor. *Die Chroniken der fränkischen Städte 1. Nürnberg 1*. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig 1862. 344–414.
- Chronik des Burkard Zink Zink, Burkard. „Chronik des Burkard Zink 1368–1468“. Toimittanut Frensdorff, Ferdinand. *Die Chroniken der schwäbischen Städte 5. Augsburg 2*. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig 1866. 1–330.
- Chronik des Erhard Wahraus Wahraus, Erhard. „Chronik des Erhard Wahraus 1126–1445 mit Nachträgen zum J. 1462“. Toimittanut Frensdorff, Ferdinand. *Die Chroniken der schwäbischen Städte 4. Augsburg 1*. Toimittaneet Frensdorff, Ferdinand & Lexer, Matthias. S.Hirzel: Leipzig 1865. 217–241.
- Chronik des Hector Müllich Müllich, Hector. „Chronik des Hector Müllich 1348–1487“. Toimittanut Lexer, Matthias. *Die Chroniken der schwäbischen Städte 22. Augsburg 3*. Toimittanut Roth, Friedrich. S.Hirzel: Leipzig 1892. 1–273.
- Chronik v.d. Gründung der Stadt Augsburg bis J.1469 „Chronik von der Gründung der Stadt Augsburg bis Jahre 1469“. Toimittanut Frensdorff, Ferdinand. *Die Chroniken der schwäbischen Städte 4. Augsburg 1*. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig 1865. 279–332.

- Denkwürdigkeiten von Eyb vanhempi, Ludwig. „Denkwürdigkeiten“. Toimittanut Thumser, Matthias. *Ludwig von Eyb der Ältere (1417–1502): Schriften, Denkwürdigkeiten, Gültbuch, Briefe an Kurfürst Albrecht Achilles 1473/74, Mein Buch*. Kommissionsverlag Degener: Neustadt/Aisch 2002. 59–116.
- Die Ratschronik der Stadt Würzburg von Bacharach, Siegfried. „Die Ratschronik der Stadt Würzburg“. Toimittanut Engel, Wilhelm. *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Bistums und Hochstifts Würzburg*. Toimittanut Kramer, Theodor. Kommissionsverlag Ferdinand Schöningh: Würzburg 1950.
- Heinrich Deichsler's Chronik Deichsler, Heinrich. „Heinrich Deichsler's Chronik 1488–1506“. Toimittanut Hegel, Karl. *Chroniken der fränkischen Städte 11. Nürnberg 5*. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig 1874. 545–706.
- Herttua Wilhelmin kirje vaaliruhtinas Albrechtille 14.1.1478 Herttua Wilhelmin kirje vaaliruhtinas Albrechtille 14.1.1478. Kirje lähdekokoelmassa *Herzog Albrecht der Beherzte Stammvater des Königlichen hauses Sachsen. Eine Darstellung aus der sächsischen Regenten-, Staats- und Kultur - Geschichte des XV. Jahrhunderts, größtenteils aus archivalischen Quellen*. Toimittanut Langenn, L.M. J.C. Hinrichs'schen Buchhandlung: Leipzig 1838. 538–541.
- Jahrbücher „Jahrbücher des 15. Jahrhunderts“. Toimittanut von Kern, Theodor. *Die Chroniken der fränkischen Städte 10. Nürnberg 4*. Toimittanut Lexer, Matthias. S.Hirzel: Leipzig 1872. 118–383.
- Mein buch von Eyb vanhempi, Ludwig. „Mein buch“. Toimittanut Thumser, Matthias. *Ludwig von Eyb der Ältere (1417–1502): Schriften, Denkwürdigkeiten, Gültbuch, Briefe an Kurfürst Albrecht Achilles 1473/74, Mein Buch*. Kommissionsverlag Degener: Neustadt/Aisch 2002. 245–480.

- Mein Fehd und Handlungen*
 von Berlichingen, Götz. *Mein Fehd und Handlungen*.
 Toimittanut Ulmschneider, Helgard. Thorbecke:
 Sigmaringen 1981.
- Memorial
 Tucher, Endres. „Memorial, 1421 bis 1440“. Toimittanut
 von Kern, Theodor. *Die Chroniken der fränkischen Städte*
 2. Nürnberg 2. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig
 1864. 9–32.
- Miscellanae I*
 Jungen, Karl Ferdinand. *Hoch Fürstl. Brandenburg-
 Onolbachischen hoff- und Regierungs auch Consistorial-
 Raths, und geheimen Archivarii Miscellaneorum I*. Karl
 Heinrich von Hornstein: Frankfurt und Leipzig 1739.
- Ordnung des Kampffrechts am Landgericht zu Francken
 Von Haiminsfeld, Melchior. „Ordnung des Kampffrechts
 am Landgericht zu Francken“. *Reichssatzungen und
 Handlungen*. Johann David Zunner & Johan Adam
 nuorempi: Frankfurt am Main 1712. 236–239.
- Regesten der Pfalzgrafen am Rhein*
 Oberndorff, Graf L. *Regesten der Pfalzgrafen am Rhein*
 1214–1508. 2. Osa. Toimittanut von Oberndorff,
 Lambert. Wagner-schen: Innsbruck 1912.
- Regesta Imperii VIII*
Regesta Imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter
Kaiser Karl IV. 1346-1378. Toimittanut. Böhmer, Johann
 Friedrich. Wagner’schen Universitäts-Buchhandlung:
 Innsbruck 1877.
- Regesta imperii XI A*
Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds
(1410–1437). 1. Osa. Toimittanut Altmann, Wilhelm.
 Wagner’schen Universitäts-buchhandlung: Innsbruck
 1896–1897.
- Regesta imperii XI B*
Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds
(1410–1437). 2. Osa. Toimittanut Altmann, Wilhelm.
 Wagner’schen Universitäts-buchhandlung: Innsbruck
 1896–1897.
- Sachsenspiegel*
 Repgowilainen, Eike. “Text of the Wolfenbüttel
 manuscript”. *The Saxon Mirror – Sachsenspiegel of*
Fourteenth Century. Toimittanut Dobozy, Maria.
 University of Pennsylvania Press 1999. 43–180.
- Widmans Chronica
 Widman, Georg. „Widmans Chronica“. Toimittanut
 Kolb, Christian. *Württembergische Geschichtsquellen 6.*
Geschichtsquellen der Stadt Hall. 2. Osa.
 W.Kohlhammer: Stuttgart 1904. 1–378.

Sähköisenä saatavat alkuperäislähteet:

- Bambergische peinliche Halshgerichtsordnung*
University of Mannheim. *Schwarzenberg, Johann von. Bambergische peinliche Halsgerichtsordnung*. Lähde saatavilla sivustolta *.jpeg muodossa. [Viitattu 14.4.2014] <<http://www.uni-mannheim.de/mateo/desbillons/bambi.html>>. Sivusto päivitetty 26.6.1999.
- Cosmographia*
Münster, Sebastian. *Cosmographie oder beschreibung aller länder, herrschafften, fürnemsten stetten, geschichten, gebreüchen, hantierung etc.* Basel 1550. Kölnin yliopisto. Teos saatavilla sivustolta *.pdf muodossa. [Viitattu 14.4.2014]. <http://www.digitalis.uni-koeln.de/Muenster/muenster_index.html>. Sivusto päivitetty 11.4.2013.
- Geschichten und Taten*
von Eyb nuorempi, Ludwig. *Die Geschichten und Taten Wilwolts von Schaumburg*. Toimittanut Keller, Adalbert. Stuttgart 1859. Teos on saatavilla useissa lähdemuodoissa sivustolta. [Viitattu 14.4.2013] <<http://archive.org/details/diegeschichtenu00kellgoog>>.
- Regesta Imperii V, 1, 1 n.1069*
Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz. *Regesta Imperii VII. H.8*. Teksti saatavilla sivustolta *.html muodossa. [Viitattu 14.4.2014] <http://sta-imperii.de/regesten/5-1-1-staufer/nr/1219-11-08_1_0_5_1_1_1724_1069.html>.
- Regesta Imperii VI, 1, n.1428*
Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz. *Regesta Imperii VI, 1, n.1428*. Teksti saatavilla sivustolta *.html muodossa. [Viitattu 14.4.2014] <http://www.regesta-imperii.de/id/1281-00-00_1_0_6_1_0_1597_1428>.
- Regesta Imperii VI, 2, n. 197*
Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz. *Regesta Imperii VI, 2, n. 197*. Teksti saatavilla sivustolta *.html muodossa. [Viitattu 14.4.2014] <http://www.regesta-imperii.de/id/1293-02-21_1_0_6_2_0_200_197>.

Regesta Imperii VI, 2, n.290

Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz.
Regesta Imperii VI, 2, n.290. Teksti saatavilla sivustolta
*.html muodossa. [Viitattu 14.4.2014]
<http://www.regesta-imperii.de/id/1293-08-04_4_0_6_2_0_294_290>.

Regesta Imperii VI, 2, n.420

Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz.
Regesta Imperii VII. H.8. Teksti saatavilla sivustolta
*.html muodossa. [Viitattu 14.4.2014]
<http://www.regesta-imperii.de/id/1294-08-01_2_0_6_2_0_428_420>.

Regesta Imperii VII n.346 Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz.

Regesta Imperii VII. H.8. Teksti saatavilla sivustolta
*.html muodossa. [Viitattu 14.4.2014]
<http://www.regesta-imperii.de/regesten/7-8-0-ludwig/nr/1336-04-24_1_0_7_8_0_346_F346.html>.

Schiedsspruch Kurfürst Philipp des Aufrichtigen von der Pfalz

Schiedsspruch Kurfürst Philipp des Aufrichtigen von der Pfalz in der Irrung zwischen Erasmus Graf von Wertheim und Ritter Georg von Rosenberg. Ded. 350 c. Digitoinut Deutsche Forschungsgemeinschaft. Teksti saatavilla sivustolta kirjaston omassa digitalisoitujen lähteiden kokoelmasta kuvatedostoina. [Viitattu 30.3.2014]
<http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00002880/image_1>.

Kirjallisuus

Hakuteokset:

ADB: Eyb, Ludwig der ältere von

Vogel, W. „Eyb, Ludwig der ältere von“. *Allgemeine Deutsche Biografie* 6. Toimittanut Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Von Duncker & Humblot: Leipzig 1877. 449–451.

ADB: Jung, Karl Ferdinand von

Hänle, Siegfried. „Jung, Karl Ferdinand“. *Allgemeine Deutsche Biografie* 14. Toimittanut Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Von Duncker & Humblot: Leipzig 1881. 696–697.

ADB: Wahraus, Erhard

Roth, Friedrich. „Wahraus, Erhard“. *Allgemeine Deutsche Biografie* 40. Toimittanut Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Von Duncker & Humblot: Leipzig 1896. 596.

NDB: Berlichingen, Gottfried (Götz)

Günther, Franz. „Berlichingen, Gottfried (Götz)“. *Neue Deutsche Biografie* 2. Toimittanut Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Duncker & Humblot: Berlin 1955. 98.

NDB: von Haiminsfeld, Melchior

Vasella, Oskar. „Goldast, gen. V. Haiminsfeld Melchior“. *Neue Deutsche Biographie* 6. Toimittanut Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Duncker & Humblot: Berlin 1964. 601–2.

NDB: Seckendorff, von Freiherren

Rechter, Gerhard. „Seckendorff, von Freiherren“. *Neue Deutsche Biographie* 24. Toimittanut Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Duncker & Humblot: Berlin 2010. 115–116.

Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon 5

Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon 5. Toimittanut Kneschke, Ernst Heinrich. Friedrich Voigt: Leipzig 1864.

Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon 6

Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon 6.
Toimittanut Kneschke, Ernst Heinrich. Friedrich Voigt:
Leipzig 1865.

Tutkimuskirjallisuus:

- Althoff 1999 Althoff, Gerd. "Friendship and political order".
Friendship in Medieval Europe. Toimittanut Haseldine,
Julian. Sutton Publishing Limited: Gloucestershire 1999.
- Anglo 2000 Anglo, Sydney. *The Martial Arts of the Renaissance
Europe*. Yale University Press: New Haven & London
2000.
- Aschbach 1843 Aschbach, Joseph. *Geschichte der Grafen von Wertheim
von den ältesten Zeiten bis zu ihrem Erlöschen im
Mannsstamme im Jahre 1556*. Andraeischen
Buchhandlung: Frankfurt am Main 1843.
- Ausseur 1863 Ausseur, J.J.. *Historischen Vereines von Unterfranken
und Aschaffenburg 16*. Friedrich Ernst Thetn: Würzburg
1863.
- von Below 1896A von Below, Georg. *Das duell und der germanische
Ehrbegriff*. Max Brunneman: Stassel 1896.
- von Below 1896B von Below, Georg. *Das duell in Deutschland. Geschichte
und Gegenwart*. Max Brunneman: Stassel 1896.
- Billacois 1986 Billacois, François. *Le Duel. Dans la société française
des XVIe–XVIIe siècles*. De l'Ecole des hautes études em
sciences sociales: Paris 1986.
- Billacois 1990 Billacois, François. *Duel: Its Rise and Fall in Early
Modern France*. Kääntänyt Selous, Trista. Yale
University Press: New Haven ja Lontoo 1990.
- Bryson 1935 (2007) Bryson, Frederick R. *The point of honour in sixteenth-
century Italy: An aspect of the life of the gentleman*.
Publication of the Institute of French Studies. Litteroinut
Zimmermann, Lenny. Alkuperäinen 1935.
Uudelleenpainos Columbia University: New York 2007.
- Burghartz 1990 Burghartz, Susanna. *Leib, Ehre und Gut. Delinquenz in
Zürich Ende des 14. Jahrhunderts*. Chronos: Zürich 1990.
- Cymorek 1998 Cymorek, Hans. *Georg von Below und die deutsche
Geschichtswissenschaft um 1900*. Franz Steiner: Stuttgart
1998.

- Dobozy 1999 Dobozy, Maria. "Introduction". *The Saxon Mirror – Sachsenspiegel of Fourteenth Century*. University of Pennsylvania Press 1999.
- van Dülmen 1990 van Dülmen, Richard. *Theatre of Horror. Crime and Punishment in Early Modern Germany*. Blackwell: Cornwall 1990.
- Engel 1950 Engel, Wilhelm. „Einleitung: Die Ratschronik der Stadt Würzburg“. *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Bistums und Hochstifts Würzburg*. Toimittanut Kramer, Theodor. Kommissionsverlag Ferdinand Schöningh: Würzburg 1950. 7–15.
- Fehr 1908 Fehr, Hans: *Der Zweikampf*. Karl Curtius: Berliini 1908.
- Frensdorff 1865A Frensdorff, Friedrich: „Einleitung: Chronik des Erhard Wahraus 1126-1445 mit Nachträgen zum J. 1462.“ *Die Chroniken der Schwäbischen Städte 4. Augsburg 1*. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig 1865. 201–216.
- Frensdorff 1865B Frensdorff, F. „Einleitung: Chronik von der Gründung der Stadt Augsburg bis 1469“. *Die Chroniken der Schwäbischen Städte 4. Augsburg 1*. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig 1865. 267–278.
- Frensdorff 1866 Frensdorff, Ferdinand. „Einleitung: Chronik des Burkard Zink 1368–1468“. *Die Chroniken der schwäbischen Städte 5. Augsburg 2*. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig 1866. XI–XLV.
- Frevert 1991 Frevert, Ute. *Ehrenmänner – Das Duell in der Bürgerlichen gesellschaft*. C.H. Beck: München 1991.
- Frevert 1995 Frevert, Ute. *Men of Honour: Social and Cultural history of the Duel*. Cambridge: Cambridge 1995.
- Frevert 1998 Frevert, Ute. "Taming of the Noble Ruffian: Male Violence and Dueling in Early Modern and Modern Germany". *Men and Violence: Gender, Honor, and Rituals in Modern Europe and America*. Toimittanut Spierenburg, Pieter. Ohio State University Press 1998.
- Gassert 1812 Gassert W.G. *Franconia. Beiträge zur Geschichte, Topographie und Litteratur von Franken*. 1. Osa. Sasser'schen: Ansbach 1813.

- Hegel 1874 Hegel, Karl. „Einleitung: Heinrich Deichsler’s Chronik 1488–1506“. *Chroniken der fränkischen Städte 11. Nürnberg 5*. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig 1874. 535–544.
- Hegel 1864 Hegel, R. „Nachträge – Die Münze“. *Die Chroniken der fränkischen Städte 2. Nürnberg 2*. S.Hirzel: Leipzig 1864. 531–534.
- Holland 2003 Holland, Barbara. *Gentlemen's blood: a history of dueling from swords at dawn to pistols at dusk*. Bloomsbury: New York 2003.
- Holzborn 2003 Holzborn, Timo. *Die Geschichte des Gesetzespublikation – insbesondere von den Anfängen des Buchdrucks um 1450 bis zur Einführung von Gesetzesblättern im 19. Jahrhundert*. Tenea: Berliini 2003.
- Kellett 2008 Kellett, Rachel. *Single Combat and Warfare in German Literature of High Middle Ages*. Maney Publishing: London 2008.
- von Kern 1862 von Kern, Theodor. „Einleitung: Chronik aus Kaiser Sigmund’s Zeit bis 1434“. *Die Chroniken der fränkischen Städte 1. Nürnberg 1*. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig 1862. 315–343.
- von Kern 1864 von Kern, Theodor. „Einleitung: Memorial, 1421 bis 1440“. *Die Chroniken der fränkischen Städte 2. Nürnberg 2*. Toimittanut Hegel, Karl. S.Hirzel: Leipzig 1864. 1–8.
- Kiernan 1988 Kiernan, Victor G. *The Duel in European History: honour and the reign of aristocracy*. Oxford University Press: Oxford 1988.
- Kolb 1894A Kolb, Christian. „Einleitung: Chronica zeit- unnd jarbuch von der statt Hall ursprung unnd was sich darinnen verlossen unnd wasz für schlösser umb Hall gestanden durch M.Johann Herolt zusammen tragen“. *Württembergische Geschichtsquellen 1. Geschichtsquellen der Stadt Hall 1*. W.Kohlhammer: Stuttgart 1894. 1–37.
- Kolb 1894B Kolb, Christian. „Chronica zeit- unnd jarbuch von der statt Hall ursprung unnd was sich darinnen verlossen unnd wasz für schlösser umb Hall gestanden durch M.Johann Herolt zusammen tragen“. *Württembergische Geschichtsquellen 1. Geschichtsquellen der Stadt Hall 1*. W.Kohlhammer: Stuttgart 1894. 38–270.

- Kolb 1904 Kolb, Christian. „Einleitung: Widmans Chronica “. *Württembergische Geschichtsquellen* 6. *Geschichtsquellen der Stadt Hall* 2. W.Kohlhammer: Stuttgart 1894. 9*–59*.
- Lins 1911 Lins, Joseph. "Nuremberg." *The Catholic Encyclopedia* 11. Robert Appleton Company: New York 1911.
- Ludwig, Schwerhoff & Krug-Richter 2012 Ludwig, Ulrike; Schwerhoff, Gerd ja Krug-Richter, Barbara. „Zugriffe auf das Duell – Zur Einleitung“. *Das Duell – Ehrenkämpfe vom Mittelalter bis zur Moderne*. UVK: Konstanz 2012. 11–28.
- Major 1991 Major, Russell. “The Duel: Its Rise and Fall in Early Modern France by François Billacois”. *Reneissance Quarterly* 44. Nro 2. Kesä. 1991. 332–334.
- Manning 1991 Manning, Roger. “The Duel: Its Rise and Fall in Early Modern France. by Francois Billacois”. *The Sixteenth Century Journal* 22. Nro 4. Talvi. 1991. 803–804.
- Neumann 2010 Neumann, Sarah. *Der gerichtliche Zweikampf: Gottesurteil – Wettstreit – Ehrensache*. Thorbecke: Ostfildern 2010.
- Nicholas 1997 Nicholas, David. *The Later Medieval City 1300–1500*. Longman: Lontoo ja New York 1997.
- Petersohn 2008 Petersohn, Jürgen. *Franken im Mittelalter. Identität und Profil im Spiegel von Bewußtsein und Vorstellung*. Thorbecke: Ostfildern 2008.
- Pihlajamäki 1997 Pihlajamäki, Heikki. *Evidence, Crime and the Legal Profession*. Nerenius & Santérus: Lund 1997.
- Pihlajamäki 2004 Pihlajamäki, Heikki. *Johdatus varhaismoderniin oikeushistoriaan*. Hakapaino oy: Helsinki 2004.
- Pihlajamäki, Mäkinen & Varkemaa 2007 Pihlajamäki, Heikki; Mäkinen, Virpi ja Varkemaa, Jussi. *Keskiajan oikeushistoria*. SKS: Helsinki 2007.
- Pültz 1973 Pültz, Otto. *Die deutschen Handschriften der Universitätsbibliothek Erlangen*. Otto Harrassowitz: Wiesbaden 1973.

- Rabeler 2006 Rabeler, Sven. *Niederadlige Lebensformen im Späten Mittelalter. Wilwolt von Schaumberg (um 1450–1510) und Ludwig von Eyb d.J. (1450–1521)*. Gesellschaft für fränkische Geschichte: Würzburg 2006.
- Rector 2000 Rector, Mark. *Medieval Combat: A Fifteenth-Century Illustrated Manual of Swordfighting and Close-Quarter Combat*. Greenhill Books: London 2000.
- Roth 1892 Roth, Friedrich. „Einleitung: Chronik des Hector Müllich 1348–1487.“ *Die Chroniken der schwäbischen Städte 22. Augsburg 3*. Toimittanut Roth, Friedrich. S.Hirzel: Leipzig 1892. I–XL.
- Scott 2002 Scott, Tom. *Society and Economy in Germany, 1300–1600*. Palgrave: Hampshire & New York 2002.
- Stewart 1994 Stewart, Frank. *Honor*. University of Chicago: Chicago 1994.
- Thumser 2002A Thumser, Matthias. „Einleitung“. *Ludwig von Eyb der Ältere (1417–1502): Schriften, Denkwürdigkeiten, Gültbuch, Briefe an Kurfürst Albrecht Achilles 1473/74, Mein Buch*. Kommissionsverlag Degener: Neustadt/Aisch 2002. 1–35.
- Thumser 2002B Thumser, Matthias. „Mein buch“. Matthias. *Ludwig von Eyb der Ältere (1417–1502): Schriften, Denkwürdigkeiten, Gültbuch, Briefe an Kurfürst Albrecht Achilles 1473/74, Mein Buch*. Kommissionsverlag Degener: Neustadt/Aisch 2002. 245–480.
- Vale 2000 Vale, Malcolm. „Trial by Battle in the Later Middle Ages.“ *Violence in Medieval Society*. Toimittanut Kaeuper, Richard W. The Boydell Press: Woodbridge 2000. 159–181.
- Veesenmeyer 1860 Veesenmeyer, Georg. „Nachricht von zwei rosenbergischen Fehden“. *Verhandlungen des Vereins für Kunst und Alterthum im Ulm und Oberschwaben 13*. Toimittanut Haßler, Konrad Dietrich. Stettin'schen buchhandlung: Ulm 1860. 41–56.
- Vesey & Norman 1980 Vesey, A. ja Norman, B.. *The rapier and small-sword, 1460-1820*. Arms and Armour Press: London 1980.
- von Weber 1866 von Weber, Karl. „Ueber Turniere und Kampfspiele“. *Archiv für die sächsische Geschichte 4*. Toimittanut von Weber, Karl. Bernhard Tauchniß: Leipzig 1866. 337–384.

- Zmora 1995 Zmora, Hilla. „Adelige Ehre und ritterliche Fehde: Franken im Spätmittelalter“. *Verletzte Ehre: Ehrkonflikte in Gesellschaften des Mittelalters und der frühen Neuzeit*. Toimittanut Klaus Schreiner ja Gerd Schwerhoff. Böhlau: München 1995. 92–109.
- Zmora 1997 Zmora, Hilla. *State and nobility in early modern Germany. The knightly feud in Franconia 1440–1567*. Cambridge University Press: Cambridge 1997.
- Zmora 2011 Zmora, Hilla. *The Feud in Early modern Germany*. Cambridge University Press: Cambridge 2011.

Sähköiset lähteet:

Die geschichte des Unternehmens

Akademie der Wissenschaften und der literature Mainz: *Die Geschichte des Unternehmens*. Teksti *.html muodossa sivulla. [Viitattu 14.4.2014] <<http://www.regesta-imperii.de/unternehmen.html>>.

DRW: Kampfgericht

Heidelberger Akademie der Wissenschaften: *Kampfgericht. deutsches rechtswörterbuch*. Teksti saatavilla hakukoneesta suoraan *.html muodossa. [Viitattu 14.4.2014] <<http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw-cgi/zeige?db=drw&index=lemmata&term=kampfgericht&darstellung=v&ref=index>>. Sivusto päivitetty 4.4.2012.

DRW: Ritterrecht

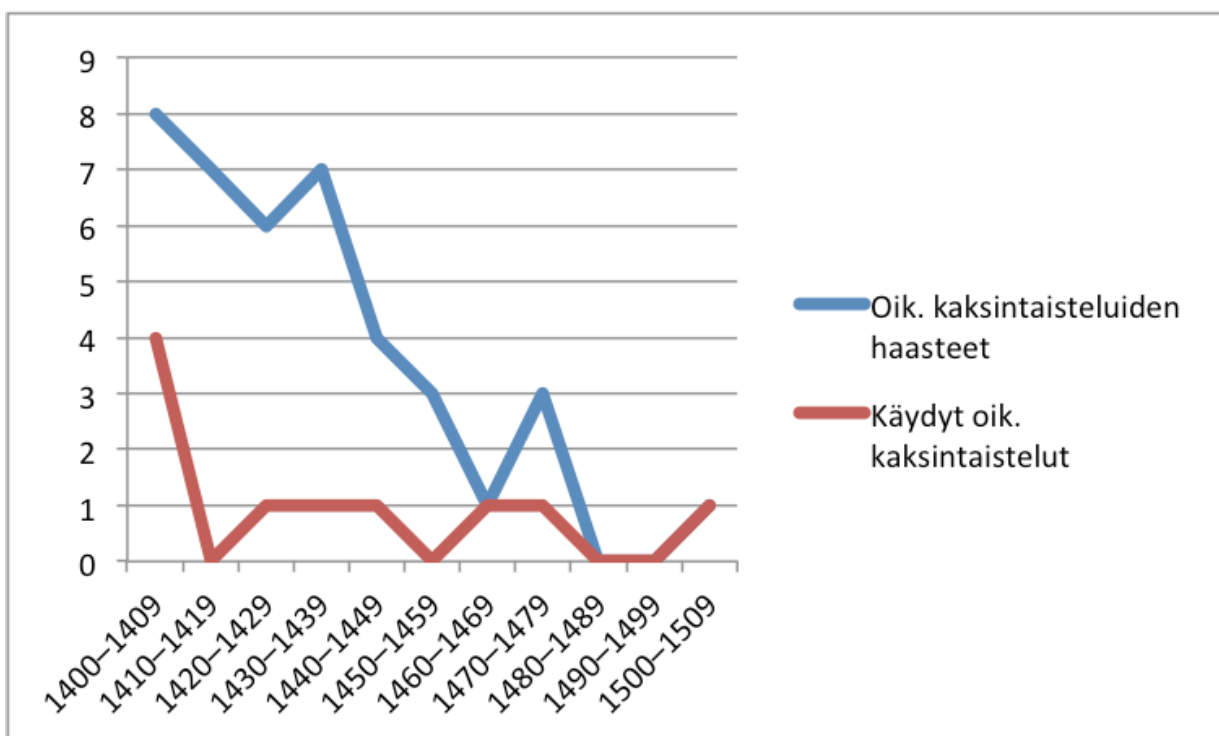
Heidelberger Akademie der Wissenschaften. “Ritterrecht.” *deutsches rechtswörterbuch*. Teksti saatavilla hakukoneesta suoraan *.html muodossa [Viitattu 14.4.2014] <<http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw-cgi/zeige?db=drw&index=lemmata&term=ritterrecht&darstellung=v&ref=index>>. Sivusto päivitetty 4.4.2012.

Staatliche Archiv Bayerns: *Fürstentum Brandenburg-Ansbach*

Staatliche Archiv Bayerns: *Fürstentum Brandenburg-Ansbach*. Teksti *.html muodossa sivulla. [Viitattu 5.3.2014] <<http://www.gda.bayern.de/archive/nuernberg/8>> .

Liitteet

Liite 1:

Oikeudelliset kaksintaistelut Frankenin alueella vuosina 1400–1509. Lähteet:

Miscellanae I, 183–213; *Chronica*, 96–97; Memorial, 21; Gassert 1812, 253–254; Die Ratschronik der Stadt Würzburg, 29; Denkwürdigkeiten, 96–97; Schiedsspruch Kurfürst Philipp des Aufrichtigen von der Pfalz.